

SEÇMENLİK ŞARTLARI BAKIMINDAN SEÇİM REJİMİ

Doçent: Babri SAVCI

1 — Giriş. II — Muhtelif kanuni veya mülki "téritorial" teşkilât kademelerinin seçime dayanan otorite ve organlarının seçeceklerde aranan şartların son safhaya gelinceye kadar geçirdiği seyir. A — KÖY. 1 — 1281 - 1864 Vilâyet Nizamnamesine göre. 2 — 1287 - 1870 İdarei Umumiyei Vilâyet Nizamnamesine göre. 3 — 1292 - 1876 İdarei Nevahi Nizamnamesine göre. B — İl genel meclisleri. 1 — Vilâyet meclisleri. 2 — 1864 Vilâyet Nizamnamesine göre. 3 — 1287 - 1870 İdarei Umumiyei Vilâyât Nizamnamesine göre. 4 — 1913 İdarei Umumiyei Vilâyât kanunu muvakkatine göre. 5 — 18 nisan 1929 sayılı Vilâyet İdaresi kanununa göre. C — Belediyeler. 1 — İstanbul Şehremanetinin teşekkülünden evvelki devre. 2 — 1855 te İstanbul Şehiremanetinin kurulmasından sonra. 3 — 1857 de Altıncı daire kurulduktan sonra. 4 — 1281 - 1864 Vilâyet Nizamnamesine göre. 5 — Taşrada Belediye teşkilâtı kurulunca. 1867. 6 — 1868 Dersaadet Belediye kanunları. a) Vilâyet Belediyeleri. b) İstanbul Şehremaneti 7 — 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye kanununa göre. Ç — Milletvekili seçimi kanunu. 1 — İlk meşrutiyette Talimatı muvakkateye göre. 2 — İkinci Meşrutiyette tatbik mevkiî bulan intihabı Mebusan kanununa göre. 3 — Muhtelif mevzuatın getirdiği tadillerden sonraki durum. 4 — İntihabı Mebusan kanunu ile Anayasada yapılan tadillerden sonraki durum. 1934. 5 — 17 /12/942 tarihli mebus seçimi kanununa göre. III — Umumî olarak seçmenlik bakımından seçimin ifade ettiği mâna. IV — KÖY, İL, Genel meclisi, belediye, Milletvekili seçimlerinde seçmenlik şartlarının sentetik mukayesesi. I — Seçimin umumî, müsavacı üniter olması bakımından. A — Mevzuat umumî seçim esasını koymuştur. B — Mevzuat müsavacı ve üniter esası koymuştur. a) Türk olmak, b) Cinsiyet farkı gözetilmemek. II — Bu umumiyet ve müsavacı keyfiyetine gelen tahditler. 1 — Yaş. 2 — Oturma yeri ve müddeti. 3 — Ceza mevzuatında derpiş edilen tahditler. 4 — Medenî hukuk mevzuatında derpiş edilen tahditler. 5 — Yabancı bir Devlet ile ilgililikten gelen tahdit. 6 — Köy kanununun derpiş ettiği bir tahdit. 7 — Askerlikle ilgililikten gelen tahdit. V — Cüdülen gaye.

I — GİRİŞ

Seçim, İdare edilenlerin idare edenleri, temsilî hükümetin prensiplerine göre, irae etmeleridir. Filhakika, Zigliara'nın zikrettiği üzere, tabiat siyasî iktidarın hâmilini göstermez; zira hiç kimse, tabiaten kiral olarak doğmaz. Siyasî iktidarın hâmilî olacak kimseyi gösteren, direkt veya indirekt yapılan seçimdir. İşte bu seçim hususunda bir rejim teessüs etmiştir. Bu seçim rejimi iki bakımdan mütalâa edilmek lâzımdır. Seçmen ve bizzat seçim ameliyesi. Biz bu ikincisi ile uğraşmıyacağız. Seçim rejimini seçmen bakımından ele alacağız ki bu da, esas itibarıyla, oy verme vasfını kimin haiz olduğunu tesbit etmeden ibarettir.

Bilindiği üzere, iki türlü idarî teşkilât vardır. Birisi, umumi veya, mülki "térrioriale" teşkilâttir. Burada, memleket, Köy, Belde, İl ve nihayet devlet ülkesi olarak birtakım kısımlar içinde mütalâa edilir. Her kısmın kendisine mahsus kuruluşu ve otoriteleri vardır. Bu otoriteler kendi bölgelerindeki hizmetlerin işlemelerini idare ederler, tanzim ederler, bu hizmetlere nazaret ederler.

Bu umumî teşkilâtın yanında, bir de her hizmete mahsus hususi bir teşkilât vardır. Meselâ, okutma (maarif) teşkilâtı gibi. Bunu nazarı itibara almadan şu umumî idarî teşkilâta bakarsak, yukarda da belli olduğu üzere, görürüz ki, bu idarî teşkilât, taallük ettiği bölgeler bakımından merkezî idare veya iktidar ve mahallî idare olarak iki kısma ayrılmaktadır. Merkezî iktidar Devlet şefi ve bakanlardan ibaret bir merkezî otoriteye sahiptir ki, bunları da Büyük Millet Meclisi ihtiva etmekte ve onları kendi içerisinden realite sahasında atmaktadır.

Bu umumî teşkilâtın ikinci kısmı olan mahallî idareye gelince, bunlar Köy, Belde, İl'den ibarettir. Her birinin başında da kendisine mahsus otoriteler ve teşkilât mevcuttur. İşte seçim, gerek merkezî iktidarın gerek mahallî idarenin bu teşkilâtına fiilî mevcudiyet kazandırma, bu otoritelerin bir kısmının teesüsüne imkân verme hâdisesidir. Seçmen bakımından seçim rejimi, gerek merkezî iktidarın, gerek mahallî idarenin bu teşkilâtını ve otoritelerini irac edeceklerde aranacak vasıfları, yani seçmenlik şartlarını, kimlerin seçmen olabileceğini inceler. Binaenaleyh biz "Seçmenlik şartları bakımından seçim rejimi" adı altında, Köy, Belde, İl genel meclisi, milletvekili seçimlerinde aranacak seçmenlik şartları tetkik edecek bunları birbiri ile karşılaştıracamız.

II — MUHTELİF UMUMİ VEYA MÜLKİ "TÉRRIORIAL" TEŞKİLÂT KADEMELERİNİN SEÇİME DAYANAN OTORİTE VE ORGANLARINI SEÇECEKLERDE ARANAN ŞARTLARIN SON SAFHAYA GELİNCEYE KADAR GEÇİRDİĞİ SEYİR.

Fakat konumuzu teşkil eden muhtelif seçmenlik şartlarını terkibi bir tarzda ifade etmeden ve bu terkibi ifade içinde birbiri ile karşılaştırmadan önce, mevzuatımızın son durumuna gelinceye kadar geçen istihaleyi, her birinde, ayrı ayrı anlatmakta fayda görüyoruz

A — Köy:

Komün bizde yeni bir mefhumdur. Fakat Komünün en küçük şekli olan köyün eskiden beri mevcut olduğu muhakkaktır. Köylülerin müşterek ihtiyaçları her zaman olmuştur. Binaenaleyh, köylüler bu müşterek ihtiyaçlarını giderebilmek için, devlet teşkilâtından ayrı bir teşkilât da meydana getirmişlerdir. Bu cümleden olmak üzere, muhtarlık ihdas edilmeden önce, hoca, imam, bekçi gibi birtakım köy memurları ve uzuvları kullanırdı. Bunları da bizzat kendisi seçerdi. Bunları seçenlerde aranan şartlar şöyle bir seyir takibetmiştir:

I — 1281 - 1864 tarihli Vilâyet Nizamnamesine göre: Her karyede muhtar ve ihtiyar meclisi vardır. Bunlar bu nizamnamenin beşinci babına göre seçilir. Seçmenlik şartı: 18 yaşından yukarı olmak, karye ile alâkası olmak, Osmanlı tebaasından olmak, senevi doğrudan doğruya lâakal 50 kuruş vergi vermektir ibarettir.

II — 1287 - 1870 İdare Umumiyei Vilâyât Nizamnamesine göre: Âmme hukuku sahasında, köy unsurlarından ve bunların seçimlerinden, hakikaten, bahsedebilmek için 1287- 1870 tarihli İdare Umumiyei Vilâyât Nizamnamesine gelmek lâzımdır. Bu

nizamname muhtarlık ve ihtiyar meclislerinden bahseder. Bunlar ise 1864 Vilâyet nizamnamesine göre seçilirler. Binaenaleyh, seçmenlik şartları bakımından ortada bir fark yoktur.

III — 1292 - 1876 tarihli İdarei Nevahi nizamnamesine göre: Bu nizamname her kazaya bağlı olan köy ve çiftlikleri, vesair dağınık evleri, nahiye dairelerine ayırır. Her nahiye dairesinde, bir müdür, dörtten sekize kadar âzası değişen bir meclis vardır. Eğer nahiye daireleri bir köyden ibaretse, müdür ve azayı daire ahalisi muayyen bir günde birleşerek seçer. Demek burada seçmen olanlar halktır. Fakat halktan hangi vasıftaki şahısların seçmen olacağına, gene, 1864 Vilâyet nizamnamesine göre tâyin edileceği anlaşılıyor.

Eğer nahiye birkaç köyden ibaretse, her köy ahalisinin emin olacakları kimseler, daire merkezlerinde birleşerek seçim yaparlar, Burada, demek ki her köy ahalisi, emin olacakları kimseleri seçiyor, sonra onlar da müdür ve meclis âzalarını seçiyor.

IV — 1294 tarihli köy kanununa göre: köyün komün mahiyetini gösteren ve tanımlenilen ilk teşrii tasarruf, bu köy kanunudur. Buna göre seçmenlik şartlarını, komünümüzün içine giren diğer teşkillerin uzuvlarını meydana getiren seçimde bahis mevzuu olan seçmenlik şartları ile terkibi bir tarzda izah edeceğimizden, şimdilik bir şey söylemeyeceğiz.

B — İl genel meclisleri:

Osmanlı imparatorluğunda vilâyetler, bir mahallî idare olmaktan ziyade, merkeze bağlı bir idare taksimatı bölgesi halindedir.

I — İlk vilâyet meclisleri: İmparatorluk garp esaslarına göre islahat yapmak isteyince, vilâyetlerde birer vilâyet meclisi kurmuştur. Fakat bu meclisler ancak muayyen eyaletlerde tatbik edilmiştir, sonra, diğer vilâyetlere de teşmil edilmiştir. Bu meclisler de bazı, büyük memurlarla memleketin ileri gelenlerinden dört kişiden mürekkep idi. Gayri müslim olan yerlerde Metropolit ile Koca başı da meclisin tabii âzasıdır. Bunların hiçbirisi halkın seçimine arz edilerek gelmiyordu.

II — 1281 - 1864 Vilâyet Nizamnamesine göre: Bu nizamname, Vilâyetlerin Umuru Hususiyei adlı bir faslı ihtiva eder. Her Vilâyette, bir "Meclisi Umumi" bulunmaktadır. Bunun azalarının ikisi müslim, ikisi gayri müslimdir. Her Sancaktan intihap ve irsal olunurlar. Seçmenlik şartları: 18 yaştan yukarda olmak, Osmanlı olmak, muayyen vergi vermek gibi evvelce gördüğümüz hususlardan ibarettir.

III — 1287 - 1870 tarihli İdarei umumiyei Vilâyet nizamnamesine göre: Bu nizamname, Meclisi Umumileri muhafaza eder. Ayrıca çalışma sahasını genişletir. Seçim yukarda söylenen 1864 Vilâyet Nizamnamesinin beşinci bendine göre yapılacağından seçmenlik şartlarında bir fark yok demektir.

IV — 1913 İdarei Umumiyei Vilâyât kanunu muvakkatine göre: Bu kanun İdarei Hususiyei Vilâyât kısmı ile vilâyetlere hükmi şahsiyet kazandırmıştır. Vilâyetlerdeki Meclisi Umumi azasını kaza halkı seçer, daha doğrusu mebus intihabında müntehibi sani olanlarla, kaza merkezinde belediye meclisinin içtimandan teşekkül edecek heyet seçer. O halde seçmenlik şartları: müntehibi sani olmak şartları ile belediye meclisi âzası olma şartlarından ibarettir. Müntehibi sani olma şartları ise: Tebâyi Devleti Aliyyeden olmak, hizmeti ecnebiye imtiyazını haiz olmamak, 25 yaşını doldurmak, seçim sırasında bir kimsenin hizmetkarlığında bulunmamak, iflâs ile mahkûm olup iadei itibar etmemiş olmamak, suihal ile müstehir olmamak, mahçuriyete hüküm lâyük olup iadei itibar etmemiş olmamak, hukuku medeniyeye sahip olmaktan ibarettir.

Belediye meclisi âzası olma şartı ise: Osmanlı tebaası olmak, belde sakini olmak, en az yüz kuruş emlâk vergisi vermek, 30 yaşını bitirmiş olmak, türkçe konuşmak, akli ma-

luliyeti olmamak, başkasının hizmetkârlığında bulunmamak, medenî ve şahsi haklarına sahibolmak, iadei itibar etmemiş müflislerden olmamak, cünha cezalarından bir seneye hapis veya serseriliğe mahkûm olmamak, muvakkaten hizmeti ecnebiye imtiyazına sahip ve ecnebi tabiiyeti iddiasında olmamak, askerlik, zabıta hizmetinde olmamak, orada hâkimlik yapmamaktır. Bu kanun, yukarıki 1913 kanunu muvakkatinin vilâyetlerin umuru idaresine ait kısmı ilga etmiştir, Fakat hususi idareyi ilgilendiren İdarei Hususiye Vilâyet kısmını ibka etmiştir. Vilâyet hususi idaresi uzuvlarının teşekkül tarzına bir yenilik gelmemiştir. Binaenaleyh seçmenlik şartlarında bir yenilik arayıp bulmağa imkân yoktur.

1913 te neşredilip, hususi idarelere ait kısmı 1929 da çıkan Vilâyetler idaresi kanununda muhafaza edilen esasları değiştiren İdarei umumiye vilâyât kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bir madde eklenmesi hakkındaki kanuna göre seçmenlik şartlarını, ele alacağımız diğer seçmenlik şartları ile birlikte terkibi bir tarzda inceleyeceğimizden, burada, ayrıca bahsetmeyeceğiz.

C — Belediyeler:

I — İstanbul Şehremanetinin teşekkülünden evvelki devrede, yani 1855 ten evvelki safhada Belediye işlerinin yürütülmesini temin eden organlar, kadılar, Şehrcimleri, şehir ağaları idi. Bunlar, hep tayin ile iş başına gelen organlar olduğundan, bu devrede, seçim işi, ve bittabi, seçmenlik şartları bahis mevzuu olamazdı.

II — 1855 te İstanbul şehremaneti teşekkül ettikten sonra; bunun da tabii uzuvları vardır. Bunlar: Şehremini, Şehir meclisi, ve bu günkü belediye encümenlerine tekkabül eden bir komisyondur. Şehremini Devlet Reisi tarafından tayin edilir. Binaenaleyh seçim bahis mevzuu değildir. Şehir Meclisi, İstanbulda oturan her sınıf Osmanlı tebasından ve esnafın muteber ve mutemetlerinden tereküp eder. 12 kişidir. Ayrıca Şehremininin iki muavini de tabii üyedir. Bu iki muavinin seçimi bahis mevzuu değil. Diğer, esnaftan olan 12 kişinin hükümetçe tayin edildiği anlaşılıyor. Komisyona gelince: bu şehremininin muavinlerinden birisi ile şehir meclisi azalarından iki kişinin münavebe ile teşkil ettiği bir komisyondur. Seçim buradada mevcut değildir.

III — 1857 de Beyoğlu ve Galatayı içine alan kısmın beledi hizmetleri için ayrıca Altıncı Daire denen bir teşkil meydana getirilmiştir. Bunun da uzuvları vardır. Bu uzuvlardan daire müdürü Babıalice tayin edilir, Padişah tasdik eder. Dairei Belediye Meclisi ile 7 kişiliktir. Ve muayyen gelir ve ikametgâh şartlarına göre Babı-Alice intihap ve irade ile tayin olunurlar.

Bütün bunlar İstanbuldaki beledi hizmetlerin tanzimine mütealliktir. Ve hiçbirinde beledi hizmetleri gören bu teşkillerin uzuvlarının seçim esasına göre meydana getirildiği görülüyor.

IV — 1864 te taşrada belediye hizmetleri husunda ilk hükmü, bu tarihli vilâyet nizamnamesinde görüyoruz. Fakat bu nizamname, belediye teşkilâtının nasıl ve ne şekilde ihdas olduğunu göstermiyor. Hattâ belediye umurunun idaresi ile köy idaresi mefhumu birbirine karıştırılıyor.

V — 1867 deki durum. Bu tarihte, taşrada, köy komünü mefhumundan ayrı beledi mahiyetteki hizmetleri görmekle vazifeli belediye teşkilâtı kurulmuştur. Fakat belediye reisleri devlet memurları arasından hükümetçe tayin olunur. Dairei belediye meclisinin altı âzası ise: seçimle iş başına gelirler. Fakat bu seçim bu günkü mânasında değildir. Yani doğrudan doğruya halk tarafından seçim yoktur. Bu seçim, kazadaki bazı resmî sıfatı haiz makam sahipleri ile mahalle ihtiyar meclislerinin ve nihayet mutasarrıfın birbirini tamamlayan tasarrufları ile icra edilir ki, burada halk reyine müracaata hücum

görülmemiştir. Bu ameliyede, mahalle ihtiyar meclislerinin nisbî bir ayırma yapma hakkı vardır. Buna da bir seçim denemez.

VI — 1868 de Dersaadet İdarei Belediye Nizamnamesi: İstanbul 14 Belediye Dairesine ayrılmıştır. Bunlara İstanbul Belediye Daireleri deniyor. Hepsinin üstünde de İstanbul Şehremaneti bulunuyor. İstanbul Şehremanetinin uzuvları olan Şehremini ile Şehremaneti meclisi üyelikleri tâyin esasına dayanır. Fakat 14 Belediye Dairesinin uzuvlarından olan Meclisi Beledi Reisleri tayin ile iş başına gelmesine rağmen, daire Meclisi Beledi üyeleri halk tarafından seçilir. İşte ilk defa burada daire Meclisi Belediye üyelerini seçme dolayısıyla, seçmenlik vasıfları üzerinde durulduğunu görüyoruz. Bu vasıflar da: 2500 kuruşluk varidat getiren bir emlâke sahip olmak, daire sakinlerinden olmak, 21 yaşından aşağı olmamak gibi vasıflardır.

VII — 1877 tarihli Vilâyet ve Dersaadet Belediye kanunları: 1876 Kanunu Esasisi 112 inci maddesi ile, ümuru belediyenin Dersaadet ve taşrada seçilerek teşkil olunacak "Dairei Belediye Meclisleri" ile idare olunacağını söyler. Bunun için de bir kanunu mahsus çıkacaktır. Nitekim bu kanun çıkmıştır: 1877 tarihli Vilâyet ve Dersaadet Belediye Kanunları. Bu kanun Vilâyetler belediyeleri ile İstanbuldaki beledi teşkilâtı birbirinden ayırır.

A — Vilâyet Belediyeleri: Bunun uzuvlarından olan Belediye Meclisi seçimle iş başına gelir. Seçmenlik şartları; Osmanlı tebası olmak, Belde sakini olmak, 25 yaşını bitirmek, Belde hudutları dahilinde emlâke mutasarrıf olmak ve emlâki için senede, devlete, en az 50 kuruş vergi vermek, medenî ve şahsi haklarına sahibolmak, cinayetle mahkûm olmamak.

Bu şartlardan, emlâke mutasarrıf olma şartı, "Osmanlıların kâffesinin huzuru kanda ve ahvali diniye ve mezhebiyeden mada memleketin hukuk ve vazaifinde müsavıdır" diyen kanunu esasi hükmüne muhalif görülmüştür. İkinci Meşrutiyette değiştirilme teşebbüsüne geçilmiş ise de 31 mart ve arkasından gelen bir sürü harpler mâni olmuştur. Nihayet emlâke tasarruf şartı 1336 tarihli bir kanun ile kaldırılmış, aynı zamanda, seçmenlik yaşı da yirmi beşten yirmiyeye indirilmiştir.

Belediyenin diğer uzvu olan Belediye reisleri evvelâ tayin ile iş başına geldi, sonra da belediye meclisi âzası arasından ve bu meclisce seçildiler.

B — İstanbul Şehremaneti: söylediğimiz bu 1877 tarihli Dersaadet Belediye kanunu İstanbul Şehremanetini teşkil etmiştir. İstanbul Şehremaneti 20 Belediye dairesine ayrılır. İstanbul Şehremaneti uzuvlarından İstanbul Şehremini devlet reisi tarafından nasbolunur. Gene İstanbul Şehremaneti uzuvlarından Şehir Meclisi ise altı kişilik olup gene devlet reisi tarafından tayin olunur. Gene uzuvlardan olan Cemiyeti Umumiyei Belediyeye gelince: bu teşekkül, ilk önceleri Şehremaneti Meclisi ile Beledi Daire Meclisleri âzaları arasından, bu teşekküllerce seçilerek kurulur. Sonraları da her belediye idare şubesi içinden üç sene müddetle seçilerek altışar azadan terekküp etmiştir. Seçmenlik şartına gelince: bu da Dairei Belediye Meclisi seçmenliği şartıdır.

Yirmi Belediye Dairesinin uzuvlarından "Dairei Belediye Meclisi Reisi" tayin edilir. "Dairei Belediye Meclisi" seçimle teşekkül eder. Seçmenlik şartları: daire sınırları içinde oturmak, 25 yaşını bitirmiş olmak, daire sınırları içindeki emlâki için senede en az yüz kuruş vergi vermek, Osmanlı tebası olmak, medenî ve şahsi hukuka mutasarrıf olmak, cinayetle mahkûm olmamak, erkek olmaktan ibarettir.

VIII — 1930 tarihli Belediye kanununa göre: Belediye reisi: belediye meclisi üyeleri tarafından seçilir. Bazı yerlerde ise tayin ile iş başına gelir. Belediye Meclisi: seçim hakkını haiz hemşeriler tarafından seçilir. Seçmenlik şartları şunlardır: türk olmak, se-

çim başlamadan evvel lâakal altı aydan beri beldede ikamet etmek, 18 yaşını bitirmiş olmak, ağır hapis cezasına mahkûm olmamak, âmme hizmetlerinden memnu olmamak, hırsızlık, dolandırıcılık, emniyeti sui istimal, iflâs gibi haysiyet kırıcı suçlarla mahkûm olmamak, subay, silâh altında asker, jandarma, askeri memur olmamaktır.

Görülüyor ki, belediye uzuvlarını teşkil etmek için halkın reyine müracaat usulü güç inkişaf etmiştir. Belediyeler dolayısıyla, ilk seçime ve binaenaleyh seçmenlik şartlarının tesbitine ilk defa 1868 de rastlıyoruz, diyebiliriz. Vakıa, daha evvel, 1855 de İstanbul Şehremanetinin Şehir Meclisi de bir heyet halinde ise de, bu heyetin seçim esasından ziyade tayin esası ile iş başına geldiği anlaşılmaktadır. Beledi işlerin tanzim edicilerinin ve yürütücülerinin yakın zamanlara kadar ancak tayin ile iş başına gelmeleri o devrin icabatından olmuştur. Bütün iktidarların devlet reisinde toplandığını kabul eden ve bu devlet reisinin de halka karşı hesap verme mükellefiyetini tanımayan bir amme hukuku sistemi içinde bir kısım amme hizmetlerinin halk efkârına dayananlar ve hiç olmazsa, tekrar seçilmemek gibi bir müeyyide dolayısıyla halka karşı mesuliyet duyanlar tarafından tanzimi ve idaresi telâkkisi, elbette yer alamazdı.

IX — 30/Nisan/1946 da neşredilen 4878 sayılı kanuna göre belediye seçimlerine gerekli olan seçmenlik şartlarını, konumuzun diğer kısmı olan diğer seçmenlik şartları ile terkibi bir tarzda mütalâa edeceğimizden burada ayrıca zikretmiyoruz.

Ç — Millet vekili seçimi

Muhtelif seçimlerin içinde milletvekili seçimi; hiç şüphe yok ki, muhtevastaki genişliği, arzettiği siyasî hususiyet dolayısı ile en mühimdir. Bu itibarla, millet vekili seçimlerinde seçmen olacaklarda aranacak vasıflarda hususî bir kıymet bulunmalıdır. Bu seçmenlik şartlarını tayin ederken, bir taraftan millet vekili seçiminin gösterdiği genişliği göz önünde tutmak, ve bu suretle seçimin maddi amelîyelerini imkânsız kılacak kayıtlardan kaçınmak lâzımdır; diğer taraftan da; hadisenin ehemmiyetini ve vereceği siyasî neticeleri mütalâa ederek, dikkatli hükümler koymak lâzımdır.

Bu mütalâa köşesinden, şimdye kadar geçmiş olan seçim mevzuatını incelersek, maalesef, tatmin edici bir sonuca varamayız. Şöyle ki:

I — Talimatı muvakkateye göre: İlk Meşrutiyet ilân edilince, teşkili lâzım gelen mebuslar meclisine girecek azaları irae etme işini tanzim etmek üzere, bir Talimatı Muvakkate yapılmıştır. Buna göre; seçme hakkı idare meclislerinin müntehap azalarına verilmiştir. Bu suretle, daha ilk anda, meşrutiyet idaresinin ruhuna uymayan bir mekanizma ile, meşrutiyetin en esaslı müessese ve kuruluşunu tesis etmeğe kalkılmıştır. Bu, belki de, o zamanın zaruretleri sonucudur. Fakat bu hal suretinin, meşrutiyet rejiminin âmme hukuku prensiplerine sığmadığı da muhakkaktır. Demek ki Talimatı Muvakkateye göre seçmenlik hakkı, idare meclisi müntehap azalarına verilmiş oluyor. O halde seçmenlik şartı da, idare meclisi azası olma şartlarından ibaret kalıyor demektir. O zaman cari olan 1864 Vilâyet Nizamnamesine göre idare meclislerinin müntehap azası olmak için bir miktar vergi verme şartını yerine getirmek lâzımdır. Ayrıca, Osmanlı tebasından olmak, muayyen yaş (18) haddini aşmak lâzımdır.

II — İkinci Meşrutiyette tatbik mevkii bulan İntihabı Mebusan kanununa göre: Bu kanuna göre seçim amelîyesi iki dereceli bir mekanizmaya göre cereyan eder: a — Adı geçen kanunun; 2, 8, 11, inci maddelerine göre birinci seçmen olmak için: 25 yaşını tamamlamak, hukuku medeniyeden sakıt olmamak, tabiiyeti ecnebiyede veya o iddiada olmamak muvakkat hizmeti ecnebiye imtiyazını haiz olmamak, nizamen iflâs ile mahkûm olup iadei itibar etmemiş olmamak, mahkûmiyetine hüküm lahik olup

fekki hacır etmemiş olmamak, devlete az çok vergi vermek, zükur tebedan olmak, bir kimsenin hizmetkârlığında bulunmamak, süi hal ile müstehir olmamak, bir cinayet veya cünha ile mahkûm bulunmamaktır. b — İkinci seçmen olmak için de: gene bu şartları haiz olmak lâzımdır.

III — Muhtelif mevzuatın getirdiği tadillerden sonra: 16 Nisan 1920 Nisabı Müzakere kanunu, 1921 Teşkilâtı Esasiye kanunu, nihayet 1924 Teşkilâtı Esasiye kanunu İntihabı mebusan kanunu hükümlerini mahfuz tutmakta, yalnız, seçmenlik şartları arasından vergi verme kaydını kaldırmaktadır. Seçmenlik yaşı da 18 olarak tesbit edilmiştir. İntihabı Mebusan kanununun muhtelif maddelerini değiştiren 5 aralık 1934 tarih ve 2598 sayılı kanun ile, Esas Teşkilât kanununun muhtelif hükümlerini değiştiren 5 Aralık 1934 tarih ve 2599 sayılı kanuna göre, seçmenlik hakkı kadınlara da teşmil ediliyor, fakat yaş haddi 22 ye çıkarılıyor.

IV — 17/12/1942 tarihli Mebus seçimi kanununa göre: seçim hakkına sahibolmak için: türk olmak, 22 yaşını bitirmiş olmak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak, kısıtlı olmamak, yabancı devlet uyrukluğunu ileri sürmemek, yabancı bir devletin resmî hizmetinde bulunmamak, subay, asker, jandarına, polis, askeri memur, askeri yar-gıç, askeri okul öğrencisi olmamak lâzımdır.

Son Milletvekili Seçimi kanunu da bu şartları bütün esasları ile muhafaza eden bir kanundur.

Şimdi, umumî olarak seçimin ifade ettiği mâna üzerinde durmak ve bu noktada açık bir anlayışa vardıktan sonra, bu izahatın ışığı altında; köy, İl Genel Meclisi, Belediye ve Milletvekili seçimlerinin seçmenlik şartları bakımından ihtiva ettiği hükümleri terkihi bir tarzda incelemeği muvafık buluyoruz.

III — UMUMİ OLARAK, SEÇMEN BAKIMINDAN SEÇİMİN İFADE ETTİĞİ MÂNA

Amme hukuku prensiplerimize göre köy, İl özel İdaresi, Belediyeler kendisine mahsus imtiyaz ve selâhiyetlere sahip bu imtiyaz ve selâhiyetlere dayanarak hukuki sahada faaliyette bulunmaya ve tesirler husule getiren hukuki fiil ve muameleler yapmağa ehil, manevi şahsiyeti haiz birer topluluktur. Bu topluluklar kendilerini teşkil eden teker teker köy fertlerinden, İl halkından, belde sakinlerinden ayrı olan ve bir heyet halinde nazarı itibare alınan şahıs-köy, şahıs-İl, şahıs-belde'dir. Veyahut başka bir ifade ile, bu topluluklar kendilerini meydana getiren fertlerden ayrı olan ve bir heyet halinde nazarı itibare alınan şahıs-köy, şahıs-İl, şahıs-belde'den ibarettir. Burada bunları teşkil eden bu topluluklara ait olan imtiyaz ve selâhiyetlerin hiçbir parçasına ferdin ve şahsen sahib değildirler. Bütün imtiyaz ve selâhiyetler manevi ve kollektif bir varlık olarak nazarı itibare alınan şahıs-köy, şahıs-il, şahıs-belde topluluğuna aittir.

Bizzat Millete gelince; gene amme hukuku prensiplerimize göre, Millet de, kendisini teşkil eden fertlerden ayrı bir içtimai topluluk halinde, manevi ve kollektif bir şahıstır. Yani, bütün millet topluluğunu nazarı itibare aldığımız zaman ortada, kendisini teşkil eden bütün fertlerden ayrı bir varlık halinde bir şahıs-milletin mevcut olduğunu görürüz. Bu şahıs-milletin de, kendisine mahsus imtiyaz ve selâhiyetleri vardır. O da, bu imtiyaz ve selâhiyetlere dayanarak hukuki sahada faaliyette bulunur, hukuki neticeler doğuran fiil ve hareketlerde bulunur.

Başka bir ifade ile der isek şöyle söyleyebiliriz ki: Köy, İl, Belde ve nihayet Millet, kendisini teşkil eden fertlerden ayrı bir varlık ve hüviyete sahip manevi ve kollektif bir şahıstır. Ve kendilerine birer şahıs olmaları dolayısıyla terettüp eden birtakım im-

tiyaz ve selâhiyetlere sahiptir. Bir imtiyaz ve selâhiyetler; köy, il, belde ve nihayet milletin üzerinde yayıldığı saha üzerinde emretmek ve emirlerini yerine getirmek imkânlarından ibarettir. İşte, emredebilmeleri ve emirlerini yerine getirebilmeleri içindir ki, bunlar kendisini teşkil edenlerin dışında ve üstünde birer manevî şahsiyet olmuşlardır.

O halde, bu manevî ve kolektif şahısların, sahip oldukları imtiyaz ve selâhiyetleri emir şeklinde ifade ve icra edebilmeleri için bir irade izhar etmeleri lâzımdır. Köy, il, belde ve nihayet millet manevî ve kolektif şahsiyetlerin haiz oldukları selâhiyetleri icra edebilmek için şahsiyetlerine terettüp eden iradeyi izhar etmeleri, ifade etmeleri lâzımdır. Halbuki; köy, İl belde ve millet toplulukları içindeki emretmek iktidarının sahibi olan bu manevî ve kolektif topluluklar bizzat birer reel ve fizik şahıs değildirler; nihayet birer fertler kolektiviteleridirler. Binaenaleyh, emretme iktidarının icrası için gerekli olan iradeyi, bir fizik şahıs haysiyeti ile sahip değildirler. Halbuki, bu emretme iktidarının realiteler âleminde gerçekleşmesi için bahis mevzuu imtiyaz ve selâhiyetlerin fiilen kullanılabilmesi için, zaruri olarak bir iradenin ifade edilmesi, tezahürler âlemine çıkması lâzımdır. O halde, nazarı olarak şahıs-köyün, şahıs-ilin, şahıs-belde'nin, ve nihayet şahıs-milletin imtiyaz ve selâhiyetlerinin yani emirlerinin realiteler sahasında gerçekleşebilmesi için zaruri olan bir irade bulmalıyız. Bu irade; şahıs-köyün, şahıs-ilin, şahıs-beldenin, şahıs-milletin nazarı olarak kabul edilen iradesini tatbikatlar âleminde ifade edecek, tayin edecek bir müşahhas iradedir. İşte; hakikatte, bir reel ve fizik şahıslardan çıkmadığı için kendiliğinden tezahür edemiyen, fakat hukuk sahasında da gözükmesi lâzım gelen köyün, ilin, beldenin, milletin iradesini ifade edecek olan bunların muadili olacak olan bu müşahhas iradenin, köy Heyeti'nden, İl heyeti'nden, Belde heyeti'nden, Millet heyeti'nden alınmış, belli sayıdaki fertlerin, yani, köyün, ilin beldenin, milletin mümessillerinin birleşmiş iradesidir. Köy, İl, Belde ve nihayet Millet heyetleri'nden alınmış bu belli sayıdaki fertlerin, yani köy, il, belde ve millet mümessillerinin iradesi hukuk âleminde köy, il, belde, milletin manevî ve kolektif varlıklarının iradesini ifade eder sayılmaktadır.

İşte seçim; bu mânadaki şahıs-köyün, şahıs-ilin, şahıs-beldenin, şahıs-milletin iradesini ifade edecek olan bu birleşmiş iradeleri yani Köy, İl, Belde ve Millet mümessillerinin iradesini yani, Köy İhtiyar Heyetinin, İl Genel Meclisinin, Belediye meclisinin, Millet Meclisinin üyelerinin birleşmiş iradesini meydana çıkarma ameliyesidir. Seçmenlik de; bu toplulukların iradesini ifade edecek olan bu mümessillerin birleşmiş iradesinin teşekkülüne meydan vermek için kanunun söylediği şartları haiz olanların kendi şahsi iradelerini belirtme keyfiyetidir. Seçmenler, kendi şahsi ve fizik iradelerini belirlemek ve izhar ederek sonradan köy, il, belde, millet namına, onların mümessili olarak hareket edecek onların selâhiyet ve imtiyazlarını kullanacak olanları meydana çıkarırlar. Bunları irae ederler. Başka bir ifade ile seçim, işlere iki derece üzerinden oylar vermektedir; yani, seçim, işlere, seçilenler vasıtasıyla rey vermektedir. O halde seçim, ikinci dereceden irade izhar edecekleri gösterme keyfiyetidir.

Öyle ise durum, bir başka deyim ile şundan ibaret bulunuyor:

1 — Köy, İl, Belde, ve nihayet bütün memleket ve millet manevî ve kolektif şahsiyetler halinde birer içtimai topluluk teşkil etmektedirler.

2 — Bu içtimai toplulukların kendilerine mahsus imtiyaz ve selâhiyetleri vardır, birer şahsiyet olmalarından dolayı da, birer manevî ve kolektif iradeleri vardır.

3 — Bu imtiyaz ve selâhiyetlerin realite, daha doğrusu hukuk sahasında tatbik mevkii bulabilmesi için bu şahısların kolektif iradesini ifade ve izhar eden onun muadili olan bir birleşmiş ve müşahhas irade bulmamız lâzımdır.

4 — Bu birleşmiş ve müşahhas irade bu içtimai topluluğun mümessillerinin birleşmiş iradesidir.

5 — İşte bu mümessillerin birleşmiş iradesini meydana çıkarma işine daha doğrusu bu içtimai toplulukların manevi iradesini ifade etmek üzere bu manevi iradeyi ifade edecek olanların gösterilmesi işine seçim denir.

6 — Seçmen de; adı geçen içtimai toplulukların iradesini birleşmiş iradeleriyle ifade ve izhar edecek olanları irae eden, gösteren demektir.

7 — Seçmenin, zikredilen içtimai toplulukların iradesini kendi iradesi ile ifade ve izhar edecekleri irae etmesi suretiyle ortaya Köye, İle, Beldeye, Millete ait bir takım organlar meydana gelir. Temsili Vekâlet nazariyesi böyle bir organ nazariyesine müncer olur.

8 — Bu organlar; mensup oldukları içtimai topluluğa ait olan selâhiyet ve imtiyazları o toplulukların yerini alarak kullanır, icra ederler.

9 — Binaenaleyh bu organlar, temsili organlardır; ve temsilin bütün mânası da şuradadır ki, Mümessil organların aldığı kararlar bizzat o içtimai topluluklardan çıkmış gibi aynı şiddet ve kuvvetle muta olur.

10 — Bu suretle, seçmenin kendi şahsi iradesini izhar ederek mümessillerini gösterme için ifade ettiği oy, sonunda, bizzat topluluğa ait olan selâhiyet ve imtiyazların tatbikat aleminde tecellisine yol açan mühim bir hukuki ve siyasi hadise teşkil etmektedir.

IV — KÖY, İL GENEL MECLİSİ, BELEDİYE VE MİLLET VEKİLİ SEÇİMLERİNDE, SEÇMENLİK ŞARTLARININ SENTETİK BİR MUKAYESESİ

Verdiğimiz izahattan anlaşılıyor ki, kendisine mahsus birtakım selâhiyet ve imtiyazlara sahibolarak manevi ve kollektif birer şahsiyet halinde mevcut olan Köy, İl, Belde, Millet içtimai topluluklarının hukuk şahsında, belki daha doğru bir ifade ile, realite sahasında, kendi namına harekete geçen organlara seçim kanalı ile yani seçmenlerin kendi şahsi iradelerini ifade ve izhar etmeleri yolu ile sahip olabilmektedirler. Temsili demokrasi de, adı geçen toplulukların idaresi, bizzat kendileri tarafından seçilen mümessil organlar tarafından temin edilmektedir. Bunlara ait olan selâhiyet ve imtiyazların meşru olarak kullanılabilmesinin şartı bu organların, seçimden doğmuş olmalarıdır; yani seçmenin iradesinin ifade ve izharından doğmuş olmalarıdır. Zaten Demokrasi halkın, seçim yolu ile bizzat kendisinden doğmıyan bir otoriteye itaatını kabul edemez.

O halde seçmenlik şartlarını tesbit ederken zikrettiğimiz içtimai toplulukların organlarının meydana gelmesini temin edeceklerde aranması lâzım gelen vasıflar da: bu organların bizzat halktan doğmasını sağlayan hususiyetleri muhafaza etmelidir.

İşte bu düşünce sonucudur ki seçmenlik şartlarına evvelâ seçimin dayandığı esaslar bakımından sonra da bu esaslara getirilen müdahaleler bakımından inceliyeceğiz.

1 — Seçimin umumi, müsavatçı, üniter olması bakımından:

Köy, İl Genel Meclisi, Belediye veya Milletvekili seçimine mütedair olan mevzuat Türkiyede umumi, müsavatçı, üniter seçim esasını koymuştur.

A) Bu mevzuat filhakika seçimlerde umumi seçim esasını koymuştur. Zira; adı

geçen mevzuat seçim ehliyetini, muayyen irsten gelenlere [1] muayyen bir gayri menkul serveti olanlara ve muayyen vergi verenlere, veya muayyen fikri ehliyeti [2] olduğu sabit olanlara ve muayyen bir cinsiyete hasretmemiş, seçme ehliyetini cinsiyet farkı gözetmeksizin Türklere, Vatandaşlara vermiştir.

Seçimin umumi olmasında, bir zaruret vardır. Bu zaruret şöyle izah edilebilir. a) Hukuki müsavat bakımından: Hukuki müsavat bir siyasi heyetin bütün azaları arasında mevcut olan bir musavattır, seçim ehliyeti hususunda da tam bir tatbik mevkii bulmalıdır.

b) Sosyal Adalet bakımından: Sosyal adalet de seçimin umumi olmasını da icabetirir. Zira, Köyün, İlin, Beldenin, ve nihayet hükümetin girişeceği teşebbüslerin neticelerini yüklenenler, nihayet bu şahıslardır. Binaenaleyh bu gibi teşebbüslere girişecekleri seçme işine, kendilerine seçmenlik ehliyeti tanınarak, bütün şahıslar davet edilmelidir.

c) Sosyal Müsavat bakımından: Sosyal müsavat da seçimin umumiyetini gerektirir. Zira; Köye, İle, Beldeye, ve nihayet ammeye ait olan şeyler ve onun idaresine herkes ilgilidir.

İşte bu sebeplerden, seçim umumdur. Yukarıda söylenen tefrikler gözetilmeksizin kadın erkek Türklere ait bir ehliyettir. Seçimin umumiyeti bilhassa 1914 buhranından sonra, gerek eski ve gerek yeni memleketlerin hemen hepsinde kabul edilmiştir.

B) Keza bu mevzuat seçimlerde müsavatçı ve üniter esası koymuştur. Yani seçim ehliyetini haiz olan herkesin birbirine denk olarak tek oyu, ve ancak tek oyu vardır.

Bu, "tek baş, tek oy" formülü ile ifade edilir. Seçim mevzuatı çok ve müteaddit rey usulüne, ailece seçim usulüne katıyken yer vermemiş olmakla fazla oya sahip bir seçmenler aristokrasisinin doğmasına mani olmuş ve tek baş, tek oy sistemini gerçekleştirmiştir.

Seçimin umumiyetini bilhassa temin eden; seçim ehliyetinin cinsiyet farkı nazarı itibara alınmaksızın Türklere ait olduğunu tesbit eden noktadır. O halde seçimin umumiyetini bu iki bakımdan ayrıca inceliyelim.

a) — Türk Olmak: Belediye, İl Genel Meclisi ve Milletvekili seçimini tanımlayan mevzuatta seçmenlik şartlarının başında Türk olmak kaydı vardır. Belediye, İl Genel Meclisi, Millet vekili seçimlerinde seçmen olmak; Belediye İl ve Millî birlik idaresine yani hükümete iştirak etmek bu idareleri kurmak demektir. O halde tabiidir ki bu hakka sadece doğum, veya uyruklığa alınma suretiyle Türk olanlar sahibolmalıdır.

[1] Fransada Etats Généraux'a asiller, avam, rahipler ayrı ayrı mümessil gönderirdi. Asillerin mümessillerini seçmek irsen asil olanlara aitti.

[2] Bir kısım memleketler, seçmenlik şartları arasında, çok geniş bir fikri ehliyeti koyar. Meselâ Akademi Âzası olmak gibi. Bu fikri ehliyeti gösterenlerden, artık, seçmenliğin yaş gibi belli bir vergi vermek gibi şartları aranmaz.

Bir kısım memleketler de seçmenlerden aradığı fikri ehliyeti bir imtihan ile tesbit eder, böyle bir imtihan verenlere seçmenlik hakkını tanırlar.

Bir kısım memleketler de fikri ehliyet olarak hiç olmazsa okuma yazmayı bilmeyi arar. Bunlar, seçmenin oyunu bilerek kullanması, hata etmemesi ve aldatılmaması için okuma yazma bilmesini şart koşarlar. Seçimin hatasız olmasını bilhassa seçmenin oyunu gizli olarak vermesini temin için böyle bir şart ileri sürmek akla gelebilir de bu hal seçimin umumiyet kaidelerini geniş ölçüde bozar. Bizim kanunumuz seçimin umumiyeti esasına sadık kalarak bu gibi şartlar kabul etmez.

dır. O halde her şeyden önce "Türk" ün tesbit edilmesi Hukuk bakımından kimlerin "Türk" olduğunun anlaşılması lâzımdır.

Ana yasanın 88 inci maddesi; Türkiyede, din ve ırk ayırılmaksizin vatandaşlık bakımından herkese Türk deneceğini söylemektedir. Bu maddesiyle Anayasa "Türk" olmadı, din ve ırk esaslarını reddediyor.

Anayasamız gene aynı maddesinin 2 inci fıkrasıyla, Türkiyede veya Türkiye dışından bir Türk babadan gelen yahut, Türkiyede yerleşmiş bir yabancı babadan Türkiye de dünyaya gelip te memleket içinde oturan ve erginlik yaşına vardığı zaman resmî olarak Türk Vatandaşlığını isteyen veyahut da vatandaşlık kanunu gereğince Türklüğe kabul olunan herkesin Türk olacağını tasrih ediyor.

Görülüyor ki Anayasamız 88 inci maddesiyle Türk olmayı tayinde din ve ırk esasını reddettikten sonra Türk olmağı vatandaşlığa kabul edilmeye de teşmil ediyor. Vatandaşlığı ise buradaki hükümleri de içine almak suretiyle, bilhassa, 1928 tarihli Türk Vatandaşlığı Kanununun 1 inci ve 2 inci maddeleri tayin etmektedir:

1 — Bir Türk baba veya ananın Türkiyede veya ecnebi memleketlerde doğan çocukları Türk Vatandaşı'dır.

2 — a) Türkiyede doğup ta anası babası belli olmayan, b) Türkiyede doğup ta anası, babası veya bunlardan birisi vatansız olan, c) Türkiye'de ve ecnebi memleketlerde evlilik haricinde Türk anadan doğan veya Türk babadan olan çocuklar Türk vatandaşı sayılmaktadır..

Buna ilâveten aynı kanununun 13 üncü maddesi Türklere evlenen ecnebi kadınların türk vatandaşı olacağı, Ecnebilerle evlenen Türk kadınlarının ise gene Türk kalacağı tasrih ediliyor

Köy kanunu ise seçmen olmak için "Türk Olmak" tabirini kullanmıyor, fakat "Türkiye Cumhuriyeti Tebasından olmak" ibaresini kullanıyor. Bu ibare, ana yasanın ve vatandaşlık kanununun tavsif ve tayin ettiği Türk'de ırk ve din esaslarının aranmasını daha kuvvetle belirtmiştir, denebilir. Hangi ırk ve dinden olursa olsun Anayasanın ve vatandaşlık kanununun hükümlerine göre Türkiye Cumhuriyeti Uyraklığını haiz olan veya sonradan kazanmış olanların seçmen olacakları, bu suretle, daha açık bir ifade ile anlatılmış oluyor.

İşte mevzuatımız, bu ifade ve ibarelerle seçimin umumiyetini kabul ettiğini göstermiş oluyor. O kadar ki; bazı memleketlerde sonradan uyrakluğa alınanlar bu seçim hakkını derhal kazanamadıkları halde; bizde, buna mani bir hal yoktur. Demek, bu bakımdan, mevzuatımız bazı memleketlerin mevzuatından daha geniş bir ölçü ile seçimin umumiliğini temin etmiştir. [1]

b — Cinsiyet farkı gözetilmemek: Kadınlar evvelce seçimin umumiyeti içine girmiyorlardı. Fakat seçimi bir ferdi hak sayan telâkki onu mantıkî olarak kadınlara da teşmil ettirdi. Şimdi artık umumî ve müsavâtçı sistem seçmen ehliyetini tesbitte cinsiyet

[1] Bununla beraber, bazı kanunlar daha ileri giderek bazı şartlarla ecnebilere de seçmenlik vasfını tanırlar. Bunların en mühimlerinden birisi 1793 tarihli Fransız kanunudur. Bu kanun, 21 yaşında bulunan ve bir seneden beri Fransa'da oturarak kendi çalışması ile kendini geçindiren yahut bir mülk almış olan veya bir Fransız kadını ile evlenmiş bulunan bir çocuğu evlatlık edinmiş veya bir ihtiyarı beslemiş bulunan veya Fransız vatamına fevkalâde bir hizmette bulunan her yabancıya seçme, hattâ seçilme hakkını tanırlar. Buna karşılık 1899 kanunu Fransız uyrakluğuna girmiş olan bir yabancıyı tam on yıl, bir vatandaşlık stajına tâbi tutar. Ve ancak bu müddetin sonunda o kimseye seçmenlik hakkını tanırlar. Yalnız, hususi bir kanunla bu müddet bir seneye inebilir.

farkı gözetmiyor. Böyle bir fark gözetmek demokratik espiyriye uymaz. Profesör Laun'un dediği gibi halk devleti veya Demokratik devlet "Eğemenlik selâhiyetinin" vatandaşlara, bütün vatandaşlara ait olduğu bir yerde mevcuttur. Kadınları bu selâhiyetten dışarı bırakan bir devlet Demokrazi ile tavsif edilemez.

Bizim konumuzu teşkil eden mevzuat kadınların da seçmenlik hakkını tanımıştır. Burada, kadınlara, seçme ehliyetinin tanınmasının leyh ve aleyhindeki delilleri sıralamaya lüzum yoktur. [1] Yalnız şu kadarını belirtelim ki; Türk kadınına her türlü seçme ehliyetinin verilmesi, siyasi ve içtimai şeniyete ve tarihi mavakaa uygundur. Türk kadının tarihte ve aile içinde erkeğe, hemen hemen müsavi olduğu bir hakikattir. Keza siyasi hayata da iştirak ederdi. Ziya Gökalp'e göre Türklerde siyasi hâkimiyet sadece Hakan'a değil bir dereceye kadar da Hatun'a aittir. Meselâ bir emirname "Hakan ve Hatun emrediyor ki..." diye başlarsa bir hüküm ifade ederdi. Keza elçiler de Hakan ve Hatun'un huzuruna çıkardı. Bu, gösteriyor ki Türk kadınının seçmenlik hakkını haiz olması tarihin akışı içinde oynadığı rolün, zamanımızın hususiyetlerine göre cereyan etmesinden başka bir şey değildir.

Bu suretle adı geçen mevzuat umumî müsavatçı ve üniter seçim esasını kabul etmiştir. Böylece seçim servete, fikri ehliyete, irse veya herhangi bir siyasi ve sosyal teşekküle bağlı kalmaya vabeste tutulmamıştır.

II — Bu umumiyet ve müsavat keyfiyetine gelen tahditler bakımından:

Umumî, müsavatçı ve üniter seçim sistemini kabul eden mevzuatımız, seçme ehliyetini kadın erkek Türklere tanımıştır. Fakat hemen ifade etmeli ki mevzuatımız, seçme ehliyetini kadın erkek bütün Türklere bütün vatandaşlara tanımamıştır. Seçimin umumiyeti mutlak değil nisbidir. Bazı kimselere seçmenlik sıfatı tanınmamıştır. Bu itibarla seçim Heyetini teşkil eden seçmenlerin Heyeti umumiyesi bütün milletin heyeti umumiyesini teşkil etmez Köy seçim Heyeti bütün köylüyü ihtiva etmez.

Demek ki seçimin umumiyet ve müsavat vasfına birtakım tahditler gelmektedir. Bunun neticesi olarak da bazı şerait içinde bulunan kimseler seçmen olamamaktadır. Umumî seçim rejiminde dahi birçok fertler, ve fert grupları idare edenleri seçmeden uzak tutulmuştur.

İşte şimdi bu muhtelif mevzuatın, umumî, müsavi seçim sistemine getirdiği tahditleri ve seçmenlik şartlarında yarattığı hususiyetleri, mevcut olduğu noktalarda farklariyle beraber, görelim.

1 — Yaş: Seçmen olmak için bir ruhi olgunluğa sahibolmak lâzımdır. Mevzuatımız belli bir yaşa gelince bu ruhi olgunluğun husul bulacağını ümit ediyor. Filhakika seçmen olmak için böyle bir ruhi olgunluğa ihtiyaç olduğuna göre; onun da en kolay, en kestirme, ve belki en az mahzursuz olan kıstası yaş olabilir. Bunu, insan tabiatının biyolojik ve psikolojik hususiyetlerine uygun bir kıstas olarak kabul edebiliriz. İşte bu mantığa dayanarak seçmen olmak için belli bir yaşa ulaşmak lâzım geldiği ileri sü-

[1] Kadınların seçmen olmak hak ve selâhiyeti eskiden diğer milletlerde de vardı. Meselâ derebeylik malikânesine veya büyük bir emläke malik olan kadınlar; seçmen de olurlardı. Belediye seçimlerinde de kadınlar muhafaza edilecek maddi ve iktisadi menfaatlere sahip buldukları için seçmen olabirlerdi. Bu suretle, kadınlar, evvelâ emläk sahibi vergi mükellefi yahut o Belediyeden maddi ve iktisadi menfaat sahibi sıfatıyla seçimlerde oylarını kullanmışlardır. Nihayet eyalet seçimlerine de katıldılar, fakat sonraları kadınlar seçmenlik vasfı tanınmadı. Bu hususta bilhassa muhafazakâr partiler ısrar etmektedir. Fakat delilleri ciddi değildir. Kadınların fizyolojik, ve ruhi bünyelerinin yapısının yetersizliğine dayanarak onların seçmenliğini tanımamak ciddi ve ilmi değildir.

rülmüştür. Filhakika Cemiyette hem o cemiyetin kanun ve müesseseleri çok iyi bir tarzda ve maharetle meydana getirilmeli, birbiriyle ahenkli kılınmalıdır; hem de onları formüle edecek, tesis edecek, tatbik edecek, işletecek kimseler iyi seçilmelidir. Bu zâruuret, menfaatlerin idaresini üzerine alacak, menfaatlerin idaresi için fikir beyan edecek kimselerin seçiminde, seçmeni zor bir durum karşısında bırakmakta ve onun bu zorluğu atabilmesi için oldukça yüksek bir takdir ve muhakeme seviyesinde bulunmasını gerekli kılmaktadır. Bu takdir ve muhakeme seviyesine ise ancak belli bir yaştan sonra varılabileceği kabul edilmekte ve tesbit edilen bu yaşa siyasi rüşt yaşı denmektedir. Bunun muhakkak medeni rüşt yaşı ile denk olmasına lüzum yoktur. Siyasi rüşt yaşı alelumum, medeni rüşt yaşından yukardadır. Seçim faaliyeti nihayet bir siyasi faaliyet olduğuna göre onun istilzam ettiği olgunluğun daha sonraları husul bulacağını ileri sürenler siyasi rüşt yaşının medeni rüşt yaşından daha büyük olmasını teklif ederler. [1] Ve filhakika bizim mevzuatımız da dahil olmak üzere birçok memleketin mevzuatı bunu böyle tanzim etmiştir. Bizde medeni rüşt yaşı 18 iken siyasi rüşt yaşı 22 olarak tesbit edilmiştir. Yalnız burada bir fark gözden kaçamaz. Filhakika İl Genel Meclisi, Milletvekili seçimlerinde seçmenlerin 22 yaşını doldurmaları şart olduğu halde Belediye ve köy seçimlerinde 18 yaş kabul edilmiştir. Bu farkın kaldırılması uygun olur. Yalnız burada şunu söylemeden geçemeyeceğiz: 22 yaşın İl genel Meclisi ve Milletvekili seçimlerinde uygun bir yaş olup olmadığı münakaşa edilebilir. Fakat köy kanununun seçmen yaşı olarak tesbit ettiği 18 yaş iyidir. Köylünün, realitenin içinde realitenin meseleleri ile çok erkenden piştiğini ve mahalli idaresinin faaliyetine seçim yolu ile iştirak hakkını kazandığını kabul etmek lâzımdır.

Bu yaş meselesinde garip bir vaziyet de vardır. Malûm olduğu üzere İstanbul'da beldenin uzuvlarından olan İstanbul Meclisi, belediye meclisi ile İl Genel Meclisinin birleşmesinden meydana gelen bir teşekkül şeklindedir. Buna göre Belediye hudutları içindeki seçmenler 18 yaş esasından tesbit edilerek, sadece Belediye Meclisi azası seçecekler. Halbuki İstanbul Belediyesi hudutları dışında kalan seçmenler ise 22 yaş esasından tesbit edilerek İl Genel Meclisi üyelerini seçecekler. Bir taraftan 18, diğer taraftan 22 yaşını dolduran seçmenlerin seçtiği mümessiller aynı mecliste, "İstanbul Meclisinde" toplanmış olacaklar.

2 — Oturma yeri ve müddeti: Köy, İl Genel Meclisi Belediye seçimlerinde umumi seçim esasları o bölgelerde belki bir müddetten beri oturma, yerleşme gibi bir kayıtla tahdit edilmiştir. Filhakika bir yerde oturma şartı, hemen her yerde, her türlü seçimlerde evvelden gelen bir şarttır. Binaenaleyh, köy, il ve belde mânevî ve kolektif şahsiyetinin faaliyetleri ile ilgili olmak, oralarda belli bir müddetten beri oturma şartına bağlanmış oluyor. Filhakika, seçmenler, kolektif menfaatlerin idaresi için fikir beyan edecekleri ve nihayet bizzat bu menfaatları idare edecekleri göstereceklerdir. Binaenaleyh, bölgenin kolektif menfaatlerini bilmeleri lâzımdır. Bu ise; azçok, orada, bir müddetten beri oturmağa bağlıdır.

[1] Mamafih bazı memleketlerde yaş kaydından muafiyet dahi vardır. Meselâ Bolivya'da evli kimseler seçmen olmak için bekâr kimseler gibi bir siyasi rüşt yaşına bağlı değildir.

Seçim hak - selâhiyetinin mülke sahip olmağa bağlı kılındığı bazı memleketlerde ise her mülk sahibi hangi yaşta bulunursa bulunsun seçmen olabilir. Meselâ iki yaşında bir çocuk dahi seçmen olabilir. Ancak tabiidir ki bu hakkını vâsisi kullanır.

Köy kanununa göre, seçmen olmak için evvelâ köy halkından olmak lâzımdır. Yani aslen o köy sekencesinden olmak ve bu sıfatla köy kütüğünde kayıtlı olmak lâzımdır. Sonradan gelenler, hiç olmazsa altı aydan beri orada oturmuş bulunmalı ve ayrıca da köy kütüğüne kaydını yaptırmış olmalıdır. O halde bu ikamet şartının tahakkuk edip etmediğinin tesbiti kolaydır. Belediye kanununundaki altı aylık ikameti, seçmen olacak kimse, konturatlar, ödediği vergi ve resim makbuzları, her türlü vesaik ile tesbit edebilir.

Aynı bölgede oturanlarda her ne kadar aynı menfaatler hâsıl olursa da, ve bunlar aynı zihniyete sahibolurlarsa da, bütün bu müddetler, seçmenin, o bölgenin meseleleri ile, hayati bağlar tesis ettiğini göstermesi bakımından kıymetli değildir.

İkamet müddetlerinin, bir belde bir hemşeri olma hususunda da bir staj kıymeti yoktur. İnsan bu kadar müddet geçirmeden de, köylü, belde, hemşeri olarak, o bölgenin hayat meseleleri ile maddi ve hukuki alâkalar peyda edebilir. Kaldı ki, o mahalli idarenin mükellefiyetlerine, altı aydan çok evvelden beri muhatap olabilir. Altı aydan beri ikamet ve orada yerleşme kaydı, bir kimseyi o mahalli idarenin meseleleri ile maddi ve hukuki alâka tesis ettiği, ve mahalli idarenin külfetlerine iştirak ettiği halde, seçime iştiraktan men etmektedir ki, bunu fuzuli bir hemşerilik stajı sayabiliriz.

Bazı memleketler seçmen olmak için uzun zamandan beri orada oturma şartını ileri sürmez, ancak seçim zamanı orada mukim olmayı yeter bulur.

Bazı memleket kanunları, ancak ecnebilere seçmenlik hakkını tanımak için ikamet şartını ileri sürer. Ve bu şartı da çok kısa bir müddetle hudutlar, Meselâ, altı aydan beri orada ikamet eden yabancılara seçmenlik hakkını verir.

Milletvekili seçiminde böyle bir ikamet şartı yok. Bu da tabiidir. Bu seçim bütün memlekete şamildir. Demek ki memleketin her tarafında oturan seçmenler oylarını kullanabilirler. Yalnız, burada da bir seçim bölgesine bağlı kalmak var ki bu bir ikamet ve yerleşme şartı değil, seçimin maddi ameliyesine taallük eden bir meseledir, seçmenlik şartı değildir. Binaenaleyh yabancı memleketteki Türkler dahi seçmenlik sıfatını haizdir. Yalnız seçimin maddi ameliyesi bakımından, orada bir seçim bölgesi tesis etmek mümkün olmadığından, oylarını veremezler.

3 — Ceza mevzuatında derpiş edilen tahditler: seçmenlik hak - selâhiyetinden istifade edebilmek için her şeyden evvel bir ahlâki ehliyet aranması tabiidir. Bu ahlâki ehliyetten mahrum adı ve kötü kimseler seçmenlik sıfatından da mahrum sayılır.

Köy kanunu, ahlâki ehliyetsizlik olarak, cinayete mahkûm olmayı görmektedir. Fakat bu tabir eski ceza kanunundan kalmadır. Eski ceza kanunu suçları kabahat, cünha, cinayet diye tasnif ederdi. Yeni ceza kanunu bu tasnifi terk etmiştir. O halde: burada cinayet tabirini, ağır hapis, 5 seneden fazla hapis, kamu hizmetlerinden yasaklı olma, müebbet sürgün cezalarının verilmesini gerektiren suçların karşılığı olarak kabul etmek lâzımdır. Ceza kanununun 587 inci maddesi bunu âmirdir.

İl Genel, Belediye, Milletvekili seçimlerinde de kamu hizmetlerinden yasaklı olmak, seçmenlik ehliyetini bertaraf etmektedir. Demek, her dört kanun kamu hizmetlerinden yasaklı olmağı seçim ehliyetini bertaraf eden bir ahlâki ehliyetsizlik saymakta müttefiktir. Kamu hizmetlerinden yasaklılık, ceza kanununun on birinci maddesine göre, suçlar hakkında verilen bir asli cezadır.. Veya bir başka ceza ile beraber verilen ferî bir cezadır. Meselâ ceza kanununun 20 inci maddesine göre, 5 seneden fazla ağır hapse mahkûmiyet, müebbeden, 3 seneden 5 seneye kadar ağır hapse mahkûmiyet, hüküm olunan cezaya müsavi bir surette kamu hizmetlerinden yasaklılığı gerektirir.

Belediye kanunu, ayrıca, ağır hapse mahkûmiyeti seçmenlik ehliyetini kaldıran bir ahlâki ehliyetsizlik saymıştır.

Ceza mevzuatı bakımından seçimin umumiyetine gelen bir tahdit de belediye kanununda zikredilmiştir. Bu da: hırsızlık, dolandırıcılık emniyeti sui istimal, iflâs gibi muhilli haysiyet suçlarla mahkûm olmadır. Köy, İl Genel Meclisi, Milletvekili seçimlerindeki seçmenlik şartlarında bu hususlar yoktur.

4 — Medenî Hukuk mevzuatında derpiş edilen tahditler: Seçmenlik faaliyetinde bulunabilmek için nasıl bir ahlâki ehliyet lâzımsa, aynı derecede bir lüzum ile, akli ve ruhi bir ehliyete de sahip olmak gerektir. Hususi hukuk tasarruflarında dahi, bu tasarruflar doğrudan doğruya âmme menfaatlerini ilgilendirmedeği, siyâsî nizamda bir sonuç doğurmadığı halde, akli ve ruhi ehliyet aranırken, umumî menfaatle doğrudan doğruya ilgili olan seçim selâhiyetinden istifade için böyle bir akli ve ruhi ehliyet aranması tabiidir. Akli ve ruhi ehliyeti olmayan bir kimsenin hukuki tasarruflar yapma imkânı selbedilmiştir. Seçen gibi, çok mühim ve siyasi tesir ve sonuçlar doğuran bir tasarrufun da bu gibi eşhas tarafından yapılmaması lâzımdır.

İşte bunu düşünen birçok memleketlerin kanunları akli ve ruhi ehliyetsizlik demek olan kısıtlılığı seçmen olmağa engel saymıştır.

Bizim köy kanunumuz da delilik, bunaklık, sefihlik gibi bir hal sebebi ile hakim tarafından üzerine vasi konmuş olanları seçme ehliyetinden mahrum bırakıyor. Bu gibi şahıslara, yani saydığımız sebepler dolayısıyla üzerine mahkeme kararı ile vasi konan kimselere kısıtlı denir. Köy kanunu, bu tabiri ve eskisi olan mahcur kelimelerini kullanmıyor, fakat saydığı sebeplere göre üzerine vasi konan kimselere kısıtlı denmektedir. Nitekim, il genel meclisi seçimi ile, milletvekili seçimi kanununda sadece kısıtlı denmiştir ki netice, yukarda, ceza mevzuatından gelen kısıtlılığı da içine almak şartı ile, bir şahsın seçmenlik ehliyetini bertaraf eden ahvali ifade ve işaret etmektedir. Kısıtlılığı icabettiren haller ise: medenî kanun 355 te gösterildiği üzere, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, israf, ayyaşlık, sui hal ve sui idare, bir sene veya daha ziyade hürriyeti selbedici bir ceza ile mahkûmiyettir. Bu hallerde mahkeme karar verir. İhtiyarlık, malûliyet, tecrübesizlik dolayısıyla işlerini gereği gibi görmekten âciz olan reşit kendi talebi ile kısıtlılığını ister ve hüküm olunursa, o da, seçmenlik ehliyetini gaip etmiş olacaktır. Bizim belediye kanunu kısıtlı olma hâdisesinden bahsetmiyor. Faşizmden evvelki İtalya'da, üzerine vasi konmuş olanlar, belediye meclisleri seçiminde seçmen olamaz.

5 — Yabancı bir devlet ile ilgililikten gelen tahdit: Köy kanunu ve belediye kanunu, bahsetmemekle beraber, il genel meclisi, ve milletvekili seçimlerinde aranacak şartlardan, ikisi de yabancı bir devlet uyrukluğunu ileri sürmemek ve yabancı bir devletin resmî hizmetinde bulunmamaktır. Yabancı bir devletin uyrukluğunu ileri süren, memleketin mahalli veya merkezi ve umumi idaresinin mukadderatı ile ilgisini tanımayan demektir. Yabancı bir devletin resmi hizmetinde bulunan da aynı zayıf âlâka veya lâkaydi içinde demektir. Burada yabancı devletin resmi hizmetinde bulunmadan kasdedilen maksadı, yabancı devlet ile, idare hukuku ve umumiyetle amme hukuku prensiplerinin tanzim ettiği bir bağla bağlanmak mânasında anlamak lâzımdır.

6 — Köy Kanununun derpiş ettiği bir tahdit: Köy kanununa göre, madde 24 de gözüken ve bizim şimdikiye kadar izah ettiğimiz şartları haiz olan seçmendir. Binaenaleyh bu şartları haiz olanlar, köy organlarını seçerler. Fakat köy kanununun 32 inci maddesinde derpiş edildiğine göre, bazan, 24 üncü maddedeki seçmenlik şartları mevcut olduğu halde, bütün seçmenler, ihtiyar meclisi azalarını değil, fakat muhtar seçme selâhiyetinden istifade edememektedirler. Köylülerin malı olmayıp çiftlik olarak bir mal sahibine ait köylerde, muhtarın ve ihtiyar meclisinin azasının halk tarafından serbeşçe seçilmesine kaymakam ve nahiye müdürü yakından bakmağa memurdur. Böyle, köylerde köy muhtarını ve ihtiyar meclisi azasını seçerken çiftlik sahibinin karışması

sebebi ile halkın ezildiği görülürse, kaymakamın teklifi üzerine, köy muhtarını vilâyetin valisi seçer.

7 — Askerlikle ilgililikten gelen tahdit: Birçok demokratik memleketler askerlerin de oy vermesini kabul etmiştir. Meselâ İngiltere ve Amerika birleşik devletleri. Fransa da ise uzun zaman, ananenin tesiri altında kalmarak, askerlerin oy vermeleri kabul edilmemişti. Askeri disiplinin oy gizliliğine müdahale etmemesi ve seçim münakaşalarının askeri disiplini bozmaması için bu vola gidilmişti. Fakat 17/Ağustos/1945 emirnamesi ile, kara, deniz ve hava ordusu askerlerinin diğer vatandaşlar gibi, aynı şeraite tabi olarak, seçmen olduğu kabul edilmişti.

Bize gelince: Belediye kanunu silâh altında bulunan askerler, jandarmalar, zabıtlar polisler, askeri memurların belediye intihabına karışamayacağını söyler. İl genel seçimlerinde milletvekili seçimlerindeki seçmenlik şartlarında da, hemen hemen aynı hükümler vardır. İlâve olarak askeri yargıç ve askeri okul öğrencilerinin de seçmen olmayacağı tasrih edilmiştir.

Acaba bu memnuiyetler, seçim hak selâhiyetinin zatına, bünyesine dokunan kat'i bir memnuiyet mi, yoksa fiilen silâh altında askeri vazife başında bulunmadan dolayı, konmuş olan bir tahdit midir?

Milletvekili seçimi kanununa bakarsak, bu kanun, sarahaten, bu gibi askeri eşhasın şeklide seçmen olmayacağını söylüyor. Demek ki kanun askeri eşhasın seçim hak selâhiyetini kökünden almaktadır.

İl genel meclisi seçimlerine ait hükümde ise: askeri eşhasın genel meclis seçimlerinde oylarını kullanamayacağı söylenmektedir. Bu hükmü kanunu askeri eşhasın, il genel seçimlerinde seçmenlik hak-selâhiyetini kat'i olarak almadığı ve fakat, onu kullanmaktan menettiği mânasında anlamak mümkündür.

Belediye kanunu da askeri eşhasın belediye intihabına karışamayacağını söylemektedir. Bunu da yukardaki gibi anlayıp, askeri eşhasın belediye seçimlerinde seçmenlik hak-selâhiyetinin kökünden alınmış olmadığı, ancak oylarını fiilen kullanmalarının men edildiği şekilde anlamak mümkündür.

Böyle bir tefsire varabilirsek, bunun mantiki neticesi olarak, askeri eşhasın iznili oldukları, gayri faal buldukları zaman oylarını verme imkânına sahip oldukları sonucunu da çıkarabilir miyiz? Evet bu sonuca varılabilir gibi gözüküyor. Fakat, kanaatimizce böyle bir tefsir yoluna girmeğe pek imkân yoktur. Zira muhtelif kanunların ibareleri askeri eşhasın seçmenlik sıfatları hakkında yumuşak ibareler kullansa dahi, kanun koyucumuzun askeri eşhasın her türlü seçimlerde kat'i olarak uzakta kalmalarını istediği muhakkaktır. Onun bu husustaki efkârında kat'i bir değişiklik olmadan ve bu kat'i değişiklik açıkça seçim mevzuatında ifade edilmeden, tefsir yolu ile, askeri eşhasa, bazı şeraite seçmenlik sıfatını tanımak ve onlara oylarını fiilen kullanma imkânı vermek mümkün değildir.

8 — Bütün bu tahditlerden sonra umumi seçimin mânası ve sahası: Zikrettiğimiz seçmenlik şartlarının terkibi mukayesesi, bize, seçim selâhiyetinin birçok bakımlardan tahdit edildiğini ve bu suretle umumî, müsavatchi ve üniter seçim esasındaki umumiyet vasfının ve sahasının bir hayli daraldığını gösteriyor. Fakat bu zaruridir. O halde umumi seçim, seçim ehliyetini, irs, servet, fikir ehliyeti gibi seçimin maddi zarurelerinden gelmiyen tahditlerden uzak tutmalıdır.

III — Güdülen gaye:

Köy, il genel meclis, belediye ve milletvekili seçimlerinde güdülen ve varılması istenen gaye bakımından da seçmenlik bir hususiyet arzeder. Şöyle ki: Köy kanunu,

köy komününün uzuvlarını meydana getirmek gayesini güder. Bu itibarla seçmenliği ancak köy halkından olanlara, veya altı aydan beri köyde yerleşmiş olup ta köyün nüfus kütüğüne, köylü sıfatı ile kaydını yaptırmış olanlara tanır.

Belediye kanunu beldenin uzuvlarını meydana getirmek gayesini güder. Bu itibarla seçmenliği, bu uzuvların faaliyeti ile ilgili olan belde sakinlerine hasreder.

İl genel meclisi seçimlerinin güttüğü maksat ise: ilin uzuvlarını meydana getirmektir. İl uzuvları ise, ilin ilçelerini ilgilendiren hususlarda faaliyette bulunacaktır. Binaenaleyh il bir seçim heyeti teşkil eder. Fakat seçimin maddi ameliyesi için ilçelere rol verilmiş. Bu itibarla seçmenlik selâhiyeti ilçelere hasretmiştir.

Milletvekili seçimi kanununa gelince: güdülen maksat, bütün millet adına irade izhar edecekleri meydana çıkarmadır. Binaenaleyh, seçmenlik sıfatı, milletin, muayyen şeraiti haiz bütün azalarına tanınmıştır. Seçimde her ilin ayrı bir kül halinde nazarı itibare alınması, nihayet, seçimin tekniğine taallük eden bir husustan ibarettir.

BİBLİYOGRAFYA

- ANDRÉ DE LAUBADÈR,* Manuel de Droit Administratif. Paris. 1946.
LOUIS TROTABAS, Eléments de Droit Public et administratif. Capacité. 1939.
MAURICE HAURIÖU, Précis élémentaire de Droit Constitutionnel Sirey 1938.
M. SİBERT, Répétitions Ecrites de Droit Constitutionnel 1939.
J. BARTHÉLEMY, Valeur de la liberté et adaptation de la république Sirey. 1935.
J. BARTHÉLEMY, Précis de Droit Constitutionnel. 3 ème édit. Dalloz. 1936.
P. DUBOIS-RİCHARD, L'organisation technique de l'Etat. Sirey. 1930.
G. BURDEAU, Cours de droit constitutionnel. Quatrième édit. Paris. 1946.
MAURICE DUVERGER, Cours de droit constitutionnel. 3 ème édit. Sirey 1946.
ROGER BONNARD , Précis de droit public Sixième édition Sirey. 1944.
LOUIS LE FUR, Les grands problèmes du droit. La démocratie et la crise de l'Etat bahsi. Sirey 1937.
MARCEL DE LA BİGNE D E VİLLENEUVE Traité général de l'Etat. T.2. Sirey 1931
EMİL GİRAUD, La crise de la démocratie et le renforcement du pouvoir exécutif. Sirey. 1938.
DUGUİT, Manuel de droit constitutionnel. Paris. 1923.
GAFUR SOYLU, Köy nedir ve nasıl idare olunur. İkinci basılış. İstanbul 1940
SİDDİK TÜMERKAN, Türkiyede Belediyeler (tarihi gelişimi ve bugünkü durumu). İstanbul 1946.
K. NACİ, Mahallî idarelerden vilâyet hususi idareleri. Ankara 1933.
VECİHİ TÖNÜK, Türkiyede idare teşkilâtının tarihî gelişimi ve bugünkü durumu. Ankara. 1945.
OSMAN NURİ, Mecellei Umuru Belediye birinci cilt Tarihi Teşkilâtı Belediye. İstanbul Matbaai Osmaniye. 1338 - 1922.

OSMAN ERGİN,

YAVUZ ABADAN,
SİDDİK SAMİ,

SİDDİK SAMİ,

SİDDİK SAMİ,

RAOUL DE LA GRASSERIE,
B. N. ESEN;
TARİH IV.

Türkiyede şehirciliğin tarihi inkişafı. İstanbul Hukuk Fakültesi Neşriyatı 1936.

Hürriyet ve İntihap ehliyeti. Ankara. 1939.

Türk idare hukukunun tekamül safhaları ve bugünkü esasları. Hukuk ilmini yayma kurumu yayını. Ankara 1936.

İdare hukuku. Birinci cilt. İstanbul Üniversitesi yayını, 1942.

Milletlerin Hukuki Hayatı serisinden Türkiye (İdare ve maliye) Hukuk İlmini yayma kurumu yayını.

Anayasa. Ankara 1946.

Millî Eğitim Bakanlığının Lise IV için hazırlatıp okuttuğu kitap.

Millî Eğitim Bakanlığının Lise IV için hazırlatıp okuttuğu kitap.

SEÇMENLİK ŞARTLARI BAKIMINDAN SEÇİM REJİMİ

Doçent: Babri SAVCI

1 — Giriş. II — Muhtelif kanuni veya mülki "téritorial" teşkilât kademelerinin seçime dayanan otorite ve organlarının seçeceklerde aranan şartların son safhaya gelinceye kadar geçirdiği seyir. A — KÖY. 1 — 1281 - 1864 Vilâyet Nizamnamesine göre. 2 — 1287 - 1870 İdarei Umumiyei Vilâyet Nizamnamesine göre. 3 — 1292 - 1876 İdarei Nevahi Nizamnamesine göre. B — İl genel meclisleri. 1 — Vilâyet meclisleri. 2 — 1864 Vilâyet Nizamnamesine göre. 3 — 1287 - 1870 İdarei Umumiyei Vilâyât Nizamnamesine göre. 4 — 1913 İdarei Umumiyei Vilâyât kanunu muvakkatine göre. 5 — 18 nisan 1929 sayılı Vilâyet İdaresi kanununa göre. C — Belediyeler. 1 — İstanbul Şehremanetinin teşekkülünden evvelki devre. 2 — 1855 te İstanbul Şehiremanetinin kurulmasından sonra. 3 — 1857 de Altıncı daire kurulduktan sonra. 4 — 1281 - 1864 Vilâyet Nizamnamesine göre. 5 — Taşrada Belediye teşkilâtı kurulunca. 1867. 6 — 1868 Dersaadet Belediye kanunları. a) Vilâyet Belediyeleri. b) İstanbul Şehremaneti 7 — 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye kanununa göre. Ç — Milletvekili seçimi kanunu. 1 — İlk meşrutiyette Talimatı muvakkateye göre. 2 — İkinci Meşrutiyette tatbik mevkiî bulan intihabı Mebusan kanununa göre. 3 — Muhtelif mevzuatın getirdiği tadillerden sonraki durum. 4 — İntihabı Mebusan kanunu ile Anayasada yapılan tadillerden sonraki durum. 1934. 5 — 17 /12/942 tarihli mebus seçimi kanununa göre. III — Umumî olarak seçmenlik bakımından seçimin ifade ettiği mâna. IV — KÖY, İL, Genel meclisi, belediye, Milletvekili seçimlerinde seçmenlik şartlarının sentetik mukayesesi. I — Seçimin umumî, müsavacı üniter olması bakımından. A — Mevzuat umumî seçim esasını koymuştur. B — Mevzuat müsavacı ve üniter esası koymuştur. a) Türk olmak, b) Cinsiyet farkı gözetilmemek. II — Bu umumiyet ve müsavacı keyfiyetine gelen tahditler. 1 — Yaş. 2 — Oturma yeri ve müddeti. 3 — Ceza mevzuatında derpiş edilen tahditler. 4 — Medenî hukuk mevzuatında derpiş edilen tahditler. 5 — Yabancı bir Devlet ile ilgililikten gelen tahdit. 6 — Köy kanununun derpiş ettiği bir tahdit. 7 — Askerlikle ilgililikten gelen tahdit. V — Cüdülen gaye.

I — GİRİŞ

Seçim, İdare edilenlerin idare edenleri, temsili hükümetin prensiplerine göre, irae etmeleridir. Filhakika, Zigliara'nın zikrettiği üzere, tabiat siyasî iktidarın hâmilini göstermez; zira hiç kimse, tabiaten kiral olarak doğmaz. Siyasî iktidarın hâmilisi olacak kimseyi gösteren, direkt veya indirekt yapılan seçimdir. İşte bu seçim hususunda bir rejim teessüs etmiştir. Bu seçim rejimi iki bakımdan mütalâa edilmek lâzımdır. Seçmen ve bizzat seçim ameliyesi. Biz bu ikincisi ile uğraşmıyacağız. Seçim rejimini seçmen bakımından ele alacağız ki bu da, esas itibariyle, oy verme vasfını kimin haiz olduğunu tesbit etmeden ibarettir.

Bilindiği üzere, iki türlü idarî teşkilât vardır. Birisi, umumi veya, mülki "térrioriale" teşkilâttir. Burada, memleket, Köy, Belde, İl ve nihayet devlet ülkesi olarak birtakım kısımlar içinde mütalâa edilir. Her kısmın kendisine mahsus kuruluşu ve otoriteleri vardır. Bu otoriteler kendi bölgelerindeki hizmetlerin işlemelerini idare ederler, tanzim ederler, bu hizmetlere nazaret ederler.

Bu umumî teşkilâtın yanında, bir de her hizmete mahsus hususi bir teşkilât vardır. Meselâ, okutma (maarif) teşkilâtı gibi. Bunu nazarı itibara almadan şu umumî idarî teşkilâta bakarsak, yukarda da belli olduğu üzere, görürüz ki, bu idarî teşkilât, taallük ettiği bölgeler bakımından merkezî idare veya iktidar ve mahallî idare olarak iki kısma ayrılmaktadır. Merkezî iktidar Devlet şefi ve bakanlardan ibaret bir merkezî otoriteye sahiptir ki, bunları da Büyük Millet Meclisi ihtiva etmekte ve onları kendi içerisinden realite sahasında atmaktadır.

Bu umumî teşkilâtın ikinci kısmı olan mahallî idareye gelince, bunlar Köy, Belde, İl'den ibarettir. Her birinin başında da kendisine mahsus otoriteler ve teşkilât mevcuttur. İşte seçim, gerek merkezî iktidarın gerek mahallî idarenin bu teşkilâtına fiilî mevcudiyet kazandırma, bu otoritelerin bir kısmının teesüsüne imkân verme hâdisesidir. Seçmen bakımından seçim rejimi, gerek merkezî iktidarın, gerek mahallî idarenin bu teşkilâtını ve otoritelerini irac edeceklerde aranacak vasıfları, yani seçmenlik şartlarını, kimlerin seçmen olabileceğini inceler. Binaenaleyh biz "Seçmenlik şartları bakımından seçim rejimi" adı altında, Köy, Belde, İl genel meclisi, milletvekili seçimlerinde aranacak seçmenlik şartları tetkik edecek bunları birbiri ile karşılaştıracaktır.

II — MUHTELİF UMUMİ VEYA MÜLKİ "TÉRRIORIAL" TEŞKİLÂT KADEMELERİNİN SEÇİME DAYANAN OTORİTE VE ORGANLARINI SEÇECEKLERDE ARANAN ŞARTLARIN SON SAFHAYA GELİNCEYE KADAR GEÇİRDİĞİ SEYİR.

Fakat konumuzu teşkil eden muhtelif seçmenlik şartlarını terkibi bir tarzda ifade etmeden ve bu terkibi ifade içinde birbiri ile karşılaştırmadan önce, mevzuatımızın son durumuna gelinceye kadar geçen istihaleyi, her birinde, ayrı ayrı anlatmakta fayda görüyoruz

A — Köy:

Komün bizde yeni bir mefhumdur. Fakat Komünün en küçük şekli olan köyün eskiden beri mevcut olduğu muhakkaktır. Köylülerin müşterek ihtiyaçları her zaman olmuştur. Binaenaleyh, köylüler bu müşterek ihtiyaçlarını giderebilmek için, devlet teşkilâtından ayrı bir teşkilât da meydana getirmişlerdir. Bu cümleden olmak üzere, muhtarlık ihdas edilmeden önce, hoca, imam, bekçi gibi birtakım köy memurları ve uzuvları kullanırdı. Bunları da bizzat kendisi seçerdi. Bunları seçenlerde aranan şartlar şöyle bir seyir takibetmiştir:

I — 1281 - 1864 tarihli Vilâyet Nizamnamesine göre: Her karyede muhtar ve ihtiyar meclisi vardır. Bunlar bu nizamnamenin beşinci babına göre seçilir. Seçmenlik şartı: 18 yaşından yukarı olmak, karye ile alâkası olmak, Osmanlı tebaasından olmak, senevi doğrudan doğruya lâakal 50 kuruş vergi vermektir ibarettir.

II — 1287 - 1870 İdare Umumiyei Vilâyât Nizamnamesine göre: Âmme hukuku sahasında, köy unsurlarından ve bunların seçimlerinden, hakikaten, bahsedebilmek için 1287- 1870 tarihli İdare Umumiyei Vilâyât Nizamnamesine gelmek lâzımdır. Bu

nizamname muhtarlık ve ihtiyar meclislerinden bahseder. Bunlar ise 1864 Vilâyet nizamnamesine göre seçilirler. Binaenaleyh, seçmenlik şartları bakımından ortada bir fark yoktur.

III — 1292 - 1876 tarihli İdarei Nevahi nizamnamesine göre: Bu nizamname her kazaya bağlı olan köy ve çiftlikleri, vesair dağınık evleri, nahiye dairelerine ayırır. Her nahiye dairesinde, bir müdür, dörtten sekize kadar âzası değişen bir meclis vardır. Eğer nahiye daireleri bir köyden ibaretse, müdür ve azayı daire ahalisi muayyen bir günde birleşerek seçer. Demek burada seçmen olanlar halktır. Fakat halktan hangi vasıftaki şahısların seçmen olacağına, gene, 1864 Vilâyet nizamnamesine göre tâyin edileceği anlaşılıyor.

Eğer nahiye birkaç köyden ibaretse, her köy ahalisinin emin olacakları kimseler, daire merkezlerinde birleşerek seçim yaparlar, Burada, demek ki her köy ahalisi, emin olacakları kimseleri seçiyor, sonra onlar da müdür ve meclis âzalarını seçiyor.

IV — 1294 tarihli köy kanununa göre: köyün komün mahiyetini gösteren ve tanımlenilen ilk teşrii tasarruf, bu köy kanunudur. Buna göre seçmenlik şartlarını, komünümüzün içine giren diğer teşkillerin uzuvlarını meydana getiren seçimde bahis mevzuu olan seçmenlik şartları ile terkibi bir tarzda izah edeceğimizden, şimdilik bir şey söylemeyeceğiz.

B — İl genel meclisleri:

Osmanlı imparatorluğunda vilâyetler, bir mahallî idare olmaktan ziyade, merkeze bağlı bir idare taksimatı bölgesi halindedir.

I — İlk vilâyet meclisleri: İmparatorluk garp esaslarına göre islahat yapmak isteyince, vilâyetlerde birer vilâyet meclisi kurmuştur. Fakat bu meclisler ancak muayyen eyaletlerde tatbik edilmiştir, sonra, diğer vilâyetlere de teşmil edilmiştir. Bu meclisler de bazı, büyük memurlarla memleketin ileri gelenlerinden dört kişiden mürekkep idi. Gayri müslim olan yerlerde Metropolit ile Koca başı da meclisin tabii âzasıdır. Bunların hiçbirisi halkın seçimine arz edilerek gelmiyordu.

II — 1281 - 1864 Vilâyet Nizamnamesine göre: Bu nizamname, Vilâyetlerin Umuru Hususiyesi adlı bir faslı ihtiva eder. Her Vilâyette, bir "Meclisi Umumi" bulunmaktadır. Bunun azalarının ikisi müslim, ikisi gayri müslimdir. Her Sancaktan intihap ve irsal olunurlar. Seçmenlik şartları: 18 yaştan yukarda olmak, Osmanlı olmak, muayyen vergi vermek gibi evvelce gördüğümüz hususlardan ibarettir.

III — 1287 - 1870 tarihli İdarei umumiyei Vilâyet nizamnamesine göre: Bu nizamname, Meclisi Umumileri muhafaza eder. Ayrıca çalışma sahasını genişletir. Seçim yukarda söylenen 1864 Vilâyet Nizamnamesinin beşinci bendine göre yapılacağından seçmenlik şartlarında bir fark yok demektir.

IV — 1913 İdarei Umumiyei Vilâyât kanunu muvakkatine göre: Bu kanun İdarei Hususiyei Vilâyât kısmı ile vilâyetlere hükmi şahsiyet kazandırmıştır. Vilâyetlerdeki Meclisi Umumi azasını kaza halkı seçer, daha doğrusu mebus intihabında müntehibi sani olanlarla, kaza merkezinde belediye meclisinin içtimandan teşekkül edecek heyet seçer. O halde seçmenlik şartları: müntehibi sani olmak şartları ile belediye meclisi âzası olma şartlarından ibarettir. Müntehibi sani olma şartları ise: Tebâyi Devleti Aliyyeden olmak, hizmeti ecnebiye imtiyazını haiz olmamak, 25 yaşını doldurmak, seçim sırasında bir kimsenin hizmetkarlığında bulunmamak, iflâs ile mahkûm olup iadei itibar etmemiş olmamak, suihal ile müstehir olmamak, mahçuriyete hüküm lâyük olup iadei itibar etmemiş olmamak, hukuku medeniyeye sahip olmaktan ibarettir.

Belediye meclisi âzası olma şartı ise: Osmanlı tebaası olmak, belde sakini olmak, en az yüz kuruş emlâk vergisi vermek, 30 yaşını bitirmiş olmak, türkçe konuşmak, akli ma-

luliyeti olmamak, başkasının hizmetkârlığında bulunmamak, medenî ve şahsi haklarına sahibolmak, iadei itibar etmemiş müflislerden olmamak, cünha cezalarından bir seneye hapis veya serseriliğe mahkûm olmamak, muvakkaten hizmeti ecnebiye imtiyazına sahip ve ecnebi tabiiyeti iddiasında olmamak, askerlik, zabıta hizmetinde olmamak, orada hâkimlik yapmamaktır. Bu kanun, yukarıki 1913 kanunu muvakkatinin vilâyetlerin umuru idaresine ait kısmı ilga etmiştir, Fakat hususi idareyi ilgilendiren İdarei Hususiye Vilâyet kısmını ibka etmiştir. Vilâyet hususi idaresi uzuvlarının teşekkül tarzına bir yenilik gelmemştir. Binaenaleyh seçmenlik şartlarında bir yenilik arayıp bulmağa imkân yoktur.

1913 te neşredilip, hususi idarelere ait kısmı 1929 da çıkan Vilâyetler idaresi kanununda muhafaza edilen esasları değiştiren İdarei umumiye vilâyet kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bir madde eklenmesi hakkındaki kanuna göre seçmenlik şartlarını, ele alacağımız diğer seçmenlik şartları ile birlikte terkibi bir tarzda inceleyeceğimizden, burada, ayrıca bahsetmeyeceğiz.

C — Belediyeler:

I — İstanbul Şehremanetinin teşekkülünden evvelki devrede, yani 1855 ten evvelki safhada Belediye işlerinin yürütülmesini temin eden organlar, kadılar, Şehrcimleri, şehir ağaları idi. Bunlar, hep tayin ile iş başına gelen organlar olduğundan, bu devrede, seçim işi, ve bittabi, seçmenlik şartları bahis mevzuu olamazdı.

II — 1855 te İstanbul şehremaneti teşekkül ettikten sonra; bunun da tabii uzuvları vardır. Bunlar: Şehremini, Şehir meclisi, ve bu günkü belediye encümenlerine tekkabül eden bir komisyondur. Şehremini Devlet Reisi tarafından tayin edilir. Binaenaleyh seçim bahis mevzuu değildir. Şehir Meclisi, İstanbulda oturan her sınıf Osmanlı tebasından ve esnafın muteber ve mutemetlerinden tereküp eder. 12 kişidir. Ayrıca Şehremininin iki muavini de tabii üyedir. Bu iki muavinin seçimi bahis mevzuu değil. Diğer, esnaftan olan 12 kişinin hükümetçe tayin edildiği anlaşılıyor. Komisyona gelince: bu şehremininin muavinlerinden birisi ile şehir meclisi azalarından iki kişinin münavebe ile teşkil ettiği bir komisyondur. Seçim buradada mevcut değildir.

III — 1857 de Beyoğlu ve Galatayı içine alan kısmın beledi hizmetleri için ayrıca Altıncı Daire denen bir teşkil meydana getirilmiştir. Bunun da uzuvları vardır. Bu uzuvlardan daire müdürü Babıalice tayin edilir, Padişah tasdik eder. Dairei Belediye Meclisi ile 7 kişiliktir. Ve muayyen gelir ve ikametgâh şartlarına göre Babı-Alice intihap ve irade ile tayin olunurlar.

Bütün bunlar İstanbuldaki beledi hizmetlerin tanzimine mütealliktir. Ve hiçbirinde beledi hizmetleri gören bu teşkillerin uzuvlarının seçim esasına göre meydana getirildiği görülüyor.

IV — 1864 te taşrada belediye hizmetleri husunda ilk hükmü, bu tarihli vilâyet nizamnamesinde görüyoruz. Fakat bu nizamname, belediye teşkilâtının nasıl ve ne şekilde ihdas olduğunu göstermiyor. Hattâ belediye umurunun idaresi ile köy idaresi mefhumu birbirine karıştırılıyor.

V — 1867 deki durum. Bu tarihte, taşrada, köy komünü mefhumundan ayrı beledi mahiyetteki hizmetleri görmekle vazifeli belediye teşkilâtı kurulmuştur. Fakat belediye reisleri devlet memurları arasından hükümetçe tayin olunur. Dairei belediye meclisinin altı âzası ise: seçimle iş başına gelirler. Fakat bu seçim bu günkü mânasında değildir. Yani doğrudan doğruya halk tarafından seçim yoktur. Bu seçim, kazadaki bazı resmî sıfatı haiz makam sahipleri ile mahalle ihtiyar meclislerinin ve nihayet mutasarrıfın birbirini tamamlayan tasarrufları ile icra edilir ki, burada halk reyine müracaata hücum

görülmemiştir. Bu ameliyede, mahalle ihtiyar meclislerinin nisbî bir ayırma yapma hakkı vardır. Buna da bir seçim denemez.

VI — 1868 de Dersaadet İdarei Belediye Nizamnamesi: İstanbul 14 Belediye Dairesine ayrılmıştır. Bunlara İstanbul Belediye Daireleri deniyor. Hepsinin üstünde de İstanbul Şehremaneti bulunuyor. İstanbul Şehremanetinin uzuvları olan Şhremiini ile Şehremaneti meclisi üyelikleri tâyin esasına dayanır. Fakat 14 Belediye Dairesinin uzuvlarından olan Meclisi Beledi Reisleri tayin ile iş başına gelmesine rağmen, daire Meclisi Beledi üyeleri halk tarafından seçilir. İşte ilk defa burada daire Meclisi Belediye üyelerini seçme dolayısıyla, seçmenlik vasıfları üzerinde durulduğunu görüyoruz. Bu vasıflar da: 2500 kuruşluk varidat getiren bir emlâke sahip olmak, daire sakinlerinden olmak, 21 yaşından aşağı olmamak gibi vasıflardır.

VII — 1877 tarihli Vilâyet ve Dersaadet Belediye kanunları: 1876 Kanunu Esasisi 112 inci maddesi ile, ümuru belediyenin Dersaadet ve taşrada seçilerek teşkil olunacak "Dairei Belediye Meclisleri" ile idare olunacağını söyler. Bunun için de bir kanunu mahsus çıkacaktır. Nitekim bu kanun çıkmıştır: 1877 tarihli Vilâyet ve Dersaadet Belediye Kanunları. Bu kanun Vilâyetler belediyeleri ile İstanbuldaki beledi teşkilâtı birbirinden ayırır.

A — Vilâyet Belediyeleri: Bunun uzuvlarından olan Belediye Meclisi seçimle iş başına gelir. Seçmenlik şartları; Osmanlı tebası olmak, Belde sakini olmak, 25 yaşını bitirmek, Belde hudutları dahilinde emlâke mutasarrıf olmak ve emlâki için senede, devlete, en az 50 kuruş vergi vermek, medenî ve şahsi haklarına sahibolmak, cinayetle mahkûm olmamak.

Bu şartlardan, emlâke mutasarrıf olma şartı, "Osmanlıların kâffesinin huzuru kanda ve ahvali diniye ve mezhebiyeden mada memleketin hukuk ve vazaifinde müsavıdır" diyen kanunu esasi hükmüne muhalif görülmüştür. İkinci Meşrutiyette değiştirilme teşebbüsüne geçilmiş ise de 31 mart ve arkasından gelen bir sürü harpler mâni olmuştur. Nihayet emlâke tasarruf şartı 1336 tarihli bir kanun ile kaldırılmış, aynı zamanda, seçmenlik yaşı da yirmi beşten yirmiyeye indirilmiştir.

Belediyenin diğer uzvu olan Belediye reisleri evvelâ tayin ile iş başına geldi, sonra da belediye meclisi âzası arasından ve bu meclisce seçildiler.

B — İstanbul Şehremaneti: söylediğimiz bu 1877 tarihli Dersaadet Belediye kanunu İstanbul Şehremanetini teşkil etmiştir. İstanbul Şehremaneti 20 Belediye dairesine ayrılır. İstanbul Şehremaneti uzuvlarından İstanbul Şhremiini devlet reisi tarafından nasbolunur. Gene İstanbul Şehremaneti uzuvlarından Şehir Meclisi ise altı kişilik olup gene devlet reisi tarafından tayin olunur. Gene uzuvlardan olan Cemiyeti Umumiyei Belediyeye gelince: bu teşekkül, ilk önceleri Şehremaneti Meclisi ile Beledi Daire Meclisleri âzaları arasından, bu teşekküllerce seçilerek kurulur. Sonraları da her belediye idare şubesi içinden üç sene müddetle seçilerek altışar azadan terekküp etmiştir. Seçmenlik şartına gelince: bu da Dairei Belediye Meclisi seçmenliği şartıdır.

Yirmi Belediye Dairesinin uzuvlarından "Dairei Belediye Meclisi Reisi" tayin edilir. "Dairei Belediye Meclisi" seçimle teşekkül eder. Seçmenlik şartları: daire sınırları içinde oturmak, 25 yaşını bitirmiş olmak, daire sınırları içindeki emlâki için senede en az yüz kuruş vergi vermek, Osmanlı tebası olmak, medenî ve şahsi hukuka mutasarrıf olmak, cinayetle mahkûm olmamak, erkek olmaktan ibarettir.

VIII — 1930 tarihli Belediye kanununa göre: Belediye reisi: belediye meclisi üyeleri tarafından seçilir. Bazı yerlerde ise tayin ile iş başına gelir. Belediye Meclisi: seçim hakkını haiz hemşeriler tarafından seçilir. Seçmenlik şartları şunlardır: türk olmak, se-

çim başlamadan evvel lâakal altı aydan beri belde de ikamet etmek, 18 yaşını bitirmiş olmak, ağır hapis cezasına mahkûm olmamak, âmme hizmetlerinden memnu olmamak, hırsızlık, dolandırıcılık, emniyeti sui istimal, iflâs gibi haysiyet kırıcı suçlarla mahkûm olmamak, subay, silâh altında asker, jandarma, askeri memur olmamaktır.

Görülüyor ki, belediye uzuvlarını teşkil etmek için halkın reyine müracaat usulü güç inkişaf etmiştir. Belediyeler dolayısıyla, ilk seçime ve binaenaleyh seçmenlik şartlarının tesbitine ilk defa 1868 de rastlıyoruz, diyebiliriz. Vakıa, daha evvel, 1855 de İstanbul Şehremanetinin Şehir Meclisi de bir heyet halinde ise de, bu heyetin seçim esasından ziyade tayin esası ile iş başına geldiği anlaşılmaktadır. Beledi işlerin tanzim edicilerinin ve yürütücülerinin yakın zamanlara kadar ancak tayin ile iş başına gelmeleri o devrin icabatından olmuştur. Bütün iktidarların devlet reisinde toplandığını kabul eden ve bu devlet reisinin de halka karşı hesap verme mükellefiyetini tanımayan bir amme hukuku sistemi içinde bir kısım amme hizmetlerinin halk efkârına dayananlar ve hiç olmazsa, tekrar seçilmemek gibi bir müeyyide dolayısıyla halka karşı mesuliyet duyanlar tarafından tanzimi ve idaresi telâkkisi, elbette yer alamazdı.

IX — 30/Nisan/1946 da neşredilen 4878 sayılı kanuna göre belediye seçimlerine gerekli olan seçmenlik şartlarını, konumuzun diğer kısmı olan diğer seçmenlik şartları ile terkibi bir tarzda mütalâa edeceğimizden burada ayrıca zikretmiyoruz.

Ç — Millet vekili seçimi

Muhtelif seçimlerin içinde milletvekili seçimi; hiç şüphe yok ki, muhtevastaki genişliği, arzettiği siyasî hususiyet dolayısı ile en mühimdir. Bu itibarla, millet vekili seçimlerinde seçmen olacaklarda aranacak vasıflarda hususî bir kıymet bulunmalıdır. Bu seçmenlik şartlarını tayin ederken, bir taraftan millet vekili seçiminin gösterdiği genişliği göz önünde tutmak, ve bu suretle seçimin maddi ameliyelerini imkânsız kılacak kayıtlardan kaçınmak lâzımdır; diğer taraftan da; hadisenin ehemmiyetini ve vereceği siyasî neticeleri mütalâa ederek, dikkatli hükümler koymak lâzımdır.

Bu mütalâa köşesinden, şimdye kadar geçmiş olan seçim mevzuatını incelersek, maalesef, tatmin edici bir sonuca varamayız. Şöyle ki:

I — Talimatı muvakkateye göre: İlk Meşrutiyet ilân edilince, teşkili lâzım gelen mebuslar meclisine girecek azaları irae etme işini tanzim etmek üzere, bir Talimatı Muvakkate yapılmıştır. Buna göre; seçme hakkı idare meclislerinin müntehap azalarına verilmiştir. Bu suretle, daha ilk anda, meşrutiyet idaresinin ruhuna uymayan bir mekanizma ile, meşrutiyetin en esaslı müessese ve kuruluşunu tesis etmeğe kalkılmıştır. Bu, belki de, o zamanın zaruretleri sonucudur. Fakat bu hal suretinin, meşrutiyet rejiminin âmme hukuku prensiplerine sığmadığı da muhakkaktır. Demek ki Talimatı Muvakkateye göre seçmenlik hakkı, idare meclisi müntehap azalarına verilmiş oluyor. O halde seçmenlik şartı da, idare meclisi azası olma şartlarından ibaret kalıyor demektir. O zaman cari olan 1864 Vilâyet Nizamnamesine göre idare meclislerinin müntehap azası olmak için bir miktar vergi verme şartını yerine getirmek lâzımdır. Ayrıca, Osmanlı tebasından olmak, muayyen yaş (18) haddini aşmak lâzımdır.

II — İkinci Meşrutiyette tatbik mevkii bulan İntihabı Mebusan kanununa göre: Bu kanuna göre seçim ameliyesi iki dereceli bir mekanizmaya göre cereyan eder: a — Adı geçen kanunun; 2, 8, 11, inci maddelerine göre birinci seçmen olmak için: 25 yaşını tamamlamak, hukuku medeniyeden sakıt olmamak, tabiiyeti ecnebiyede veya o iddiada olmamak muvakkat hizmeti ecnebiye imtiyazını haiz olmamak, nizamen iflâs ile mahkûm olup iadei itibar etmemiş olmamak, mahkûmiyetine hüküm lahik olup

fekki hacır etmemiş olmamak, devlete az çok vergi vermek, zükur tebedan olmak, bir kimsenin hizmetkârlığında bulunmamak, süi hal ile müstehir olmamak, bir cinayet veya cünha ile mahkûm bulunmamaktır. b — İkinci seçmen olmak için de: gene bu şartları haiz olmak lâzımdır.

III — Muhtelif mevzuatın getirdiği tadillerden sonra: 16 Nisan 1920 Nisabı Müzakere kanunu, 1921 Teşkilâtı Esasiye kanunu, nihayet 1924 Teşkilâtı Esasiye kanunu İntihabı mebusan kanunu hükümlerini mahfuz tutmakta, yalnız, seçmenlik şartları arasından vergi verme kaydını kaldırmaktadır. Seçmenlik yaşı da 18 olarak tesbit edilmiştir. İntihabı Mebusan kanununun muhtelif maddelerini değiştiren 5 aralık 1934 tarih ve 2598 sayılı kanun ile, Esas Teşkilât kanununun muhtelif hükümlerini değiştiren 5 Aralık 1934 tarih ve 2599 sayılı kanuna göre, seçmenlik hakkı kadınlara da teşmil ediliyor, fakat yaş haddi 22 ye çıkarılıyor.

IV — 17/12/1942 tarihli Mebus seçimi kanununa göre: seçim hakkına sahibolmak için: türk olmak, 22 yaşını bitirmiş olmak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak, kısıtlı olmamak, yabancı devlet uyrukluğunu ileri sürmemek, yabancı bir devletin resmî hizmetinde bulunmamak, subay, asker, jandarına, polis, askeri memur, askeri yar-gıç, askeri okul öğrencisi olmamak lâzımdır.

Son Milletvekili Seçimi kanunu da bu şartları bütün esasları ile muhafaza eden bir kanundur.

Şimdi, umumî olarak seçimin ifade ettiği mâna üzerinde durmak ve bu noktada açık bir anlayışa vardıktan sonra, bu izahatın ışığı altında; köy, İl Genel Meclisi, Belediye ve Milletvekili seçimlerinin seçmenlik şartları bakımından ihtiva ettiği hükümleri terkihi bir tarzda incelemeği muvafık buluyoruz.

III — UMUMİ OLARAK, SEÇMEN BAKIMINDAN SEÇİMİN İFADE ETTİĞİ MÂNA

Amme hukuku prensiplerimize göre köy, İl özel İdaresi, Belediyeler kendisine mahsus imtiyaz ve selâhiyetlere sahip bu imtiyaz ve selâhiyetlere dayanarak hukuki sahada faaliyette bulunmaya ve tesirler husule getiren hukuki fiil ve muameleler yapmağa ehil, manevi şahsiyeti haiz birer topluluktur. Bu topluluklar kendilerini teşkil eden teker teker köy fertlerinden, İl halkından, belde sakinlerinden ayrı olan ve bir heyet halinde nazarı itibare alınan şahıs-köy, şahıs-İl, şahıs-belde'dir. Veyahut başka bir ifade ile, bu topluluklar kendilerini meydana getiren fertlerden ayrı olan ve bir heyet halinde nazarı itibare alınan şahıs-köy, şahıs-İl, şahıs-belde'den ibarettir. Burada bunları teşkil eden bu topluluklara ait olan imtiyaz ve selâhiyetlerin hiçbir parçasına ferden ve şahsen sahib değidirler. Bütün imtiyaz ve selâhiyetler manevi ve kollektif bir varlık olarak nazarı itibare alınan şahıs-köy, şahıs-il, şahıs-belde topluluğuna aittir.

Bizzat Millete gelince; gene amme hukuku prensiplerimize göre, Millet de, kendisini teşkil eden fertlerden ayrı bir içtimai topluluk halinde, manevi ve kollektif bir şahıstır. Yani, bütün millet topluluğunu nazarı itibare aldığımız zaman ortada, kendisini teşkil eden bütün fertlerden ayrı bir varlık halinde bir şahıs-milletin mevcut olduğunu görürüz. Bu şahıs-milletin de, kendisine mahsus imtiyaz ve selâhiyetleri vardır. O da, bu imtiyaz ve selâhiyetlere dayanarak hukuki sahada faaliyette bulunur, hukuki neticeler doğuran fiil ve hareketlerde bulunur.

Başka bir ifade ile der isek şöyle söyleyebiliriz ki: Köy, İl, Belde ve nihayet Millet, kendisini teşkil eden fertlerden ayrı bir varlık ve hüviyete sahip manevi ve kollektif bir şahıstır. Ve kendilerine birer şahıs olmaları dolayısıyla terettüp eden birtakım im-

tiyaz ve selâhiyetlere sahiptir. Bir imtiyaz ve selâhiyetler; köy, il, belde ve nihayet milletin üzerinde yayıldığı saha üzerinde emretmek ve emirlerini yerine getirmek imkânlarından ibarettir. İşte, emredebilmeleri ve emirlerini yerine getirebilmeleri içindir ki, bunlar kendisini teşkil edenlerin dışında ve üstünde birer manevî şahsiyet olmuşlardır.

O halde, bu manevî ve kolektif şahısların, sahip oldukları imtiyaz ve selâhiyetleri emir şeklinde ifade ve icra edebilmeleri için bir irade izhar etmeleri lâzımdır. Köy, il, belde ve nihayet millet manevî ve kolektif şahsiyetlerin haiz oldukları selâhiyetleri icra edebilmek için şahsiyetlerine terettüp eden iradeyi izhar etmeleri, ifade etmeleri lâzımdır. Halbuki; köy, İl belde ve millet toplulukları içindeki emretmek iktidarının sahibi olan bu manevî ve kolektif topluluklar bizzat birer reel ve fizik şahıs değildirler; nihayet birer fertler kolektiviteleridirler. Binaenaleyh, emretme iktidarının icrası için gerekli olan iradeyi, bir fizik şahıs haysiyeti ile sahip değildirler. Halbuki, bu emretme iktidarının realiteler âleminde gerçekleşmesi için bahis mevzuu imtiyaz ve selâhiyetlerin fiilen kullanılabilmesi için, zaruri olarak bir iradenin ifade edilmesi, tezahürler âlemine çıkması lâzımdır. O halde, nazarı olarak şahıs-köyün, şahıs-ilin, şahıs-belde'nin, ve nihayet şahıs-milletin imtiyaz ve selâhiyetlerinin yani emirlerinin realiteler sahasında gerçekleşebilmesi için zaruri olan bir irade bulmalıyız. Bu irade; şahıs-köyün, şahıs-ilin, şahıs-beldenin, şahıs-milletin nazarı olarak kabul edilen iradesini tatbikatlar âleminde ifade edecek, tayin edecek bir müşahhas iradedir. İşte; hakikatte, bir reel ve fizik şahıslardan çıkmadığı için kendiliğinden tezahür edemiyen, fakat hukuk sahasında da gözükmesi lâzım gelen köyün, ilin, beldenin, milletin iradesini ifade edecek olan bunların muadili olacak olan bu müşahhas iradenin, köy Heyeti içinden, İl heyeti içinden, Belde heyeti içinden, Millet heyeti içinden alınmış, belli sayıdaki fertlerin, yani, köyün, ilin beldenin, milletin mümessillerinin birleşmiş iradesidir. Köy, İl, Belde ve nihayet Millet heyetleri içinden alınmış bu belli sayıdaki fertlerin, yani köy, il, belde ve millet mümessillerinin iradesi hukuk âleminde köy, il, belde, milletin manevî ve kolektif varlıklarının iradesini ifade eder sayılmaktadır.

İşte seçim; bu mânadaki şahıs-köyün, şahıs-ilin, şahıs-beldenin, şahıs-milletin iradesini ifade edecek olan bu birleşmiş iradeleri yani Köy, İl, Belde ve Millet mümessillerinin iradesini yani, Köy İhtiyar Heyetinin, İl Genel Meclisinin, Belediye meclisinin, Millet Meclisinin üyelerinin birleşmiş iradesini meydana çıkarma ameliyesidir. Seçmenlik de; bu toplulukların iradesini ifade edecek olan bu mümessillerin birleşmiş iradesinin teşekkülüne meydan vermek için kanunun söylediği şartları haiz olanların kendi şahsi iradelerini belirtme keyfiyetidir. Seçmenler, kendi şahsi ve fizik iradelerini belirlemek ve izhar ederek sonradan köy, il, belde, millet namına, onların mümessili olarak hareket edecek onların selâhiyet ve imtiyazlarını kullanacak olanları meydana çıkarırlar. Bunları irae ederler. Başka bir ifade ile seçim, işlere iki derece üzerinden oylar vermektedir; yani, seçim, işlere, seçilenler vasıtasıyla rey vermektedir. O halde seçim, ikinci dereceden irade izhar edecekleri gösterme keyfiyetidir.

Öyle ise durum, bir başka deyim ile şundan ibaret bulunuyor:

1 — Köy, İl, Belde, ve nihayet bütün memleket ve millet manevî ve kolektif şahsiyetler halinde birer içtimai topluluk teşkil etmektedirler.

2 — Bu içtimai toplulukların kendilerine mahsus imtiyaz ve selâhiyetleri vardır, birer şahsiyet olmalarından dolayı da, birer manevî ve kolektif iradeleri vardır.

3 — Bu imtiyaz ve selâhiyetlerin realite, daha doğrusu hukuk sahasında tatbik mevkii bulabilmesi için bu şahısların kolektif iradesini ifade ve izhar eden onun muadili olan bir birleşmiş ve müşahhas irade bulmamız lâzımdır.

4 — Bu birleşmiş ve müşahhas irade bu içtimai topluluğun mümessillerinin birleşmiş iradesidir.

5 — İşte bu mümessillerin birleşmiş iradesini meydana çıkarma işine daha doğrusu bu içtimai toplulukların manevi iradesini ifade etmek üzere bu manevi iradeyi ifade edecek olanların gösterilmesi işine seçim denir.

6 — Seçmen de; adı geçen içtimai toplulukların iradesini birleşmiş iradeleriyle ifade ve izhar edecek olanları irae eden, gösteren demektir.

7 — Seçmenin, zikredilen içtimai toplulukların iradesini kendi iradesi ile ifade ve izhar edecekleri irae etmesi suretiyle ortaya Köye, İle, Beldeye, Millete ait bir takım organlar meydana gelir. Temsili Vekâlet nazariyesi böyle bir organ nazariyesine müncer olur.

8 — Bu organlar; mensup oldukları içtimai topluluğa ait olan selâhiyet ve imtiyazları o toplulukların yerini alarak kullanır, icra ederler.

9 — Binaenaleyh bu organlar, temsili organlardır; ve temsilin bütün mânası da şuradadır ki, Mümessil organların aldığı kararlar bizzat o içtimai topluluklardan çıkmış gibi aynı şiddet ve kuvvetle muta olur.

10 — Bu suretle, seçmenin kendi şahsi iradesini izhar ederek mümessillerini gösterme için ifade ettiği oy, sonunda, bizzat topluluğa ait olan selâhiyet ve imtiyazların tatbikat aleminde tecellisine yol açan mühim bir hukuki ve siyasi hadise teşkil etmektedir.

IV — KÖY, İL GENEL MECLİSİ, BELEDİYE VE MİLLET VEKİLİ SEÇİMLERİNDE, SEÇMENLİK ŞARTLARININ SENTETİK BİR MUKAYESESİ

Verdiğimiz izahattan anlaşılıyor ki, kendisine mahsus birtakım selâhiyet ve imtiyazlara sahibolarak manevi ve kollektif birer şahsiyet halinde mevcut olan Köy, İl, Belde, Millet içtimai topluluklarının hukuk şahsında, belki daha doğru bir ifade ile, realite sahasında, kendi namına harekete geçen organlara seçim kanalı ile yani seçmenlerin kendi şahsi iradelerini ifade ve izhar etmeleri yolu ile sahip olabilmektedirler. Temsili demokrasi de, adı geçen toplulukların idaresi, bizzat kendileri tarafından seçilen mümessil organlar tarafından temin edilmektedir. Bunlara ait olan selâhiyet ve imtiyazların meşru olarak kullanılabilmesinin şartı bu organların, seçimden doğmuş olmalarıdır; yani seçmenin iradesinin ifade ve izharından doğmuş olmalarıdır. Zaten Demokrasi halkın, seçim yolu ile bizzat kendisinden doğmıyan bir otoriteye itaatını kabul edemez.

O halde seçmenlik şartlarını tesbit ederken zikrettiğimiz içtimai toplulukların organlarının meydana gelmesini temin edeceklerde aranması lâzım gelen vasıflar da: bu organların bizzat halktan doğmasını sağlayan hususiyetleri muhafaza etmelidir.

İşte bu düşünce sonucudur ki seçmenlik şartlarına evvelâ seçimin dayandığı esaslar bakımından sonra da bu esaslara getirilen müdahaleler bakımından inceliyeceğiz.

1 — Seçimin umumi, müsavatçı, üniter olması bakımından:

Köy, İl Genel Meclisi, Belediye veya Milletvekili seçimine mütedair olan mevzuat Türkiyede umumi, müsavatçı, üniter seçim esasını koymuştur.

A) Bu mevzuat filhakika seçimlerde umumi seçim esasını koymuştur. Zira; adı

geçen mevzuat seçim ehliyetini, muayyen irsten gelenlere [1] muayyen bir gayri menkul serveti olanlara ve muayyen vergi verenlere, veya muayyen fikri ehliyeti [2] olduğu sabit olanlara ve muayyen bir cinsiyete hasretmemiş, seçme ehliyetini cinsiyet farkı gözetmeksizin Türklere, Vatandaşlara vermiştir.

Seçimin umumi olmasında, bir zaruret vardır. Bu zaruret şöyle izah edilebilir. a) Hukuki müsavat bakımından: Hukuki müsavat bir siyasi heyetin bütün azaları arasında mevcut olan bir musavattır, seçim ehliyeti hususunda da tam bir tatbik mevkii bulmalıdır.

b) Sosyal Adalet bakımından: Sosyal adalet de seçimin umumi olmasını da icabetirir. Zira, Köyün, İlin, Beldenin, ve nihayet hükümetin girişeceği teşebbüslerin neticelerini yüklenecek olanlar, nihayet bu şahıslardır. Binaenaleyh bu gibi teşebbüslere girişecekleri seçme işine, kendilerine seçmenlik ehliyeti tanınarak, bütün şahıslar davet edilmelidir.

c) Sosyal Müsavat bakımından: Sosyal müsavat da seçimin umumiyetini gerektirir. Zira; Köye, İle, Beldeye, ve nihayet ammeye ait olan şeyler ve onun idaresine herkes ilgilidir.

İşte bu sebeplerden, seçim umumidir. Yukarıda söylenen tefrikler gözetilmeksizin kadın erkek Türklere ait bir ehliyettir. Seçimin umumiyeti bilhassa 1914 buhranından sonra, gerek eski ve gerek yeni memleketlerin hemen hepsinde kabul edilmiştir.

B) Keza bu mevzuat seçimlerde müsavatçı ve üniter esası koymuştur. Yani seçim ehliyetini haiz olan herkesin birbirine denk olarak tek oyu, ve ancak tek oyu vardır.

Bu, "tek baş, tek oy" formülü ile ifade edilir. Seçim mevzuatı çok ve müteaddit rey usulüne, ailece seçim usulüne katıyken yer vermemiş olmakla fazla oya sahip bir seçmenler aristokrasisinin doğmasına mani olmuş ve tek baş, tek oy sistemini gerçekleştirmiştir.

Seçimin umumiyetini bilhassa temin eden; seçim ehliyetinin cinsiyet farkı nazarı itibara alınmaksızın Türklere ait olduğunu tesbit eden noktadır. O halde seçimin umumiyetini bu iki bakımdan ayrıca inceliyelim.

a) — Türk Olmak: Belediye, İl Genel Meclisi ve Milletvekili seçimini tanım cden mevzuatta seçmenlik şartlarının başında Türk olmak kaydı vardır. Belediye, İl Genel Meclisi, Millet vekili seçimlerinde seçmen olmak; Belediye İl ve Millî birlik idaresine yani hükümete iştirak etmek bu idareleri kurmak demektir. O halde tabiidir ki bu hakka sadece doğum, veya uyrukluğa alınma suretiyle Türk olanlar sahibolmalı-

[1] Fransada Etats Généraux'a asiller, avam, rahipler ayrı ayrı mümessil gönderirdi. Asillerin mümessillerini seçmek irsen asil olanlara aitti.

[2] Bir kısım memleketler, seçmenlik şartları arasında, çok geniş bir fikri ehliyeti koyar. Meselâ Akademi Âzası olmak gibi. Bu fikri ehliyeti gösterenlerden, artık, seçmenliğin yaş gibi belli bir vergi vermek gibi şartları aranmaz.

Bir kısım memleketler de seçmenlerden aradığı fikri ehliyeti bir imtihan ile tesbit eder, böyle bir imtihan verenlere seçmenlik hakkını tanıır.

Bir kısım memleketler de fikri ehliyet olarak hiç olmazsa okuma yazmayı bilmeyi arar. Bunlar, seçmenin oyunu bilerek kullanması, hata etmemesi ve aldatılmaması için okuma yazma bilmesini şart koşarlar. Seçimin hatasız olmasını bilhassa seçmenin oyunu gizli olarak vermesini temin için böyle bir şart ileri sürmek akla gelebilirse de bu hal seçimin umumiyet kaidelerini geniş ölçüde bozar. Bizim kanunumuz seçimin umumiyeti esasına sadık kalarak bu gibi şartlar kabul etmez.

dır. O halde her şeyden önce "Türk" ün tesbit edilmesi Hukuk bakımından kimlerin "Türk" olduğunun anlaşılması lâzımdır.

Ana yasanın 88 inci maddesi; Türkiyede, din ve ırk ayırılmaksizin vatandaşlık bakımından herkese Türk deneceğini söylemektedir. Bu maddesiyle Anayasa "Türk" olmadaki, din ve ırk esaslarını reddediyor.

Anayasamız gene aynı maddesinin 2 inci fıkrasıyla, Türkiyede veya Türkiye dışından bir Türk babadan gelen yahut, Türkiyede yerleşmiş bir yabancı babadan Türkiye de dünyaya gelip te memleket içinde oturan ve erginlik yaşına vardığı zaman resmî olarak Türk Vatandaşlığını isteyen veyahut da vatandaşlık kanunu gereğince Türklüğe kabul olunan herkesin Türk olacağını tasrih ediyor.

Görülüyor ki Anayasamız 88 inci maddesiyle Türk olmayı tayinde din ve ırk esasını reddettikten sonra Türk olmağı vatandaşlığa kabul edilmeye de teşmil ediyor. Vatandaşlığı ise buradaki hükümleri de içine almak suretiyle, bilhassa, 1928 tarihli Türk Vatandaşlığı Kanununun 1 inci ve 2 inci maddeleri tayin etmektedir:

1 — Bir Türk baba veya ananın Türkiyede veya ecnebi memleketlerde doğan çocukları Türk Vatandaşı'dır.

2 — a) Türkiyede doğup ta anası babası belli olmayan, b) Türkiyede doğup ta anası, babası veya bunlardan birisi vatansız olan, c) Türkiye'de ve ecnebi memleketlerde evlilik haricinde Türk anadan doğan veya Türk babadan olan çocuklar Türk vatandaşı sayılmaktadır..

Buna ilâveten aynı kanununun 13 üncü maddesi Türklere evlenen ecnebi kadınların türk vatandaşı olacağı, Ecnebilerle evlenen Türk kadınlarının ise gene Türk kalacağı tasrih ediliyor

Köy kanunu ise seçmen olmak için "Türk Olmak" tabirini kullanmıyor, fakat "Türkiye Cumhuriyeti Tebasından olmak" ibaresini kullanıyor. Bu ibare, ana yasanın ve vatandaşlık kanununun tavsif ve tayin ettiği Türk'de ırk ve din esaslarının aranmasını daha kuvvetle belirtmiştir, denebilir. Hangi ırk ve dinden olursa olsun Anayasanın ve vatandaşlık kanununun hükümlerine göre Türkiye Cumhuriyeti Uyraklığını haiz olan veya sonradan kazanmış olanların seçmen olacakları, bu suretle, daha açık bir ifade ile anlatılmış oluyor.

İşte mevzuatımız, bu ifade ve ibarelerle seçimin umumiyetini kabul ettiğini göstermiş oluyor. O kadar ki; bazı memleketlerde sonradan uyrakluğa alınanlar bu seçim hakkını derhal kazanamadıkları halde; bizde, buna mani bir hal yoktur. Demek, bu bakımdan, mevzuatımız bazı memleketlerin mevzuatından daha geniş bir ölçü ile seçimin umumiliğini temin etmiştir. [1]

b — Cinsiyet farkı gözetilmemek: Kadınlar evvelce seçimin umumiyeti içine girmiyorlardı. Fakat seçimi bir ferdi hak sayan telâkki onu mantıkî olarak kadınlara da teşmil ettirdi. Şimdi artık umumî ve müsavâtçı sistem seçmen ehliyetini tesbitte cinsiyet

[1] Bununla beraber, bazı kanunlar daha ileri giderek bazı şartlarla ecnebilere de seçmenlik vasfını tanırlar. Bunların en mühimlerinden birisi 1793 tarihli Fransız kanunudur. Bu kanun, 21 yaşında bulunan ve bir seneden beri Fransa'da oturarak kendi çalışması ile kendini geçindiren yahut bir mülk almış olan veya bir Fransız kadını ile evlenmiş bulunan bir çocuğu evlatlık edinmiş veya bir ihtiyarı beslemiş bulunan veya Fransız vatamına fevkalâde bir hizmette bulunan her yabancıya seçme, hattâ seçilme hakkını tanırlar. Buna karşılık 1899 kanunu Fransız uyrakluğuna girmiş olan bir yabancıyı tam on yıl, bir vatandaşlık stajına tâbi tutar. Ve ancak bu müddetin sonunda o kimseye seçmenlik hakkını tanırlar. Yalnız, hususi bir kanunla bu müddet bir seneye inebilir.

farkı gözetmiyor. Böyle bir fark gözetmek demokratik espiyriye uymaz. Profesör Laun'un dediği gibi halk devleti veya Demokratik devlet "Eğemenlik selâhiyetinin" vatandaşlara, bütün vatandaşlara ait olduğu bir yerde mevcuttur. Kadınları bu selâhiyetten dışarı bırakan bir devlet Demokrasi ile tavsif edilemez.

Bizim konumuzu teşkil eden mevzuat kadınların da seçmenlik hakkını tanımıştır. Burada, kadınlara, seçme ehliyetinin tanınmasının leyh ve aleyhindeki delilleri sıralamaya lüzum yoktur. [1] Yalnız şu kadarını belirtelim ki; Türk kadınına her türlü seçme ehliyetinin verilmesi, siyasi ve içtimai şeniyete ve tarihi mavakaa uygundur. Türk kadının tarihte ve aile içinde erkeğe, hemen hemen müsavi olduğu bir hakikattir. Keza siyasi hayata da iştirak ederdi. Ziya Gökalp'e göre Türklerde siyasi hâkimiyet sadece Hakan'a değil bir dereceye kadar da Hatun'a aittir. Meselâ bir emirname "Hakan ve Hatun emrediyor ki..." diye başlarsa bir hüküm ifade ederdi. Keza elçiler de Hakan ve Hatun'un huzuruna çıkardı. Bu, gösteriyor ki Türk kadınının seçmenlik hakkını haiz olması tarihin akışı içinde oynadığı rolün, zamanımızın hususiyetlerine göre cereyan etmesinden başka bir şey değildir.

Bu suretle adı geçen mevzuat umumî müsavâtçı ve üniter seçim esasını kabul etmiştir. Böylece seçim servete, fikri ehliyete, irse veya herhangi bir siyasi ve sosyal şekküle bağlı kalmaya vabeste tutulmamıştır.

II — Bu umumiyet ve müsavât keyfiyetine gelen tahditler bakımından:

Umumî, müsavâtçı ve üniter seçim sistemini kabul eden mevzuatımız, seçme ehliyetini kadın erkek Türklere tanımıştır. Fakat hemen ifade etmeli ki mevzuatımız, seçme ehliyetini kadın erkek bütün Türklere bütün vatandaşlara tanımamıştır. Seçimin umumiyeti mutlak değil nisbidir. Bazı kimselere seçmenlik sıfatı tanınmamıştır. Bu itibarla seçim Heyetini teşkil eden seçmenlerin Heyeti umumiyesi bütün milletin heyeti umumiyesini teşkil etmez Köy seçim Heyeti bütün köylüyü ihtiva etmez.

Demek ki seçimin umumiyet ve müsavât vasfına birtakım tahditler gelmektedir. Bunun neticesi olarak da bazı şerait içinde bulunan kimseler seçmen olamamaktadır. Umumî seçim rejiminde dahi birçok fertler, ve fert grupları idare edenleri seçmeden uzak tutulmuştur.

İşte şimdi bu muhtelif mevzuatın, umumî, müsavi seçim sistemine getirdiği tahditleri ve seçmenlik şartlarında yarattığı hususiyetleri, mevcut olduğu noktalarda farklariyle beraber, görelim.

1 — Yaş: Seçmen olmak için bir ruhi olgunluğa sahibolmak lâzımdır. Mevzuatımız belli bir yaşa gelince bu ruhi olgunluğun husul bulacağını ümit ediyor. Filhakika seçmen olmak için böyle bir ruhi olgunluğa ihtiyaç olduğuna göre; onun da en kolay, en kestirme, ve belki en az mahzursuz olan kıstası yaş olabilir. Bunu, insan tabiatının biyolojik ve psikolojik hususiyetlerine uygun bir kıstas olarak kabul edebiliriz. İşte bu mantığa dayanarak seçmen olmak için belli bir yaşa ulaşmak lâzım geldiği ileri sü-

[1] Kadınların seçmen olmak hak ve selâhiyeti eskiden diğer milletlerde de vardı. Meselâ derebeylik malikânesine veya büyük bir emläke malik olan kadınlar; seçmen de olurlardı. Belediye seçimlerinde de kadınlar muhafaza edilecek maddi ve iktisadi menfaatlere sahip buldukları için seçmen olabirlerdi. Bu suretle, kadınlar, evvelâ emlâk sahibi vergi mükellefi yahut o Belediyeden maddi ve iktisadi menfaat sahibi sıfatıyla seçimlerde oylarını kullanmışlardır. Nihayet eyalet seçimlerine de katıldılar, fakat sonraları kadınlar seçmenlik vasfı tanınmadı. Bu hususta bilhassa muhafazakâr partiler ısrar etmektedir. Fakat delilleri ciddi değildir. Kadınların fizyolojik, ve ruhi bünyelerinin yapısının yetersizliğine dayanarak onların seçmenliğini tanımamak ciddi ve ilmî değildir.

rülmüştür. Filhakika Cemiyette hem o cemiyetin kanun ve müesseseleri çok iyi bir tarzda ve maharetle meydana getirilmeli, birbiriyle ahenkli kılınmalıdır; hem de onları formüle edecek, tesis edecek, tatbik edecek, işletecek kimseler iyi seçilmelidir. Bu zâruuret, menfaatlerin idaresini üzerine alacak, menfaatlerin idaresi için fikir beyan edecek kimselerin seçiminde, seçmeni zor bir durum karşısında bırakmakta ve onun bu zorluğu atabilmesi için oldukça yüksek bir takdir ve muhakeme seviyesinde bulunmasını gerekli kılmaktadır. Bu takdir ve muhakeme seviyesine ise ancak belli bir yaştan sonra varılabileceği kabul edilmekte ve tesbit edilen bu yaşa siyasi rüşt yaşı denmektedir. Bunun muhakkak medeni rüşt yaşı ile denk olmasına lüzum yoktur. Siyasi rüşt yaşı alelumum, medeni rüşt yaşından yukardadır. Seçim faaliyeti nihayet bir siyasi faaliyet olduğuna göre onun istilzam ettiği olgunluğun daha sonraları husul bulacağını ileri sürenler siyasi rüşt yaşının medeni rüşt yaşından daha büyük olmasını teklif ederler. [1] Ve filhakika bizim mevzuatımız da dahil olmak üzere birçok memleketin mevzuatı bunu böyle tanzim etmiştir. Bizde medeni rüşt yaşı 18 iken siyasi rüşt yaşı 22 olarak tesbit edilmiştir. Yalnız burada bir fark gözden kaçamaz. Filhakika İl Genel Meclisi, Milletvekili seçimlerinde seçmenlerin 22 yaşını doldurmaları şart olduğu halde Belediye ve köy seçimlerinde 18 yaş kabul edilmiştir. Bu farkın kaldırılması uygun olur. Yalnız burada şunu söylemeden geçemeyeceğiz: 22 yaşın İl genel Meclisi ve Milletvekili seçimlerinde uygun bir yaş olup olmadığı münakaşa edilebilir. Fakat köy kanununun seçmen yaşı olarak tesbit ettiği 18 yaş iyidir. Köylünün, realitenin içinde realitenin meseleleri ile çok erkenden piştiğini ve mahalli idaresinin faaliyetine seçim yolu ile iştirak hakkını kazandığını kabul etmek lâzımdır.

Bu yaş meselesinde garip bir vaziyet de vardır. Malûm olduğu üzere İstanbul'da beldenin uzuvlarından olan İstanbul Meclisi, belediye meclisi ile İl Genel Meclisinin birleşmesinden meydana gelen bir teşekkül şeklindedir. Buna göre Belediye hudutları içindeki seçmenler 18 yaş esasından tesbit edilerek, sadece Belediye Meclisi azası seçecekler. Halbuki İstanbul Belediyesi hudutları dışında kalan seçmenler ise 22 yaş esasından tesbit edilerek İl Genel Meclisi üyelerini seçecekler. Bir taraftan 18, diğer taraftan 22 yaşını dolduran seçmenlerin seçtiği mümessiller aynı mecliste, "İstanbul Meclisinde" toplanmış olacaklar.

2 — Oturma yeri ve müddeti: Köy, İl Genel Meclisi Belediye seçimlerinde umumi seçim esasları o bölgelerde belki bir müddetten beri oturma, yerleşme gibi bir kayıtla tahdit edilmiştir. Filhakika bir yerde oturma şartı, hemen her yerde, her türlü seçimlerde evvelden gelen bir şarttır. Binaenaleyh, köy, il ve belde mânevî ve kolektif şahsiyetinin faaliyetleri ile ilgili olmak, oralarda belli bir müddetten beri oturma şartına bağlanmış oluyor. Filhakika, seçmenler, kolektif menfaatlerin idaresi için fikir beyan edecekleri ve nihayet bizzat bu menfaatları idare edecekleri göstereceklerdir. Binaenaleyh, bölgenin kolektif menfaatlerini bilmeleri lâzımdır. Bu ise; azçok, orada, bir müddetten beri oturmağa bağlıdır.

[1] Mamafih bazı memleketlerde yaş kaydından muafiyet dahi vardır. Meselâ Bolivya'da evli kimseler seçmen olmak için bekâr kimseler gibi bir siyasi rüşt yaşına bağlı değildir.

Seçim hak - selâhiyetinin mülke sahip olmağa bağlı kılındığı bazı memleketlerde ise her mülk sahibi hangi yaşta bulunursa bulunsun seçmen olabilir. Meselâ iki yaşında bir çocuk dahi seçmen olabilir. Ancak tabiidir ki bu hakkını vâsisi kullanır.

Köy kanununa göre, seçmen olmak için evvelâ köy halkından olmak lâzımdır. Yani aslen o köy sekencesinden olmak ve bu sıfatla köy kütüğünde kayıtlı olmak lâzımdır. Sonradan gelenler, hiç olmazsa altı aydan beri orada oturmuş bulunmalı ve ayrıca da köy kütüğüne kaydını yaptırmış olmalıdır. O halde bu ikamet şartının tahakkuk edip etmediğinin tesbiti kolaydır. Belediye kanununundaki altı aylık ikameti, seçmen olacak kimse, konturatlar, ödediği vergi ve resim makbuzları, her türlü vesaik ile tesbit edebilir.

Aynı bölgede oturanlarda her nekadar aynı menfatler hâsıl olursa da, ve bunlar aynı zihniyete sahibolurlarsa da, bütün bu müddetler, seçmenin, o bölgenin meseleleri ile, hayati bağlar tesis ettiğini göstermesi bakımından kıymetli değildir.

İkamet müddetlerinin, bir beldeli bir hemşeri olma hususunda da bir staj kıymeti yoktur. İnsan bu kadar müddet geçirmeden de, köylü, beldeli, hemşeri olarak, o bölgenin hayat meseleleri ile maddi ve hukuki alâkalar peyda edebilir. Kaldı ki, o mahalli idarenin mükellefiyetlerine, altı aydan çok evvelden beri muhatap olabilir. Altı aydan beri ikamet ve orada yerleşme kaydı, bir kimseyi o mahalli idarenin meseleleri ile maddi ve hukuki alâka tesis ettiği, ve mahalli idarenin külfetlerine iştirak ettiği halde, seçime iştiraktan men etmektedir ki, bunu fuzuli bir hemşerilik stajı sayabiliriz.

Bazı memleketler seçmen olmak için uzun zamandan beri orada oturma şartını ileri sürmez, ancak seçim zamanı orada mukim olmayı yeter bulur.

Bazı memleket kanunları, ancak ecnebilere seçmenlik hakkını tanımak için ikamet şartını ileri sürer. Ve bu şartı da çok kısa bir müddetle hudutlar, Meselâ, altı aydan beri orada ikamet eden yabancılara seçmenlik hakkını verir.

Milletvekili seçiminde böyle bir ikamet şartı yok. Bu da tabiidir. Bu seçim bütün memlekete şamdır. Demek ki memleketin her tarafında oturan seçmenler oylarını kullanabilirler. Yalnız, burada da bir seçim bölgesine bağlı kalmak var ki bu bir ikamet ve yerleşme şartı değil, seçimin maddi ameliyesine taallük eden bir meseledir, seçmenlik şartı değildir. Binaenaleyh yabancı memleketteki Türkler dahi seçmenlik sıfatını haizdir. Yalnız seçimin maddi ameliyesi bakımından, orada bir seçim bölgesi tesis etmek mümkün olmadığından, oylarını veremezler.

3 — Ceza mevzuatında derpiş edilen tahditler: seçmenlik hak - selâhiyetinden istifade edebilmek için her şeyden evvel bir ahlâki ehliyet aranması tabiidir. Bu ahlâki ehliyetten mahrum adı ve kötü kimseler seçmenlik sıfatından da mahrum sayılır.

Köy kanunu, ahlâki ehliyetsizlik olarak, cinayete mahkûm olmayı görmektedir. Fakat bu tabir eski ceza kanunundan kalmadır. Eski ceza kanunu suçları kabahat, cünha, cinayet diye tasnif ederdi. Yeni ceza kanunu bu tasnifi terk etmiştir. O halde: burada cinayet tabirini, ağır hapis, 5 seneden fazla hapis, kamu hizmetlerinden yasaklı olma, müebbet sürgün cezalarının verilmesini gerektiren suçların karşılığı olarak kabul etmek lâzımdır. Ceza kanununun 587 inci maddesi bunu âmirdir.

İl Genel, Belediye, Milletvekili seçimlerinde de kamu hizmetlerinden yasaklı olmak, seçmenlik ehliyetini bertaraf etmektedir. Demek, her dört kanun kamu hizmetlerinden yasaklı olmağı seçim ehliyetini bertaraf eden bir ahlâki ehliyetsizlik saymakta müttefiktir. Kamu hizmetlerinden yasaklılık, ceza kanununun on birinci maddesine göre, suçlar hakkında verilen bir asli cezadır.. Veya bir başka ceza ile beraber verilen ferî bir cezadır. Meselâ ceza kanununun 20 inci maddesine göre, 5 seneden fazla ağır hapse mahkûmiyet, müebbeden, 3 seneden 5 seneye kadar ağır hapse mahkûmiyet, hüküm olunan cezaya müsavi bir surette kamu hizmetlerinden yasaklığı gerektirir.

Belediye kanunu, ayrıca, ağır hapse mahkûmiyeti seçmenlik ehliyetini kaldıran bir ahlâki ehliyetsizlik saymıştır.

Ceza mevzuatı bakımından seçimin umumiyetine gelen bir tahdit de belediye kanununda zikredilmiştir. Bu da: hırsızlık, dolandırıcılık emniyeti sui istimal, iflâs gibi muhilli haysiyet suçlarla mahkûm olmadır. Köy, İl Genel Meclisi, Milletvekili seçimlerindeki seçmenlik şartlarında bu hususlar yoktur.

4 — Medenî Hukuk mevzuatında derpiş edilen tahditler: Seçmenlik faaliyetinde bulunabilmek için nasıl bir ahlâki ehliyet lâzımsa, aynı derecede bir lüzum ile, akli ve ruhi bir ehliyete de sahip olmak gerektir. Hususi hukuk tasarruflarında dahi, bu tasarruflar doğrudan doğruya âmme menfaatlerini ilgilendirmedeği, siyasi nizamda bir sonuç doğurmadığı halde, akli ve ruhi ehliyet aranırken, umumî menfaatle doğrudan doğruya ilgili olan seçim selâhiyetinden istifade için böyle bir akli ve ruhi ehliyet aranması tabiidir. Akli ve ruhi ehliyeti olmayan bir kimsenin hukuki tasarruflar yapma imkânı selbedilmiştir. Seçen gibi, çok mühim ve siyasi tesir ve sonuçlar doğuran bir tasarrufun da bu gibi eşhas tarafından yapılmaması lâzımdır.

İşte bunu düşünen birçok memleketlerin kanunları akli ve ruhi ehliyetsizlik demek olan kısıtlılığı seçmen olmağa engel saymıştır.

Bizim köy kanunumuz da delilik, bunaklık, sefihlik gibi bir hal sebebi ile hakim tarafından üzerine vasi konmuş olanları seçme ehliyetinden mahrum bırakıyor. Bu gibi şahıslara, yani saydığımız sebepler dolayısıyla üzerine mahkeme kararı ile vasi konan kimselere kısıtlı denir. Köy kanunu, bu tabiri ve eskisi olan mahcur kelimelerini kullanmıyor, fakat saydığı sebeplere göre üzerine vasi konan kimselere kısıtlı denmektedir. Nitekim, il genel meclisi seçimi ile, milletvekili seçimi kanununda sadece kısıtlı denmiştir ki netice, yukarda, ceza mevzuatından gelen kısıtlılığı da içine almak şartı ile, bir şahsın seçmenlik ehliyetini bertaraf eden ahvali ifade ve işaret etmektedir. Kısıtlılığı icabettiren haller ise: medeni kanun 355 te gösterildiği üzere, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, israf, ayyaşlık, sui hal ve sui idare, bir sene veya daha ziyade hürriyeti selbedici bir ceza ile mahkûmiyettir. Bu hallerde mahkeme karar verir. İhtiyarlık, malûliyet, tecrübesizlik dolayısıyla işlerini gereği gibi görmekten âciz olan reşit kendi talebi ile kısıtlılığını ister ve hüküm olunursa, o da, seçmenlik ehliyetini gaip etmiş olacaktır. Bizim belediye kanunu kısıtlı olma hâdisesinden bahsetmiyor. Faşizmden evvelki İtalya'da, üzerine vasi konmuş olanlar, belediye meclisleri seçiminde seçmen olamaz.

5 — Yabancı bir devlet ile ilgililikten gelen tahdit: Köy kanunu ve belediye kanunu, bahsetmemekle beraber, il genel meclisi, ve milletvekili seçimlerinde aranacak şartlardan, ikisi de yabancı bir devlet uyrukluğunu ileri sürmemek ve yabancı bir devletin resmî hizmetinde bulunmamaktır. Yabancı bir devletin uyrukluğunu ileri süren, memleketin mahalli veya merkezi ve umumi idaresinin mukadderatı ile ilgisini tanımayan demektir. Yabancı bir devletin resmi hizmetinde bulunan da aynı zayıf alâka veya lâkaydi içinde demektir. Burada yabancı devletin resmi hizmetinde bulunmadan kasdedilen maksadı, yabancı devlet ile, idare hukuku ve umumiyetle amme hukuku prensiplerinin tanzim ettiği bir bağla bağlanmak mânasında anlamak lâzımdır.

6 — Köy Kanununun derpiş ettiği bir tahdit: Köy kanununa göre, madde 24 de gözüken ve bizim şimdiye kadar izah ettiğimiz şartları haiz olan seçmendir. Binaenaleyh bu şartları haiz olanlar, köy organlarını seçerler. Fakat köy kanununun 32 inci maddesinde derpiş edildiğine göre, bazan, 24 üncü maddedeki seçmenlik şartları mevcut olduğu halde, bütün seçmenler, ihtiyar meclisi azalarını değil, fakat muhtar seçme selâhiyetinden istifade edememektedirler. Köylülerin malı olmayıp çiftlik olarak bir mal sahibine ait köylerde, muhtarın ve ihtiyar meclisinin azasının halk tarafından serbeş seçilmesine kaymakam ve nahiye müdürü yakından bakmağa memurdur. Böyle, köylerde köy muhtarını ve ihtiyar meclisi azasını seçerken çiftlik sahibinin karışması

sebebi ile halkın ezildiği görülürse, kaymakamın teklifi üzerine, köy muhtarını vilâyetin valisi seçer.

7 — Askerlikle ilgililikten gelen tahdit: Birçok demokratik memleketler askerlerin de oy vermesini kabul etmiştir. Meselâ İngiltere ve Amerika birleşik devletleri. Fransa da ise uzun zaman, ananenin tesiri altında kalmarak, askerlerin oy vermeleri kabul edilmemişti. Askeri disiplinin oy gizliliğine müdahale etmemesi ve seçim münakaşalarının askeri disiplini bozmaması için bu vola gidilmişti. Fakat 17/Ağustos/1945 emirnamesi ile, kara, deniz ve hava ordusu askerlerinin diğer vatandaşlar gibi, aynı şeraite tabi olarak, seçmen olduğu kabul edilmişti.

Bize gelince: Belediye kanunu silâh altında bulunan askerler, jandarmalar, zabıtlar polisler, askeri memurların belediye intihabına karışamayacağını söyler. İl genel seçimlerinde milletvekili seçimlerindeki seçmenlik şartlarında da, hemen hemen aynı hükümler vardır. İlâve olarak askeri yargıç ve askeri okul öğrencilerinin de seçmen olmayacağı tasrih edilmiştir.

Acaba bu memnuiyetler, seçim hak selâhiyetinin zatına, bünyesine dokunan kat'i bir memnuiyet mi, yoksa fiilen silâh altında askeri vazife başında bulunmadan dolayı, konmuş olan bir tahdit midir?

Milletvekili seçimi kanununa bakarsak, bu kanun, sarahaten, bu gibi askeri eşhasın şeklide seçmen olmayacağını söylüyor. Demek ki kanun askeri eşhasın seçim hak selâhiyetini kökünden almaktadır.

İl genel meclisi seçimlerine ait hükümde ise: askeri eşhasın genel meclis seçimlerinde oylarını kullanamayacağı söylenmektedir. Bu hükmü kanunu askeri eşhasın, il genel seçimlerinde seçmenlik hak-selâhiyetini kat'i olarak almadığı ve fakat, onu kullanmaktan menettiği mânasında anlamak mümkündür.

Belediye kanunu da askeri eşhasın belediye intihabına karışamayacağını söylemektedir. Bunu da yukardaki gibi anlayıp, askeri eşhasın belediye seçimlerinde seçmenlik hak-selâhiyetinin kökünden alınmış olmadığı, ancak oylarını fiilen kullanmalarının men edildiği şekilde anlamak mümkündür.

Böyle bir tefsire varabilirsek, bunun mantiki neticesi olarak, askeri eşhasın iznili oldukları, gayri faal buldukları zaman oylarını verme imkânına sahip oldukları sonucunu da çıkarabilir miyiz? Evet bu sonuca varılabilir gibi gözüküyor. Fakat, kanaatimizce böyle bir tefsir yoluna girmeğe pek imkân yoktur. Zira muhtelif kanunların ibareleri askeri eşhasın seçmenlik sıfatları hakkında yumuşak ibareler kullansa dahi, kanun koyucumuzun askeri eşhasın her türlü seçimlerde kat'i olarak uzakta kalmalarını istediği muhakkaktır. Onun bu husustaki efkârında kat'i bir değişiklik olmadan ve bu kat'i değişiklik açıkça seçim mevzuatında ifade edilmeden, tefsir yolu ile, askeri eşhasa, bazı şeraite seçmenlik sıfatını tanımak ve onlara oylarını fiilen kullanma imkânı vermek mümkün değildir.

8 — Bütün bu tahditlerden sonra umumi seçimin mânası ve sahası: Zikrettiğimiz seçmenlik şartlarının terkibi mukayesesi, bize, seçim selâhiyetinin birçok bakımlardan tahdit edildiğini ve bu suretle umumî, müsavatchı ve üniter seçim esasındaki umumiyet vasfının ve sahasının bir hayli daraldığını gösteriyor. Fakat bu zaruridir. O halde umumi seçim, seçim ehliyetini, irs, servet, fikir ehliyeti gibi seçimin maddi zarurelerinden gelmiyen tahditlerden uzak tutmalıdır.

III — Güdülen gaye:

Köy, il genel meclis, belediye ve milletvekili seçimlerinde güdülen ve varılması istenen gaye bakımından da seçmenlik bir hususiyet arzeder. Şöyle ki: Köy kanunu,

köy komününün uzuvlarını meydana getirmek gayesini güder. Bu itibarla seçmenliği ancak köy halkından olanlara, veya altı aydan beri köyde yerleşmiş olup ta köyün nüfus kütüğüne, köylü sıfatı ile kaydını yaptırmış olanlara tanır.

Belediye kanunu beldenin uzuvlarını meydana getirmek gayesini güder. Bu itibarla seçmenliği, bu uzuvların faaliyeti ile ilgili olan belde sakinlerine hasreder.

İl genel meclisi seçimlerinin güttüğü maksat ise: ilin uzuvlarını meydana getirmektir. İl uzuvları ise, ilin ilçelerini ilgilendiren hususlarda faaliyette bulunacaktır. Binaenaleyh il bir seçim heyeti teşkil eder. Fakat seçimin maddi ameliyesi için ilçelere rol verilmiş. Bu itibarla seçmenlik selâhiyeti ilçelere hasretmiştir.

Milletvekili seçimi kanununa gelince: güdülen maksat, bütün millet adına irade izhar edecekleri meydana çıkarmadır. Binaenaleyh, seçmenlik sıfatı, milletin, muayyen şeraiti haiz bütün azalarına tanınmıştır. Seçimde her ilin ayrı bir kül halinde nazarı itibare alınması, nihayet, seçimin tekniğine taallük eden bir husustan ibarettir.

BİBLİYOGRAFYA

- ANDRÉ DE LAUBADÈR,* Manuel de Droit Administratif. Paris. 1946.
LOUIS TROTABAS, Eléments de Droit Public et administratif. Capacité. 1939.
MAURICE HAURIÖU, Précis élémentaire de Droit Constitutionnel Sirey 1938.
M. SİBERT, Répétitions Ecrites de Droit Constitutionnel 1939.
J. BARTHÉLEMY, Valeur de la liberté et adaptation de la république Sirey. 1935.
J. BARTHÉLEMY, Précis de Droit Constitutionnel. 3 ème édit. Dalloz. 1936.
P. DUBOIS-RİCHARD, L'organisation technique de l'Etat. Sirey. 1930.
G. BURDEAU, Cours de droit constitutionnel. Quatrième édit. Paris. 1946.
MAURICE DUVERGER, Cours de droit constitutionnel. 3 ème édit. Sirey 1946.
ROGER BONNARD , Précis de droit public Sixième édition Sirey. 1944.
LOUIS LE FUR, Les grands problèmes du droit. La démocratie et la crise de l'Etat bahsi. Sirey 1937.
MARCEL DE LA BİGNE D E VİLLENEUVE Traité général de l'Etat. T.2. Sirey 1931
EMİL GİRAUD, La crise de la démocratie et le renforcement du pouvoir exécutif. Sirey. 1938.
DUGUİT, Manuel de droit constitutionnel. Paris. 1923.
GA Fur SOYLU, Köy nedir ve nasıl idare olunur. İkinci basılış. İstanbul 1940
SİDDİK TÜMERKAN, Türkiyede Belediyeler (tarihi gelişimi ve bugünkü durumu). İstanbul 1946.
K. NACİ, Mahallî idarelerden vilâyet hususi idareleri. Ankara 1933.
VECİHİ TÖNÜK, Türkiyede idare teşkilâtının tarihî gelişimi ve bugünkü durumu. Ankara. 1945.
OSMAN NURİ, Mecellei Umuru Belediye birinci cilt Tarihi Teşkilâtı Belediye. İstanbul Matbaai Osmaniye. 1338 - 1922.

OSMAN ERGİN,

YAVUZ ABADAN,
SİDDİK SAMİ,

SİDDİK SAMİ,

SİDDİK SAMİ,

RAOUL DE LA GRASSERIE,
B. N. ESEN;
TARİH IV.

Türkiyede şehirciliğin tarihi inkişafı. İstanbul Hukuk Fakültesi Neşriyatı 1936.

Hürriyet ve İntihap ehliyeti. Ankara. 1939.

Türk idare hukukunun tekamül safhaları ve bugünkü esasları. Hukuk ilmini yayma kurumu yayını. Ankara 1936.

İdare hukuku. Birinci cilt. İstanbul Üniversitesi yayını, 1942.

Milletlerin Hukuki Hayatı serisinden Türkiye (İdare ve maliye) Hukuk İlmini yayma kurumu yayını.

Anayasa. Ankara 1946.

Millî Eğitim Bakanlığının Lise IV için hazırlatıp okuttuğu kitap.

SEÇMENLİK ŞARTLARI BAKIMINDAN SEÇİM REJİMİ

Doçent: Babri SAVCI

1 — Giriş. II — Muhtelif kanuni veya mülki "téritorial" teşkilât kademelerinin seçime dayanan otorite ve organlarının seçeceklerde aranan şartların son safhaya gelinceye kadar geçirdiği seyir. A — KÖY. 1 — 1281 - 1864 Vilâyet Nizamnamesine göre. 2 — 1287 - 1870 İdarei Umumiyei Vilâyet Nizamnamesine göre. 3 — 1292 - 1876 İdarei Nevahi Nizamnamesine göre. B — İl genel meclisleri. 1 — Vilâyet meclisleri. 2 — 1864 Vilâyet Nizamnamesine göre. 3 — 1287 - 1870 İdarei Umumiyei Vilâyât Nizamnamesine göre. 4 — 1913 İdarei Umumiyei Vilâyât kanunu muvakkatine göre. 5 — 18 nisan 1929 sayılı Vilâyet İdaresi kanununa göre. C — Belediyeler. 1 — İstanbul Şehremanetinin teşekkülünden evvelki devre. 2 — 1855 te İstanbul Şehiremanetinin kurulmasından sonra. 3 — 1857 de Altıncı daire kurulduktan sonra. 4 — 1281 - 1864 Vilâyet Nizamnamesine göre. 5 — Taşrada Belediye teşkilâtı kurulunca. 1867. 6 — 1868 Dersaadet Belediye kanunları. a) Vilâyet Belediyeleri. b) İstanbul Şehremaneti 7 — 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye kanununa göre. Ç — Milletvekili seçimi kanunu. 1 — İlk meşrutiyette Talimatı muvakkateye göre. 2 — İkinci Meşrutiyette tatbik mevkiî bulan intihabı Mebusan kanununa göre. 3 — Muhtelif mevzuatın getirdiği tadillerden sonraki durum. 4 — İntihabı Mebusan kanunu ile Anayasada yapılan tadillerden sonraki durum. 1934. 5 — 17 /12/942 tarihli mebus seçimi kanununa göre. III — Umumî olarak seçmenlik bakımından seçimin ifade ettiği mâna. IV — KÖY, İL, Genel meclisi, belediye, Milletvekili seçimlerinde seçmenlik şartlarının sentetik mukayesesi. I — Seçimin umumî, müsavacı üniter olması bakımından. A — Mevzuat umumî seçim esasını koymuştur. B — Mevzuat müsavacı ve üniter esası koymuştur. a) Türk olmak, b) Cinsiyet farkı gözetilmemek. II — Bu umumiyet ve müsavacı keyfiyetine gelen tahditler. 1 — Yaş. 2 — Oturma yeri ve müddeti. 3 — Ceza mevzuatında derpiş edilen tahditler. 4 — Medenî hukuk mevzuatında derpiş edilen tahditler. 5 — Yabancı bir Devlet ile ilgililikten gelen tahdit. 6 — Köy kanununun derpiş ettiği bir tahdit. 7 — Askerlikle ilgililikten gelen tahdit. V — Cüdülen gaye.

I — GİRİŞ

Seçim, İdare edilenlerin idare edenleri, temsili hükümetin prensiplerine göre, irae etmeleridir. Filhakika, Zigliara'nın zikrettiği üzere, tabiat siyasî iktidarın hâmilini göstermez; zira hiç kimse, tabiaten kiral olarak doğmaz. Siyasî iktidarın hâmilisi olacak kimseyi gösteren, direkt veya indirekt yapılan seçimdir. İşte bu seçim hususunda bir rejim teessüs etmiştir. Bu seçim rejimi iki bakımdan mütalâa edilmek lâzımdır. Seçmen ve bizzat seçim ameliyesi. Biz bu ikincisi ile uğraşmıyacağız. Seçim rejimini seçmen bakımından ele alacağız ki bu da, esas itibariyle, oy verme vasfını kimin haiz olduğunu tesbit etmeden ibarettir.

Bilindiği üzere, iki türlü idarî teşkilât vardır. Birisi, umumi veya, mülki "térrioriale" teşkilâttir. Burada, memleket, Köy, Belde, İl ve nihayet devlet ülkesi olarak birtakım kısımlar içinde mütalâa edilir. Her kısmın kendisine mahsus kuruluşu ve otoriteleri vardır. Bu otoriteler kendi bölgelerindeki hizmetlerin işlemelerini idare ederler, tanzim ederler, bu hizmetlere nazaret ederler.

Bu umumî teşkilâtın yanında, bir de her hizmete mahsus hususi bir teşkilât vardır. Meselâ, okutma (maarif) teşkilâtı gibi. Bunu nazarı itibara almadan şu umumî idarî teşkilâta bakarsak, yukarda da belli olduğu üzere, görürüz ki, bu idarî teşkilât, taallük ettiği bölgeler bakımından merkezî idare veya iktidar ve mahallî idare olarak iki kısma ayrılmaktadır. Merkezî iktidar Devlet şefi ve bakanlardan ibaret bir merkezî otoriteye sahiptir ki, bunları da Büyük Millet Meclisi ihtiva etmekte ve onları kendi içerisinden realite sahasında atmaktadır.

Bu umumî teşkilâtın ikinci kısmı olan mahallî idareye gelince, bunlar Köy, Belde, İl'den ibarettir. Her birinin başında da kendisine mahsus otoriteler ve teşkilât mevcuttur. İşte seçim, gerek merkezî iktidarın gerek mahallî idarenin bu teşkilâtına fiilî mevcudiyet kazandırma, bu otoritelerin bir kısmının teesüsüne imkân verme hâdisesidir. Seçmen bakımından seçim rejimi, gerek merkezî iktidarın, gerek mahallî idarenin bu teşkilâtını ve otoritelerini irac edeceklerde aranacak vasıfları, yani seçmenlik şartlarını, kimlerin seçmen olabileceğini inceler. Binaenaleyh biz "Seçmenlik şartları bakımından seçim rejimi" adı altında, Köy, Belde, İl genel meclisi, milletvekili seçimlerinde aranacak seçmenlik şartları tetkik edecek bunları birbiri ile karşılaştıracamız.

II — MUHTELİF UMUMİ VEYA MÜLKİ "TÉRRIORIAL" TEŞKİLÂT KADEMELERİNİN SEÇİME DAYANAN OTORİTE VE ORGANLARINI SEÇECEKLERDE ARANAN ŞARTLARIN SON SAFHAYA GELİNCEYE KADAR GEÇİRDİĞİ SEYİR.

Fakat konumuzu teşkil eden muhtelif seçmenlik şartlarını terkibi bir tarzda ifade etmeden ve bu terkibi ifade içinde birbiri ile karşılaştırmadan önce, mevzuatımızın son durumuna gelinceye kadar geçen istihaleyi, her birinde, ayrı ayrı anlatmakta fayda görüyoruz

A — Köy:

Komün bizde yeni bir mefhumdur. Fakat Komünün en küçük şekli olan köyün eskiden beri mevcut olduğu muhakkaktır. Köylülerin müşterek ihtiyaçları her zaman olmuştur. Binaenaleyh, köylüler bu müşterek ihtiyaçlarını giderebilmek için, devlet teşkilâtından ayrı bir teşkilât da meydana getirmişlerdir. Bu cümleden olmak üzere, muhtarlık ihdas edilmeden önce, hoca, imam, bekçi gibi birtakım köy memurları ve uzuvları kullanırdı. Bunları da bizzat kendisi seçerdi. Bunları seçenlerde aranan şartlar şöyle bir seyir takibetmiştir:

I — 1281 - 1864 tarihli Vilâyet Nizamnamesine göre: Her karyede muhtar ve ihtiyar meclisi vardır. Bunlar bu nizamnamenin beşinci babına göre seçilir. Seçmenlik şartı: 18 yaşından yukarı olmak, karye ile alâkası olmak, Osmanlı tebaasından olmak, senevi doğrudan doğruya lâakal 50 kuruş vergi vermektir ibarettir.

II — 1287 - 1870 İdare Umumiyei Vilâyât Nizamnamesine göre: Âmme hukuku sahasında, köy unsurlarından ve bunların seçimlerinden, hakikaten, bahsedebilmek için 1287- 1870 tarihli İdare Umumiyei Vilâyât Nizamnamesine gelmek lâzımdır. Bu

nizamname muhtarlık ve ihtiyar meclislerinden bahseder. Bunlar ise 1864 Vilâyet nizamnamesine göre seçilirler. Binaenaleyh, seçmenlik şartları bakımından ortada bir fark yoktur.

III — 1292 - 1876 tarihli İdarei Nevahi nizamnamesine göre: Bu nizamname her kazaya bağlı olan köy ve çiftlikleri, vesair dağınık evleri, nahiye dairelerine ayırır. Her nahiye dairesinde, bir müdür, dörtten sekize kadar âzası değişen bir meclis vardır. Eğer nahiye daireleri bir köyden ibaretse, müdür ve azayı daire ahalisi muayyen bir günde birleşerek seçer. Demek burada seçmen olanlar halktır. Fakat halktan hangi vasıftaki şahısların seçmen olacağı, gene, 1864 Vilâyet nizamnamesine göre tâyin edileceği anlaşılıyor.

Eğer nahiye birkaç köyden ibaretse, her köy ahalisinin emin olacakları kimseler, daire merkezlerinde birleşerek seçim yaparlar, Burada, demek ki her köy ahalisi, emin olacakları kimseleri seçiyor, sonra onlar da müdür ve meclis âzalarını seçiyor.

IV — 1294 tarihli köy kanununa göre: köyün komün mahiyetini gösteren ve tanımlenilen ilk teşrii tasarruf, bu köy kanunudur. Buna göre seçmenlik şartlarını, komünümüzün içine giren diğer teşkillerin uzuvlarını meydana getiren seçimde bahis mevzuu olan seçmenlik şartları ile terkibi bir tarzda izah edeceğimizden, şimdilik bir şey söylemeyeceğiz.

B — İl genel meclisleri:

Osmanlı imparatorluğunda vilâyetler, bir mahallî idare olmaktan ziyade, merkeze bağlı bir idare taksimatı bölgesi halindedir.

I — İlk vilâyet meclisleri: İmparatorluk garp esaslarına göre islahat yapmak isteyince, vilâyetlerde birer vilâyet meclisi kurmuştur. Fakat bu meclisler ancak muayyen eyaletlerde tatbik edilmiştir, sonra, diğer vilâyetlere de teşmil edilmiştir. Bu meclisler de bazı, büyük memurlarla memleketin ileri gelenlerinden dört kişiden mürekkep idi. Gayri müslim olan yerlerde Metropolit ile Koca başı da meclisin tabii âzasıdır. Bunların hiçbirisi halkın seçimine arz edilerek gelmiyordu.

II — 1281 - 1864 Vilâyet Nizamnamesine göre: Bu nizamname, Vilâyetlerin Umuru Hususiyei adlı bir faslı ihtiva eder. Her Vilâyette, bir "Meclisi Umumi" bulunmaktadır. Bunun azalarının ikisi müslim, ikisi gayri müslimdir. Her Sancaktan intihap ve irsal olunurlar. Seçmenlik şartları: 18 yaştan yukarda olmak, Osmanlı olmak, muayyen vergi vermek gibi evvelce gördüğümüz hususlardan ibarettir.

III — 1287 - 1870 tarihli İdarei umumiyei Vilâyet nizamnamesine göre: Bu nizamname, Meclisi Umumileri muhafaza eder. Ayrıca çalışma sahasını genişletir. Seçim yukarda söylenen 1864 Vilâyet Nizamnamesinin beşinci bendine göre yapılacağından seçmenlik şartlarında bir fark yok demektir.

IV — 1913 İdarei Umumiyei Vilâyât kanunu muvakkatine göre: Bu kanun İdarei Hususiyei Vilâyât kısmı ile vilâyetlere hükmi şahsiyet kazandırmıştır. Vilâyetlerdeki Meclisi Umumi azasını kaza halkı seçer, daha doğrusu mebus intihabında müntehibi sani olanlarla, kaza merkezinde belediye meclisinin içtimandan teşekkül edecek heyet seçer. O halde seçmenlik şartları: müntehibi sani olmak şartları ile belediye meclisi âzası olma şartlarından ibarettir. Müntehibi sani olma şartları ise: Tebâyi Devleti Aliyyeden olmak, hizmeti ecnebiye imtiyazını haiz olmamak, 25 yaşını doldurmak, seçim sırasında bir kimsenin hizmetkarlığında bulunmamak, iflâs ile mahkûm olup iadei itibar etmemiş olmamak, suihal ile müstehir olmamak, mahçuriyete hüküm lâyük olup iadei itibar etmemiş olmamak, hukuku medeniyeye sahip olmaktan ibarettir.

Belediye meclisi âzası olma şartı ise: Osmanlı tebaası olmak, belde sakini olmak, en az yüz kuruş emlâk vergisi vermek, 30 yaşını bitirmiş olmak, türkçe konuşmak, akli ma-

luliyeti olmamak, başkasının hizmetkârlığında bulunmamak, medenî ve şahsi haklarına sahibolmak, iadei itibar etmemiş müflislerden olmamak, cünha cezalarından bir seneye hapis veya serseriliğe mahkûm olmamak, muvakkaten hizmeti ecnebiye imtiyazına sahip ve ecnebi tabiiyeti iddiasında olmamak, askerlik, zabıta hizmetinde olmamak, orada hâkimlik yapmamaktır. Bu kanun, yukarıki 1913 kanunu muvakkatinin vilâyetlerin umuru idaresine ait kısmı ilga etmiştir, Fakat hususi idareyi ilgilendiren İdarei Hususiye Vilâyet kısmını ibka etmiştir. Vilâyet hususi idaresi uzuvlarının teşekkül tarzına bir yenilik gelmemştir. Binaenaleyh seçmenlik şartlarında bir yenilik arayıp bulmağa imkân yoktur.

1913 te neşredilip, hususi idarelere ait kısmı 1929 da çıkan Vilâyetler idaresi kanununda muhafaza edilen esasları değiştiren İdarei umumiye vilâyât kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bir madde eklenmesi hakkındaki kanuna göre seçmenlik şartlarını, ele alacağımız diğer seçmenlik şartları ile birlikte terkibi bir tarzda inceleyeceğimizden, burada, ayrıca bahsetmeyeceğiz.

C — Belediyeler:

I — İstanbul Şehremanetinin teşekkülünden evvelki devrede, yani 1855 ten evvelki safhada Belediye işlerinin yürütülmesini temin eden organlar, kadılar, Şehrcimleri, şehir ağaları idi. Bunlar, hep tayin ile iş başına gelen organlar olduğundan, bu devrede, seçim işi, ve bittabi, seçmenlik şartları bahis mevzuu olamazdı.

II — 1855 te İstanbul şehremaneti teşekkül ettikten sonra; bunun da tabii uzuvları vardır. Bunlar: Şehremini, Şehir meclisi, ve bu günkü belediye encümenlerine tekkabül eden bir komisyondur. Şehremini Devlet Reisi tarafından tâyin edilir. Binaenaleyh seçim bahis mevzuu değildir. Şehir Meclisi, İstanbulda oturan her sınıf Osmanlı tebasından ve esnafın muteber ve mutemetlerinden tereküp eder. 12 kişidir. Ayrıca Şehremininin iki muavini de tabii üyedir. Bu iki muavinin seçimi bahis mevzuu değil. Diğer, esnaftan olan 12 kişinin hükümetçe tâyin edildiği anlaşılıyor. Komisyona gelince: bu şehremininin muavinlerinden birisi ile şehir meclisi azalarından iki kişinin münavebe ile teşkil ettiği bir komisyondur. Seçim buradada mevcut değildir.

III — 1857 de Beyoğlu ve Galatayı içine alan kısmın beledi hizmetleri için ayrıca Altıncı Daire denen bir teşkil meydana getirilmiştir. Bunun da uzuvları vardır. Bu uzuvlardan daire müdürü Babıalice tayin edilir, Padişah tasdik eder. Dairei Belediye Meclisi ile 7 kişiliktir. Ve muayyen gelir ve ikametgâh şartlarına göre Babı-Alice intihap ve irade ile tayin olunurlar.

Bütün bunlar İstanbuldaki beledi hizmetlerin tanzimine mütealliktir. Ve hiçbirinde beledi hizmetleri gören bu teşkillerin uzuvlarının seçim esasına göre meydana getirildiği görülüyor.

IV — 1864 te taşrada belediye hizmetleri husunda ilk hükmü, bu tarihli vilâyet nizamnamesinde görüyoruz. Fakat bu nizamname, belediye teşkilâtının nasıl ve ne şekilde ihdas olduğunu göstermiyor. Hattâ belediye umurunun idaresi ile köy idaresi mefhumu birbirine karıştırılıyor.

V — 1867 deki durum. Bu tarihte, taşrada, köy komünü mefhumundan ayrı beledi mahiyetteki hizmetleri görmekle vazifeli belediye teşkilâtı kurulmuştur. Fakat belediye reisleri devlet memurları arasından hükümetçe tâyin olunur. Dairei belediye meclisinin altı âzası ise: seçimle iş başına gelirler. Fakat bu seçim bu günkü mânasında değildir. Yani doğrudan doğruya halk tarafından seçim yoktur. Bu seçim, kazadaki bazı resmî sıfatı haiz makam sahipleri ile mahalle ihtiyar meclislerinin ve nihayet mutasarrıfın birbirini tamamlayan tasarrufları ile icra edilir ki, burada halk reyine müracaata hücum

görülmemiştir. Bu ameliyede, mahalle ihtiyar meclislerinin nisbî bir ayırma yapma hakkı vardır. Buna da bir seçim denemez.

VI — 1868 de Dersaadet İdarei Belediye Nizamnamesi: İstanbul 14 Belediye Dairesine ayrılmıştır. Bunlara İstanbul Belediye Daireleri deniyor. Hepsinin üstünde de İstanbul Şehremaneti bulunuyor. İstanbul Şehremanetinin uzuvları olan Şehremini ile Şehremaneti meclisi üyelikleri tâyin esasına dayanır. Fakat 14 Belediye Dairesinin uzuvlarından olan Meclisi Beledi Reisleri tayin ile iş başına gelmesine rağmen, daire Meclisi Beledi üyeleri halk tarafından seçilir. İşte ilk defa burada daire Meclisi Belediye üyelerini seçme dolayısıyla, seçmenlik vasıfları üzerinde durulduğunu görüyoruz. Bu vasıflar da: 2500 kuruşluk varidat getiren bir emlâke sahip olmak, daire sakinlerinden olmak, 21 yaşından aşağı olmamak gibi vasıflardır.

VII — 1877 tarihli Vilâyet ve Dersaadet Belediye kanunları: 1876 Kanunu Esasisi 112 inci maddesi ile, ümuru belediyenin Dersaadet ve taşrada seçilerek teşkil olunacak "Dairei Belediye Meclisleri" ile idare olunacağını söyler. Bunun için de bir kanunu mahsus çıkacaktır. Nitekim bu kanun çıkmıştır: 1877 tarihli Vilâyet ve Dersaadet Belediye Kanunları. Bu kanun Vilâyetler belediyeleri ile İstanbuldaki beledi teşkilâtı birbirinden ayırır.

A — Vilâyet Belediyeleri: Bunun uzuvlarından olan Belediye Meclisi seçimle iş başına gelir. Seçmenlik şartları; Osmanlı tebası olmak, Belde sakini olmak, 25 yaşını bitirmek, Belde hudutları dahilinde emlâke mutasarrıf olmak ve emlâki için senede, devlete, en az 50 kuruş vergi vermek, medenî ve şahsi haklarına sahibolmak, cinayetle mahkûm olmamak.

Bu şartlardan, emlâke mutasarrıf olma şartı, "Osmanlıların kâffesinin huzuru kanda ve ahvali diniye ve mezhebiyeden mada memleketin hukuk ve vazaifinde müsavıdır" diyen kanunu esasi hükmüne muhalif görülmüştür. İkinci Meşrutiyette değiştirilme teşebbüsüne geçilmiş ise de 31 mart ve arkasından gelen bir sürü harpler mâni olmuştur. Nihayet emlâke tasarruf şartı 1336 tarihli bir kanun ile kaldırılmış, aynı zamanda, seçmenlik yaşı da yirmi beşten yirmiyeye indirilmiştir.

Belediyenin diğer uzvu olan Belediye reisleri evvelâ tayin ile iş başına geldi, sonra da belediye meclisi âzası arasından ve bu meclisce seçildiler.

B — İstanbul Şehremaneti: söylediğimiz bu 1877 tarihli Dersaadet Belediye kanunu İstanbul Şehremanetini teşkil etmiştir. İstanbul Şehremaneti 20 Belediye dairesine ayrılır. İstanbul Şehremaneti uzuvlarından İstanbul Şehremini devlet reisi tarafından nasbolunur. Gene İstanbul Şehremaneti uzuvlarından Şehir Meclisi ise altı kişilik olup gene devlet reisi tarafından tayin olunur. Gene uzuvlardan olan Cemiyeti Umumiyei Belediyeye gelince: bu teşekkül, ilk önceleri Şehremaneti Meclisi ile Beledi Daire Meclisleri âzaları arasından, bu teşekküllerce seçilerek kurulur. Sonraları da her belediye idare şubesi içinden üç sene müddetle seçilerek altışar azadan terekküp etmiştir. Seçmenlik şartına gelince: bu da Dairei Belediye Meclisi seçmenliği şartıdır.

Yirmi Belediye Dairesinin uzuvlarından "Dairei Belediye Meclisi Reisi" tayin edilir. "Dairei Belediye Meclisi" seçimle teşekkül eder. Seçmenlik şartları: daire sınırları içinde oturmak, 25 yaşını bitirmiş olmak, daire sınırları içindeki emlâki için senede en az yüz kuruş vergi vermek, Osmanlı tebası olmak, medenî ve şahsi hukuka mutasarrıf olmak, cinayetle mahkûm olmamak, erkek olmaktan ibarettir.

VIII — 1930 tarihli Belediye kanununa göre: Belediye reisi: belediye meclisi üyeleri tarafından seçilir. Bazı yerlerde ise tayin ile iş başına gelir. Belediye Meclisi: seçim hakkını haiz hemşeriler tarafından seçilir. Seçmenlik şartları şunlardır: türk olmak, se-

çim başlamadan evvel lâakal altı aydan beri belde de ikamet etmek, 18 yaşını bitirmiş olmak, ağır hapis cezasına mahkûm olmamak, âmme hizmetlerinden memnu olmamak, hırsızlık, dolandırıcılık, emniyeti sui istimal, iflâs gibi haysiyet kırıcı suçlarla mahkûm olmamak, subay, silâh altında asker, jandarma, askeri memur olmamaktır.

Görülüyor ki, belediye uzuvlarını teşkil etmek için halkın reyine müracaat usulü güç inkişaf etmiştir. Belediyeler dolayısıyla, ilk seçime ve binaenaleyh seçmenlik şartlarının tesbitine ilk defa 1868 de rastlıyoruz, diyebiliriz. Vakıa, daha evvel, 1855 de İstanbul Şehremanetinin Şehir Meclisi de bir heyet halinde ise de, bu heyetin seçim esasından ziyade tayin esası ile iş başına geldiği anlaşılmaktadır. Beledi işlerin tanzim edicilerinin ve yürütücülerinin yakın zamanlara kadar ancak tayin ile iş başına gelmeleri o devrin icabatından olmuştur. Bütün iktidarların devlet reisinde toplandığını kabul eden ve bu devlet reisinin de halka karşı hesap verme mükellefiyetini tanımayan bir amme hukuku sistemi içinde bir kısım amme hizmetlerinin halk efkârına dayananlar ve hiç olmazsa, tekrar seçilmemek gibi bir müeyyide dolayısıyla halka karşı mesuliyet duyanlar tarafından tanzimi ve idaresi telâkkisi, elbette yer alamazdı.

IX — 30/Nisan/1946 da neşredilen 4878 sayılı kanuna göre belediye seçimlerine gerekli olan seçmenlik şartlarını, konumuzun diğer kısmı olan diğer seçmenlik şartları ile terkibi bir tarzda mütalâa edeceğimizden burada ayrıca zikretmiyoruz.

Ç — Millet vekili seçimi

Muhtelif seçimlerin içinde milletvekili seçimi; hiç şüphe yok ki, muhtevastaki genişliği, arzettiği siyasî hususiyet dolayısı ile en mühimdir. Bu itibarla, millet vekili seçimlerinde seçmen olacaklarda aranacak vasıflarda hususî bir kıymet bulunmalıdır. Bu seçmenlik şartlarını tayin ederken, bir taraftan millet vekili seçiminin gösterdiği genişliği göz önünde tutmak, ve bu suretle seçimin maddi amelîyelerini imkânsız kıla-cak kayıtlardan kaçınmak lâzımdır; diğer taraftan da; hadisenin ehemmiyetini ve vereceği siyasî neticeleri mütalâa ederek, dikkatli hükümler koymak lâzımdır.

Bu mütalâa köşesinden, şimdye kadar geçmiş olan seçim mevzuatını incelersek, maalesef, tatmin edici bir sonuca varamayız. Şöyle ki:

I — Talimatı muvakkateye göre: İlk Meşrutiyet ilân edilince, teşkili lâzım gelen mebuslar meclisine girecek azaları irae etme işini tanzim etmek üzere, bir Talimatı Muvakkate yapılmıştır. Buna göre; seçme hakkı idare meclislerinin müntehap azalarına verilmiştir. Bu suretle, daha ilk anda, meşrutiyet idaresinin ruhuna uymayan bir mekanizma ile, meşrutiyetin en esaslı müessese ve kuruluşunu tesis etmeğe kalkılmıştır. Bu, belki de, o zamanın zaruretleri sonucudur. Fakat bu hal suretinin, meşrutiyet rejiminin âmme hukuku prensiplerine sığmadığı da muhakkaktır. Demek ki Talimatı Muvakkateye göre seçmenlik hakkı, idare meclisi müntehap azalarına verilmiş oluyor. O halde seçmenlik şartı da, idare meclisi azası olma şartlarından ibaret kalıyor demektir. O zaman cari olan 1864 Vilâyet Nizamnamesine göre idare meclislerinin müntehap azası olmak için bir miktar vergi verme şartını yerine getirmek lâzımdır. Ayrıca, Osmanlı tebasından olmak, muayyen yaş (18) haddini aşmak lâzımdır.

II — İkinci Meşrutiyette tatbik mevkii bulan İntihabı Mebusan kanununa göre: Bu kanuna göre seçim amelîyesi iki dereceli bir mekanizmaya göre cereyan eder: a — Adı geçen kanunun; 2, 8, 11, inci maddelerine göre birinci seçmen olmak için: 25 yaşını tamamlamak, hukuku medeniyeden sakıt olmamak, tabiiyeti ecnebiyede veya o iddiada olmamak muvakkat hizmeti ecnebiye imtiyazını haiz olmamak, nizamen iflâs ile mahkûm olup iadei itibar etmemiş olmamak, mahkûmiyetine hüküm lahik olup

fekki hacır etmemiş olmamak, devlete az çok vergi vermek, zükur tebedan olmak, bir kimsenin hizmetkârlığında bulunmamak, süi hal ile müstehir olmamak, bir cinayet veya cünha ile mahkûm bulunmamaktır. b — İkinci seçmen olmak için de: gene bu şartları haiz olmak lâzımdır.

III — Muhtelif mevzuatın getirdiği tadillerden sonra: 16 Nisan 1920 Nisabı Müzakere kanunu, 1921 Teşkilâtı Esasiye kanunu, nihayet 1924 Teşkilâtı Esasiye kanunu İntihabı mebusan kanunu hükümlerini mahfuz tutmakta, yalnız, seçmenlik şartları arasından vergi verme kaydını kaldırmaktadır. Seçmenlik yaşı da 18 olarak tesbit edilmiştir. İntihabı Mebusan kanununun muhtelif maddelerini değiştiren 5 aralık 1934 tarih ve 2598 sayılı kanun ile, Esas Teşkilât kanununun muhtelif hükümlerini değiştiren 5 Aralık 1934 tarih ve 2599 sayılı kanuna göre, seçmenlik hakkı kadınlara da teşmil ediliyor, fakat yaş haddi 22 ye çıkarılıyor.

IV — 17/12/1942 tarihli Mebus seçimi kanununa göre: seçim hakkına sahibolmak için: türk olmak, 22 yaşını bitirmiş olmak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak, kısıtlı olmamak, yabancı devlet uyrukluğunu ileri sürmemek, yabancı bir devletin resmî hizmetinde bulunmamak, subay, asker, jandarına, polis, askeri memur, askeri yar-ğık, askeri okul öğrencisi olmamak lâzımdır.

Son Milletvekili Seçimi kanunu da bu şartları bütün esasları ile muhafaza eden bir kanundur.

Şimdi, umumî olarak seçimin ifade ettiği mâna üzerinde durmak ve bu noktada açık bir anlayışa vardıktan sonra, bu izahatın ışığı altında; köy, İl Genel Meclisi, Belediye ve Milletvekili seçimlerinin seçmenlik şartları bakımından ihtiva ettiği hükümleri terkihi bir tarzda incelemeği muvafık buluyoruz.

III — UMUMİ OLARAK, SEÇMEN BAKIMINDAN SEÇİMİN İFADE ETTİĞİ MÂNA

Amme hukuku prensiplerimize göre köy, İl özel İdaresi, Belediyeler kendisine mahsus imtiyaz ve selâhiyetlere sahip bu imtiyaz ve selâhiyetlere dayanarak hukuki sahada faaliyette bulunmaya ve tesirler husule getiren hukuki fiil ve muameleler yapmağa ehil, manevi şahsiyeti haiz birer topluluktur. Bu topluluklar kendilerini teşkil eden teker teker köy fertlerinden, İl halkından, belde sakinlerinden ayrı olan ve bir heyet halinde nazarı itibare alınan şahıs-köy, şahıs-İl, şahıs-belde'dir. Veyahut başka bir ifade ile, bu topluluklar kendilerini meydana getiren fertlerden ayrı olan ve bir heyet halinde nazarı itibare alınan şahıs-köy, şahıs-İl, şahıs-belde'den ibarettir. Burada bunları teşkil eden bu topluluklara ait olan imtiyaz ve selâhiyetlerin hiçbir parçasına ferden ve şahsen sahib değidirlir. Bütün imtiyaz ve selâhiyetler manevi ve kollektif bir varlık olarak nazarı itibare alınan şahıs-köy, şahıs-il, şahıs-belde topluluğuna aittir.

Bizzat Millete gelince; gene amme hukuku prensiplerimize göre, Millet de, kendisini teşkil eden fertlerden ayrı bir içtimai topluluk halinde, manevi ve kollektif bir şahıstır. Yani, bütün millet topluluğunu nazarı itibare aldığımız zaman ortada, kendisini teşkil eden bütün fertlerden ayrı bir varlık halinde bir şahıs-milletin mevcut olduğunu görürüz. Bu şahıs-milletin de, kendisine mahsus imtiyaz ve selâhiyetleri vardır. O da, bu imtiyaz ve selâhiyetlere dayanarak hukuki sahada faaliyette bulunur, hukuki neticeler doğuran fiil ve hareketlerde bulunur.

Başka bir ifade ile der isek şöyle söyleyebiliriz ki: Köy, İl, Belde ve nihayet Millet, kendisini teşkil eden fertlerden ayrı bir varlık ve hüviyete sahip manevi ve kollektif bir şahıstır. Ve kendilerine birer şahıs olmaları dolayısıyla terettüp eden birtakım im-

tiyaz ve selâhiyetlere sahiptir. Bir imtiyaz ve selâhiyetler; köy, il, belde ve nihayet milletin üzerinde yayıldığı saha üzerinde emretmek ve emirlerini yerine getirmek imkânlarından ibarettir. İşte, emredebilmeleri ve emirlerini yerine getirebilmeleri içindir ki, bunlar kendisini teşkil edenlerin dışında ve üstünde birer manevî şahsiyet olmuşlardır.

O halde, bu manevî ve kolektif şahısların, sahip oldukları imtiyaz ve selâhiyetleri emir şeklinde ifade ve icra edebilmeleri için bir irade izhar etmeleri lâzımdır. Köy, il, belde ve nihayet millet manevî ve kolektif şahsiyetlerin haiz oldukları selâhiyetleri icra edebilmek için şahsiyetlerine terettüp eden iradeyi izhar etmeleri, ifade etmeleri lâzımdır. Halbuki; köy, İl belde ve millet toplulukları içindeki emretmek iktidarının sahibi olan bu manevî ve kolektif topluluklar bizzat birer reel ve fizik şahıs değildirler; nihayet birer fertler kolektiviteleridirler. Binaenaleyh, emretme iktidarının icrası için gerekli olan iradeyi, bir fizik şahıs haysiyeti ile sahip değildirler. Halbuki, bu emretme iktidarının realiteler âleminde gerçekleşmesi için bahis mevzuu imtiyaz ve selâhiyetlerin fiilen kullanılabilmesi için, zaruri olarak bir iradenin ifade edilmesi, tezahürler âlemine çıkması lâzımdır. O halde, nazarı olarak şahıs-köyün, şahıs-ilin, şahıs-belde'nin, ve nihayet şahıs-milletin imtiyaz ve selâhiyetlerinin yani emirlerinin realiteler sahasında gerçekleşebilmesi için zaruri olan bir irade bulmalıyız. Bu irade; şahıs-köyün, şahıs-ilin, şahıs-beldenin, şahıs-milletin nazarı olarak kabul edilen iradesini tatbikatlar âleminde ifade edecek, tayin edecek bir müşahhas iradedir. İşte; hakikatte, bir reel ve fizik şahıslardan çıkmadığı için kendiliğinden tezahür edemiyen, fakat hukuk sahasında da gözükmesi lâzım gelen köyün, ilin, beldenin, milletin iradesini ifade edecek olan bunların muadili olacak olan bu müşahhas iradenin, köy Heyeti'nden, İl heyeti'nden, Belde heyeti'nden, Millet heyeti'nden alınmış, belli sayıdaki fertlerin, yani, köyün, ilin beldenin, milletin mümessillerinin birleşmiş iradesidir. Köy, İl, Belde ve nihayet Millet heyetleri'nden alınmış bu belli sayıdaki fertlerin, yani köy, il, belde ve millet mümessillerinin iradesi hukuk âleminde köy, il, belde, milletin manevî ve kolektif varlıklarının iradesini ifade eder sayılmaktadır.

İşte seçim; bu mânadaki şahıs-köyün, şahıs-ilin, şahıs-beldenin, şahıs-milletin iradesini ifade edecek olan bu birleşmiş iradeleri yani Köy, İl, Belde ve Millet mümessillerinin iradesini yani, Köy İhtiyar Heyetinin, İl Genel Meclisinin, Belediye meclisinin, Millet Meclisinin üyelerinin birleşmiş iradesini meydana çıkarma ameliyesidir. Seçmenlik de; bu toplulukların iradesini ifade edecek olan bu mümessillerin birleşmiş iradesinin teşekkülüne meydan vermek için kanunun söylediği şartları haiz olanların kendi şahsi iradelerini belirtme keyfiyetidir. Seçmenler, kendi şahsi ve fizik iradelerini belirlemek ve izhar ederek sonradan köy, il, belde, millet namına, onların mümessili olarak hareket edecek onların selâhiyet ve imtiyazlarını kullanacak olanları meydana çıkarırlar. Bunları irae ederler. Başka bir ifade ile seçim, işlere iki derece üzerinden oylanmaktadır; yani, seçim, işlere, seçilenler vasıtasıyla rey vermektir. O halde seçim, ikinci dereceden irade izhar edecekleri gösterme keyfiyetidir.

Öyle ise durum, bir başka deyim ile şundan ibaret bulunuyor:

1 — Köy, İl, Belde, ve nihayet bütün memleket ve millet manevî ve kolektif şahsiyetler halinde birer içtimai topluluk teşkil etmektedirler.

2 — Bu içtimai toplulukların kendilerine mahsus imtiyaz ve selâhiyetleri vardır, birer şahsiyet olmalarından dolayı da, birer manevî ve kolektif iradeleri vardır.

3 — Bu imtiyaz ve selâhiyetlerin realite, daha doğrusu hukuk sahasında tatbik mevkii bulabilmesi için bu şahısların kolektif iradesini ifade ve izhar eden onun muadili olan bir birleşmiş ve müşahhas irade bulmamız lâzımdır.

4 — Bu birleşmiş ve müşahhas irade bu içtimai topluluğun mümessillerinin birleşmiş iradesidir.

5 — İşte bu mümessillerin birleşmiş iradesini meydana çıkarma işine daha doğrusu bu içtimai toplulukların manevi iradesini ifade etmek üzere bu manevi iradeyi ifade edecek olanların gösterilmesi işine seçim denir.

6 — Seçmen de; adı geçen içtimai toplulukların iradesini birleşmiş iradeleriyle ifade ve izhar edecek olanları irae eden, gösteren demektir.

7 — Seçmenin, zikredilen içtimai toplulukların iradesini kendi iradesi ile ifade ve izhar edecekleri irae etmesi suretiyle ortaya Köye, İle, Beldeye, Millete ait bir takım organlar meydana gelir. Temsili Vekâlet nazariyesi böyle bir organ nazariyesine müncer olur.

8 — Bu organlar; mensup oldukları içtimai topluluğa ait olan selâhiyet ve imtiyazları o toplulukların yerini alarak kullanır, icra ederler.

9 — Binaenaleyh bu organlar, temsili organlardır; ve temsilin bütün mânası da şuradadır ki, Mümessil organların aldığı kararlar bizzat o içtimai topluluklardan çıkmış gibi aynı şiddet ve kuvvetle muta olur.

10 — Bu suretle, seçmenin kendi şahsi iradesini izhar ederek mümessillerini gösterme için ifade ettiği oy, sonunda, bizzat topluluğa ait olan selâhiyet ve imtiyazların tatbikat aleminde tecellisine yol açan mühim bir hukuki ve siyasi hadise teşkil etmektedir.

IV — KÖY, İL GENEL MECLİSİ, BELEDİYE VE MİLLET VEKİLİ SEÇİMLERİNDE, SEÇMENLİK ŞARTLARININ SENTETİK BİR MUKAYESESİ

Verdiğimiz izahattan anlaşılıyor ki, kendisine mahsus birtakım selâhiyet ve imtiyazlara sahibolarak manevi ve kollektif birer şahsiyet halinde mevcut olan Köy, İl, Belde, Millet içtimai topluluklarının hukuk şahsında, belki daha doğru bir ifade ile, realite sahasında, kendi namına harekete geçen organlara seçim kanalı ile yani seçmenlerin kendi şahsi iradelerini ifade ve izhar etmeleri yolu ile sahip olabilmektedirler. Temsili demokrasi de, adı geçen toplulukların idaresi, bizzat kendileri tarafından seçilen mümessil organlar tarafından temin edilmektedir. Bunlara ait olan selâhiyet ve imtiyazların meşru olarak kullanılabilmesinin şartı bu organların, seçimden doğmuş olmalarıdır; yani seçmenin iradesinin ifade ve izharından doğmuş olmalarıdır. Zaten Demokrasi halkın, seçim yolu ile bizzat kendisinden doğmıyan bir otoriteye itaatını kabul edemez.

O halde seçmenlik şartlarını tesbit ederken zikrettiğimiz içtimai toplulukların organlarının meydana gelmesini temin edeceklerde aranması lâzım gelen vasıflar da: bu organların bizzat halktan doğmasını sağlayan hususiyetleri muhafaza etmelidir.

İşte bu düşünce sonucudur ki seçmenlik şartlarına evvelâ seçimin dayandığı esaslar bakımından sonra da bu esaslara getirilen müdahaleler bakımından inceliyeceğiz.

1 — Seçimin umumi, müsavatçı, üniter olması bakımından:

Köy, İl Genel Meclisi, Belediye veya Milletvekili seçimine mütedair olan mevzuat Türkiyede umumi, müsavatçı, üniter seçim esasını koymuştur.

A) Bu mevzuat filhakika seçimlerde umumi seçim esasını koymuştur. Zira; adı

geçen mevzuat seçim ehliyetini, muayyen irsten gelenlere [1] muayyen bir gayri menkul serveti olanlara ve muayyen vergi verenlere, veya muayyen fikri ehliyeti [2] olduğu sabit olanlara ve muayyen bir cinsiyete hasretmemiş, seçme ehliyetini cinsiyet farkı gözetmeksizin Türklere, Vatandaşlara vermiştir.

Seçimin umumi olmasında, bir zaruret vardır. Bu zaruret şöyle izah edilebilir. a) Hukuki müsavat bakımından: Hukuki müsavat bir siyasi heyetin bütün azaları arasında mevcut olan bir musavattır, seçim ehliyeti hususunda da tam bir tatbik mevkii bulmalıdır.

b) Sosyal Adalet bakımından: Sosyal adalet de seçimin umumi olmasını da icabetirir. Zira, Köyün, İlin, Beldenin, ve nihayet hükümetin girişeceği teşebbüslerin neticelerini yüklenecek olanlar, nihayet bu şahıslardır. Binaenaleyh bu gibi teşebbüslere girişecekleri seçme işine, kendilerine seçmenlik ehliyeti tanınarak, bütün şahıslar davet edilmelidir.

c) Sosyal Müsavat bakımından: Sosyal müsavat da seçimin umumiyetini gerektirir. Zira; Köye, İle, Beldeye, ve nihayet ammeye ait olan şeyler ve onun idaresine herkes ilgilidir.

İşte bu sebeplerden, seçim umumidir. Yukarıda söylenen tefrikler gözetilmeksizin kadın erkek Türklere ait bir ehliyettir. Seçimin umumiyeti bilhassa 1914 buhranından sonra, gerek eski ve gerek yeni memleketlerin hemen hepsinde kabul edilmiştir.

B) Keza bu mevzuat seçimlerde müsavatçı ve üniter esası koymuştur. Yani seçim ehliyetini haiz olan herkesin birbirine denk olarak tek oyu, ve ancak tek oyu vardır.

Bu, "tek baş, tek oy" formülü ile ifade edilir. Seçim mevzuatı çok ve müteaddit rey usulüne, ailece seçim usulüne katıyken yer vermemiş olmakla fazla oya sahip bir seçmenler aristokrasisinin doğmasına mani olmuş ve tek baş, tek oy sistemini gerçekleştirmiştir.

Seçimin umumiyetini bilhassa temin eden; seçim ehliyetinin cinsiyet farkı nazarı itibara alınmaksızın Türklere ait olduğunu tesbit eden noktadır. O halde seçimin umumiyetini bu iki bakımdan ayrıca inceliyelim.

a) — Türk Olmak: Belediye, İl Genel Meclisi ve Milletvekili seçimini tanımlayan mevzuatta seçmenlik şartlarının başında Türk olmak kaydı vardır. Belediye, İl Genel Meclisi, Millet vekili seçimlerinde seçmen olmak; Belediye İl ve Millî birlik idaresine yani hükümete iştirak etmek bu idareleri kurmak demektir. O halde tabiidir ki bu hakka sadece doğum, veya uyrukluğa alınma suretiyle Türk olanlar sahibolmalıdır.

[1] Fransada Etats Généraux'a asiller, avam, rahipler ayrı ayrı mümessil gönderirdi. Asillerin mümessillerini seçmek irsen asil olanlara aitti.

[2] Bir kısım memleketler, seçmenlik şartları arasında, çok geniş bir fikri ehliyeti koyar. Meselâ Akademi Âzası olmak gibi. Bu fikri ehliyeti gösterenlerden, artık, seçmenliğin yaş gibi belli bir vergi vermek gibi şartları aranmaz.

Bir kısım memleketler de seçmenlerden aradığı fikri ehliyeti bir imtihan ile tesbit eder, böyle bir imtihan verenlere seçmenlik hakkını tanırlar.

Bir kısım memleketler de fikri ehliyet olarak hiç olmazsa okuma yazmayı bilmeyi arar. Bunlar, seçmenin oyunu bilerek kullanması, hata etmemesi ve aldatılmaması için okuma yazma bilmesini şart koşarlar. Seçimin hatasız olmasını bilhassa seçmenin oyunu gizli olarak vermesini temin için böyle bir şart ileri sürmek akla gelebilir de bu hal seçimin umumiyet kaidelerini geniş ölçüde bozar. Bizim kanunumuz seçimin umumiyeti esasına sadık kalarak bu gibi şartlar kabul etmez.

dır. O halde her şeyden önce "Türk" ün tesbit edilmesi Hukuk bakımından kimlerin "Türk" olduğunun anlaşılması lâzımdır.

Ana yasanın 88 inci maddesi; Türkiyede, din ve ırk ayırılmaksizin vatandaşlık bakımından herkese Türk deneceğini söylemektedir. Bu maddesiyle Anayasa "Türk" olmadaki, din ve ırk esaslarını reddediyor.

Anayasamız gene aynı maddesinin 2 inci fıkrasıyla, Türkiyede veya Türkiye dışından bir Türk babadan gelen yahut, Türkiyede yerleşmiş bir yabancı babadan Türkiye de dünyaya gelip te memleket içinde oturan ve erginlik yaşına vardığı zaman resmî olarak Türk Vatandaşlığını isteyen veyahut da vatandaşlık kanunu gereğince Türklüğe kabul olunan herkesin Türk olacağını tasrih ediyor.

Görülüyor ki Anayasamız 88 inci maddesiyle Türk olmayı tayinde din ve ırk esasını reddettikten sonra Türk olmağı vatandaşlığa kabul edilmeye de teşmil ediyor. Vatandaşlığı ise buradaki hükümleri de içine almak suretiyle, bilhassa, 1928 tarihli Türk Vatandaşlığı Kanununun 1 inci ve 2 inci maddeleri tayin etmektedir:

1 — Bir Türk baba veya ananın Türkiyede veya ecnebi memleketlerde doğan çocukları Türk Vatandaşı'dır.

2 — a) Türkiyede doğup ta anası babası belli olmayan, b) Türkiyede doğup ta anası, babası veya bunlardan birisi vatansız olan, c) Türkiye'de ve ecnebi memleketlerde evlilik haricinde Türk anadan doğan veya Türk babadan olan çocuklar Türk vatandaşı sayılmaktadır..

Buna ilâveten aynı kanununun 13 üncü maddesi Türklere evlenen ecnebi kadınların türk vatandaşı olacağı, Ecnebilerle evlenen Türk kadınlarının ise gene Türk kalacağı tasrih ediliyor

Köy kanunu ise seçmen olmak için "Türk Olmak" tabirini kullanmıyor, fakat "Türkiye Cumhuriyeti Tebasından olmak" ibaresini kullanıyor. Bu ibare, ana yasanın ve vatandaşlık kanununun tavsif ve tayin ettiği Türk'de ırk ve din esaslarının aranmasını daha kuvvetle belirtmiştir, denebilir. Hangi ırk ve dinden olursa olsun Anayasanın ve vatandaşlık kanununun hükümlerine göre Türkiye Cumhuriyeti Uyraklığını haiz olan veya sonradan kazanmış olanların seçmen olacakları, bu suretle, daha açık bir ifade ile anlatılmış oluyor.

İşte mevzuatımız, bu ifade ve ibarelerle seçimin umumiyetini kabul ettiğini göstermiş oluyor. O kadar ki; bazı memleketlerde sonradan uyrakluğa alınanlar bu seçim hakkını derhal kazanamadıkları halde; bizde, buna mani bir hal yoktur. Demek, bu bakımdan, mevzuatımız bazı memleketlerin mevzuatından daha geniş bir ölçü ile seçimin umumiliğini temin etmiştir. [1]

b — Cinsiyet farkı gözetilmemek: Kadınlar evvelce seçimin umumiyeti içine girmiyorlardı. Fakat seçimi bir ferdi hak sayan telâkki onu mantıkî olarak kadınlara da teşmil ettirdi. Şimdi artık umumî ve müsavâtçı sistem seçmen ehliyetini tesbitte cinsiyet

[1] Bununla beraber, bazı kanunlar daha ileri giderek bazı şartlarla ecnebilere de seçmenlik vasfını tanırlar. Bunların en mühimlerinden birisi 1793 tarihli Fransız kanunudur. Bu kanun, 21 yaşında bulunan ve bir seneden beri Fransa'da oturarak kendi çalışması ile kendini geçindiren yahut bir mülk almış olan veya bir Fransız kadını ile evlenmiş bulunan bir çocuğu evlatlık edinmiş veya bir ihtiyarı beslemiş bulunan veya Fransız vatamına fevkalâde bir hizmette bulunan her yabancıya seçme, hattâ seçilme hakkını tanırlar. Buna karşılık 1899 kanunu Fransız uyrakluğuna girmiş olan bir yabancıyı tam on yıl, bir vatandaşlık stajına tâbi tutar. Ve ancak bu müddetin sonunda o kimseye seçmenlik hakkını tanırlar. Yalnız, hususi bir kanunla bu müddet bir seneye inebilir.

farkı gözetmiyor. Böyle bir fark gözetmek demokratik espiyriye uymaz. Profesör Laun'un dediği gibi halk devleti veya Demokratik devlet "Eğemenlik selâhiyetinin" vatandaşlara, bütün vatandaşlara ait olduğu bir yerde mevcuttur. Kadınları bu selâhiyetten dışarı bırakan bir devlet Demokrazi ile tavsif edilemez.

Bizim konumuzu teşkil eden mevzuat kadınların da seçmenlik hakkını tanımıştır. Burada, kadınlara, seçme ehliyetinin tanınmasının leyh ve aleyhindeki delilleri sıralamaya lüzum yoktur. [1] Yalnız şu kadarını belirtelim ki; Türk kadınına her türlü seçme ehliyetinin verilmesi, siyasi ve içtimai şeniyete ve tarihi mavakaa uygundur. Türk kadının tarihte ve aile içinde erkeğe, hemen hemen müsavi olduğu bir hakikattir. Keza siyasi hayata da iştirak ederdi. Ziya Gökalp'e göre Türklerde siyasi hâkimiyet sadece Hakan'a değil bir dereceye kadar da Hatun'a aittir. Meselâ bir emirname "Hakan ve Hatun emrediyor ki..." diye başlarsa bir hüküm ifade ederdi. Keza elçiler de Hakan ve Hatun'un huzuruna çıkardı. Bu, gösteriyor ki Türk kadınının seçmenlik hakkını haiz olması tarihin akışı içinde oynadığı rolün, zamanımızın hususiyetlerine göre cereyan etmesinden başka bir şey değildir.

Bu suretle adı geçen mevzuat umumî müsavatçı ve üniter seçim esasını kabul etmiştir. Böylece seçim servete, fikri ehliyete, irse veya herhangi bir siyasi ve sosyal teşekküle bağlı kalmaya vabeste tutulmamıştır.

II — Bu umumiyet ve müsavat keyfiyetine gelen tahditler bakımından:

Umumî, müsavatçı ve üniter seçim sistemini kabul eden mevzuatımız, seçme ehliyetini kadın erkek Türklere tanımıştır. Fakat hemen ifade etmeli ki mevzuatımız, seçme ehliyetini kadın erkek bütün Türklere bütün vatandaşlara tanımamıştır. Seçimin umumiyeti mutlak değil nisbidir. Bazı kimselere seçmenlik sıfatı tanınmamıştır. Bu itibarla seçim Heyetini teşkil eden seçmenlerin Heyeti umumiyesi bütün milletin heyeti umumiyesini teşkil etmez Köy seçim Heyeti bütün köylüyü ihtiva etmez.

Demek ki seçimin umumiyet ve müsavat vasfına birtakım tahditler gelmektedir. Bunun neticesi olarak da bazı şerait içinde bulunan kimseler seçmen olamamaktadır. Umumî seçim rejiminde dahi birçok fertler, ve fert grupları idare edenleri seçmeden uzak tutulmuştur.

İşte şimdi bu muhtelif mevzuatın, umumî, müsavi seçim sistemine getirdiği tahditleri ve seçmenlik şartlarında yarattığı hususiyetleri, mevcut olduğu noktalarda farklariyle beraber, görelim.

1 — Yaş: Seçmen olmak için bir ruhi olgunluğa sahibolmak lâzımdır. Mevzuatımız belli bir yaşa gelince bu ruhi olgunluğun husul bulacağını ümit ediyor. Filhakika seçmen olmak için böyle bir ruhi olgunluğa ihtiyaç olduğuna göre; onun da en kolay, en kestirme, ve belki en az mahzursuz olan kıstası yaş olabilir. Bunu, insan tabiatının biyolojik ve psikolojik hususiyetlerine uygun bir kıstas olarak kabul edebiliriz. İşte bu mantığa dayanarak seçmen olmak için belli bir yaşa ulaşmak lâzım geldiği ileri sü-

[1] Kadınların seçmen olmak hak ve selâhiyeti eskiden diğer milletlerde de vardı. Meselâ derebeylik malikânesine veya büyük bir emläke malik olan kadınlar; seçmen de olurlardı. Belediye seçimlerinde de kadınlar muhafaza edilecek maddi ve iktisadi menfaatlere sahip buldukları için seçmen olabirlerdi. Bu suretle, kadınlar, evvelâ emläk sahibi oylarını kullanmışlardır. Nihayet eyalet seçimlerine de katıldılar, fakat sonraları kadınlar seçmenlik vasfı tanınmadı. Bu hususta bilhassa muhafazakâr partiler ısrar etmektedir. Fakat delilleri ciddi değildir. Kadınların fizyolojik, ve ruhi bünyelerinin yapısının yetersizliğine dayanarak onların seçmenliğini tanımamak ciddi ve ilmi değildir.

rülmüştür. Filhakika Cemiyette hem o cemiyetin kanun ve müesseseleri çok iyi bir tarzda ve maharetle meydana getirilmeli, birbiriyle ahenkli kılınmalıdır; hem de onları formüle edecek, tesis edecek, tatbik edecek, işletecek kimseler iyi seçilmelidir. Bu zâruuret, menfaatlerin idaresini üzerine alacak, menfaatlerin idaresi için fikir beyan edecek kimselerin seçiminde, seçmeni zor bir durum karşısında bırakmakta ve onun bu zorluğu atabilmesi için oldukça yüksek bir takdir ve muhakeme seviyesinde bulunmasını gerekli kılmaktadır. Bu takdir ve muhakeme seviyesine ise ancak belli bir yaştan sonra varılabileceği kabul edilmekte ve tesbit edilen bu yaşa siyasi rüşt yaşı denmektedir. Bunun muhakkak medeni rüşt yaşı ile denk olmasına lüzum yoktur. Siyasi rüşt yaşı alelumum, medeni rüşt yaşından yukardadır. Seçim faaliyeti nihayet bir siyasi faaliyet olduğuna göre onun istilzam ettiği olgunluğun daha sonraları husul bulacağını ileri sürenler siyasi rüşt yaşının medeni rüşt yaşından daha büyük olmasını teklif ederler. [1] Ve filhakika bizim mevzuatımız da dahil olmak üzere birçok memleketin mevzuatı bunu böyle tanzim etmiştir. Bizde medeni rüşt yaşı 18 iken siyasi rüşt yaşı 22 olarak tesbit edilmiştir. Yalnız burada bir fark gözden kaçamaz. Filhakika İl Genel Meclisi, Milletvekili seçimlerinde seçmenlerin 22 yaşını doldurmaları şart olduğu halde Belediye ve köy seçimlerinde 18 yaş kabul edilmiştir. Bu farkın kaldırılması uygun olur. Yalnız burada şunu söylemeden geçemeyeceğiz: 22 yaşın İl genel Meclisi ve Milletvekili seçimlerinde uygun bir yaş olup olmadığı münakaşa edilebilir. Fakat köy kanununun seçmen yaşı olarak tesbit ettiği 18 yaş iyidir. Köylünün, realitenin içinde realitenin meseleleri ile çok erkenden piştiğini ve mahalli idaresinin faaliyetine seçim yolu ile iştirak hakkını kazandığını kabul etmek lâzımdır.

Bu yaş meselesinde garip bir vaziyet de vardır. Malûm olduğu üzere İstanbul'da beldenin uzuvlarından olan İstanbul Meclisi, belediye meclisi ile İl Genel Meclisinin birleşmesinden meydana gelen bir teşekkül şeklindedir. Buna göre Belediye hudutları içindeki seçmenler 18 yaş esasından tesbit edilerek, sadece Belediye Meclisi azası seçecekler. Halbuki İstanbul Belediyesi hudutları dışında kalan seçmenler ise 22 yaş esasından tesbit edilerek İl Genel Meclisi üyelerini seçecekler. Bir taraftan 18, diğer taraftan 22 yaşını dolduran seçmenlerin seçtiği mümessiller aynı mecliste, "İstanbul Meclisinde" toplanmış olacaklar.

2 — Oturma yeri ve müddeti: Köy, İl Genel Meclisi Belediye seçimlerinde umumi seçim esasları o bölgelerde belki bir müddetten beri oturma, yerleşme gibi bir kayıtla tahdit edilmiştir. Filhakika bir yerde oturma şartı, hemen her yerde, her türlü seçimlerde evvelden gelen bir şarttır. Binaenaleyh, köy, il ve belde mânevî ve kolektif şahsiyetinin faaliyetleri ile ilgili olmak, oralarda belli bir müddetten beri oturma şartına bağlanmış oluyor. Filhakika, seçmenler, kolektif menfaatlerin idaresi için fikir beyan edecekleri ve nihayet bizzat bu menfaatları idare edecekleri göstereceklerdir. Binaenaleyh, bölgenin kolektif menfaatlerini bilmeleri lâzımdır. Bu ise; azçok, orada, bir müddetten beri oturmağa bağlıdır.

[1] Mamafih bazı memleketlerde yaş kaydından muafiyet dahi vardır. Meselâ Bolivya'da evli kimseler seçmen olmak için bekâr kimseler gibi bir siyasi rüşt yaşına bağlı değildir.

Seçim hak - selâhiyetinin mülke sahip olmağa bağlı kılındığı bazı memleketlerde ise her mülk sahibi hangi yaşta bulunursa bulunsun seçmen olabilir. Meselâ iki yaşında bir çocuk dahi seçmen olabilir. Ancak tabiidir ki bu hakkını vâsisi kullanır.

Köy kanununa göre, seçmen olmak için evvelâ köy halkından olmak lâzımdır. Yani aslen o köy sekencesinden olmak ve bu sıfatla köy kütüğünde kayıtlı olmak lâzımdır. Sonradan gelenler, hiç olmazsa altı aydan beri orada oturmuş bulunmalı ve ayrıca da köy kütüğüne kaydını yaptırmış olmalıdır. O halde bu ikamet şartının tahakkuk edip etmediğinin tesbiti kolaydır. Belediye kanununundaki altı aylık ikameti, seçmen olacak kimse, konturatlar, ödediği vergi ve resim makbuzları, her türlü vesaik ile tesbit edebilir.

Aynı bölgede oturanlarda her ne kadar aynı menfatler hâsıl olursa da, ve bunlar aynı zihniyete sahibolurlarsa da, bütün bu müddetler, seçmenin, o bölgenin meseleleri ile, hayati bağlar tesis ettiğini göstermesi bakımından kıymetli değildir.

İkamet müddetlerinin, bir beldeli bir hemşeri olma hususunda da bir staj kıymeti yoktur. İnsan bu kadar müddet geçirmeden de, köylü, beldeli, hemşeri olarak, o bölgenin hayat meseleleri ile maddi ve hukuki alâkalar peyda edebilir. Kaldı ki, o mahalli idarenin mükellefiyetlerine, altı aydan çok evvelden beri muhatap olabilir. Altı aydan beri ikamet ve orada yerleşme kaydı, bir kimseyi o mahalli idarenin meseleleri ile maddi ve hukuki alâka tesis ettiği, ve mahalli idarenin külfetlerine iştirak ettiği halde, seçime iştiraktan men etmektedir ki, bunu fuzuli bir hemşerilik stajı sayabiliriz.

Bazı memleketler seçmen olmak için uzun zamandan beri orada oturma şartını ileri sürmez, ancak seçim zamanı orada mukim olmayı yeter bulur.

Bazı memleket kanunları, ancak ecnebilere seçmenlik hakkını tanımak için ikamet şartını ileri sürer. Ve bu şartı da çok kısa bir müddetle hudutlar, Meselâ, altı aydan beri orada ikamet eden yabancılara seçmenlik hakkını verir.

Milletvekili seçiminde böyle bir ikamet şartı yok. Bu da tabiidir. Bu seçim bütün memlekete şamdır. Demek ki memleketin her tarafında oturan seçmenler oylarını kullanabilirler. Yalnız, burada da bir seçim bölgesine bağlı kalmak var ki bu bir ikamet ve yerleşme şartı değil, seçimin maddi ameliyesine taallük eden bir meseledir, seçmenlik şartı değildir. Binaenaleyh yabancı memleketteki Türkler dahi seçmenlik sıfatını haizdir. Yalnız seçimin maddi ameliyesi bakımından, orada bir seçim bölgesi tesis etmek mümkün olmadığından, oylarını veremezler.

3 — Ceza mevzuatında derpiş edilen tahditler: seçmenlik hak - selâhiyetinden istifade edebilmek için her şeyden evvel bir ahlâki ehliyet aranması tabiidir. Bu ahlâki ehliyetten mahrum adı ve kötü kimseler seçmenlik sıfatından da mahrum sayılır.

Köy kanunu, ahlâki ehliyetsizlik olarak, cinayete mahkûm olmayı görmektedir. Fakat bu tabir eski ceza kanunundan kalmadır. Eski ceza kanunu suçları kabahat, cünha, cinayet diye tasnif ederdi. Yeni ceza kanunu bu tasnifi terk etmiştir. O halde: burada cinayet tabirini, ağır hapis, 5 seneden fazla hapis, kamu hizmetlerinden yasaklı olma, müebbet sürgün cezalarının verilmesini gerektiren suçların karşılığı olarak kabul etmek lâzımdır. Ceza kanununun 587 inci maddesi bunu âmirdir.

İl Genel, Belediye, Milletvekili seçimlerinde de kamu hizmetlerinden yasaklı olmak, seçmenlik ehliyetini bertaraf etmektedir. Demek, her dört kanun kamu hizmetlerinden yasaklı olmağı seçim ehliyetini bertaraf eden bir ahlâki ehliyetsizlik saymakta müttefiktir. Kamu hizmetlerinden yasaklılık, ceza kanununun on birinci maddesine göre, suçlar hakkında verilen bir asli cezadır.. Veya bir başka ceza ile beraber verilen ferî bir cezadır. Meselâ ceza kanununun 20 inci maddesine göre, 5 seneden fazla ağır hapse mahkûmiyet, müebbeden, 3 seneden 5 seneye kadar ağır hapse mahkûmiyet, hüküm olunan cezaya müsavi bir surette kamu hizmetlerinden yasaklığı gerektirir.

Belediye kanunu, ayrıca, ağır hapse mahkûmiyeti seçmenlik ehliyetini kaldıran bir ahlâki ehliyetsizlik saymıştır.

Ceza mevzuatı bakımından seçimin umumiyetine gelen bir tahdit de belediye kanununda zikredilmiştir. Bu da: hırsızlık, dolandırıcılık emniyeti sui istimal, iflâs gibi muhilli haysiyet suçlarla mahkûm olmadır. Köy, İl Genel Meclisi, Milletvekili seçimlerindeki seçmenlik şartlarında bu hususlar yoktur.

4 — Medenî Hukuk mevzuatında derpiş edilen tahditler: Seçmenlik faaliyetinde bulunabilmek için nasıl bir ahlâki ehliyet lâzımsa, aynı derecede bir lüzum ile, akli ve ruhi bir ehliyete de sahip olmak gerektir. Hususi hukuk tasarruflarında dahi, bu tasarruflar doğrudan doğruya âmme menfaatlerini ilgilendirmedeği, siyâsî nizamda bir sonuç doğurmadığı halde, akli ve ruhi ehliyet aranırken, umumî menfaatle doğrudan doğruya ilgili olan seçim selâhiyetinden istifade için böyle bir akli ve ruhi ehliyet aranması tabiidir. Akli ve ruhi ehliyeti olmayan bir kimsenin hukuki tasarruflar yapma imkânı selbedilmiştir. Seçen gibi, çok mühim ve siyasi tesir ve sonuçlar doğuran bir tasarrufun da bu gibi eşhas tarafından yapılmaması lâzımdır.

İşte bunu düşünen birçok memleketlerin kanunları akli ve ruhi ehliyetsizlik demek olan kısıtlılığı seçmen olmağa engel saymıştır.

Bizim köy kanunumuz da delilik, bunaklık, sefihlik gibi bir hal sebebi ile hakim tarafından üzerine vasi konmuş olanları seçme ehliyetinden mahrum bırakıyor. Bu gibi şahıslara, yani saydığımız sebepler dolayısıyla üzerine mahkeme kararı ile vasi konan kimselere kısıtlı denir. Köy kanunu, bu tabiri ve eskisi olan mahcur kelimelerini kullanmıyor, fakat saydığı sebeplere göre üzerine vasi konan kimselere kısıtlı denmektedir. Nitekim, il genel meclisi seçimi ile, milletvekili seçimi kanununda sadece kısıtlı denmiştir ki netice, yukarda, ceza mevzuatından gelen kısıtlılığı da içine almak şartı ile, bir şahsın seçmenlik ehliyetini bertaraf eden ahvali ifade ve işaret etmektedir. Kısıtlılığı icabettiren haller ise: medenî kanun 355 te gösterildiği üzere, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, israf, ayyaşlık, sui hal ve sui idare, bir sene veya daha ziyade hürriyeti selbedici bir ceza ile mahkûmiyettir. Bu hallerde mahkeme karar verir. İhtiyarlık, malûliyet, tecrübesizlik dolayısıyla işlerini gereği gibi görmekten âciz olan reşit kendi talebi ile kısıtlılığını ister ve hüküm olunursa, o da, seçmenlik ehliyetini gaip etmiş olacaktır. Bizim belediye kanunu kısıtlı olma hâdisesinden bahsetmiyor. Faşizmden evvelki İtalya'da, üzerine vasi konmuş olanlar, belediye meclisleri seçiminde seçmen olamaz.

5 — Yabancı bir devlet ile ilgililikten gelen tahdit: Köy kanunu ve belediye kanunu, bahsetmemekle beraber, il genel meclisi, ve milletvekili seçimlerinde aranacak şartlardan, ikisi de yabancı bir devlet uyrukluğunu ileri sürmemek ve yabancı bir devletin resmî hizmetinde bulunmamaktır. Yabancı bir devletin uyrukluğunu ileri süren, memleketin mahalli veya merkezi ve umumi idaresinin mukadderatı ile ilgisini tanımayan demektir. Yabancı bir devletin resmi hizmetinde bulunan da aynı zayıf âlâka veya lâkaydi içinde demektir. Burada yabancı devletin resmi hizmetinde bulunmadan kasdedilen maksadı, yabancı devlet ile, idare hukuku ve umumiyetle amme hukuku prensiplerinin tanzim ettiği bir bağla bağlanmak mânasında anlamak lâzımdır.

6 — Köy Kanununun derpiş ettiği bir tahdit: Köy kanununa göre, madde 24 de gözüken ve bizim şimdikiye kadar izah ettiğimiz şartları haiz olan seçmendir. Binaenaleyh bu şartları haiz olanlar, köy organlarını seçerler. Fakat köy kanununun 32 inci maddesinde derpiş edildiğine göre, bazan, 24 üncü maddedeki seçmenlik şartları mevcut olduğu halde, bütün seçmenler, ihtiyar meclisi azalarını değil, fakat muhtar seçme selâhiyetinden istifade edememektedirler. Köylülerin malı olmayıp çiftlik olarak bir mal sahibine ait köylerde, muhtarın ve ihtiyar meclisinin azasının halk tarafından serbeşçe seçilmesine kaymakam ve nahiye müdürü yakından bakmağa memurdur. Böyle, köylerde köy muhtarını ve ihtiyar meclisi azasını seçerken çiftlik sahibinin karışması

sebebi ile halkın ezildiği görülürse, kaymakamın teklifi üzerine, köy muhtarını vilâyetin valisi seçer.

7 — Askerlikle ilgililikten gelen tahdit: Birçok demokratik memleketler askerlerin de oy vermesini kabul etmiştir. Meselâ İngiltere ve Amerika birleşik devletleri. Fransa da ise uzun zaman, ananenin tesiri altında kalmarak, askerlerin oy vermeleri kabul edilmemişti. Askeri disiplinin oy gizliliğine müdahale etmemesi ve seçim münakaşalarının askeri disiplini bozmaması için bu vola gidilmişti. Fakat 17/Ağustos/1945 emirnamesi ile, kara, deniz ve hava ordusu askerlerinin diğer vatandaşlar gibi, aynı şeraite tabi olarak, seçmen olduğu kabul edilmişti.

Bize gelince: Belediye kanunu silâh altında bulunan askerler, jandarmalar, zabıtlar polisler, askeri memurların belediye intihabına karışamayacağını söyler. İl genel seçimlerinde milletvekili seçimlerindeki seçmenlik şartlarında da, hemen hemen aynı hükümler vardır. İlâve olarak askeri yargıç ve askeri okul öğrencilerinin de seçmen olmayacağı tasrih edilmiştir.

Acaba bu memnuiyetler, seçim hak selâhiyetinin zatına, bünyesine dokunan kat'i bir memnuiyet mi, yoksa fiilen silâh altında askeri vazife başında bulunmadan dolayı, konmuş olan bir tahdit midir?

Milletvekili seçimi kanununa bakarsak, bu kanun, sarahaten, bu gibi askeri eşhasın şeklide seçmen olmayacağını söylüyor. Demek ki kanun askeri eşhasın seçim hak selâhiyetini kökünden almaktadır.

İl genel meclisi seçimlerine ait hükümde ise: askeri eşhasın genel meclis seçimlerinde oylarını kullanamayacağı söylenmektedir. Bu hükmü kanunu askeri eşhasın, il genel seçimlerinde seçmenlik hak-selâhiyetini kat'i olarak almadığı ve fakat, onu kullanmaktan menettiği mânasında anlamak mümkündür.

Belediye kanunu da askeri eşhasın belediye intihabına karışamayacağını söylemektedir. Bunu da yukardaki gibi anlayıp, askeri eşhasın belediye seçimlerinde seçmenlik hak-selâhiyetinin kökünden alınmış olmadığı, ancak oylarını fiilen kullanmalarının men edildiği şekilde anlamak mümkündür.

Böyle bir tefsire varabilirsek, bunun mantiki neticesi olarak, askeri eşhasın iznili oldukları, gayri faal buldukları zaman oylarını verme imkânına sahip oldukları sonucunu da çıkarabilir miyiz? Evet bu sonuca varılabilir gibi gözüküyor. Fakat, kanaatimizce böyle bir tefsir yoluna girmeğe pek imkân yoktur. Zira muhtelif kanunların ibareleri askeri eşhasın seçmenlik sıfatları hakkında yumuşak ibareler kullansa dahi, kanun koyucumuzun askeri eşhasın her türlü seçimlerde kat'i olarak uzakta kalmalarını istediği muhakkaktır. Onun bu husustaki efkârında kat'i bir değişiklik olmadan ve bu kat'i değişiklik açıkça seçim mevzuatında ifade edilmeden, tefsir yolu ile, askeri eşhasa, bazı şeraite seçmenlik sıfatını tanımak ve onlara oylarını fiilen kullanma imkânı vermek mümkün değildir.

8 — Bütün bu tahditlerden sonra umumi seçimin mânası ve sahası: Zikrettiğimiz seçmenlik şartlarının terkibi mukayesesi, bize, seçim selâhiyetinin birçok bakımlardan tahdit edildiğini ve bu suretle umumî, müsavatchı ve üniter seçim esasındaki umumiyet vasfının ve sahasının bir hayli daraldığını gösteriyor. Fakat bu zaruridir. O halde umumi seçim, seçim ehliyetini, irs, servet, fikir ehliyeti gibi seçimin maddi zarurelerinden gelmiyen tahditlerden uzak tutmalıdır.

III — Güdülen gaye:

Köy, il genel meclis, belediye ve milletvekili seçimlerinde güdülen ve varılması istenen gaye bakımından da seçmenlik bir hususiyet arzeder. Şöyle ki: Köy kanunu,

köy komününün uzuvlarını meydana getirmek gayesini güder. Bu itibarla seçmenliği ancak köy halkından olanlara, veya altı aydan beri köyde yerleşmiş olup ta köyün nüfus kütüğüne, köylü sıfatı ile kaydını yaptırmış olanlara tanır.

Belediye kanunu beldenin uzuvlarını meydana getirmek gayesini güder. Bu itibarla seçmenliği, bu uzuvların faaliyeti ile ilgili olan belde sakinlerine hasreder.

İl genel meclisi seçimlerinin güttüğü maksat ise: ilin uzuvlarını meydana getirmektir. İl uzuvları ise, ilin ilçelerini ilgilendiren hususlarda faaliyette bulunacaktır. Binaenaleyh il bir seçim heyeti teşkil eder. Fakat seçimin maddi ameliyesi için ilçelere rol verilmiş. Bu itibarla seçmenlik selâhiyeti ilçelere hasretmiştir.

Milletvekili seçimi kanununa gelince: güdülen maksat, bütün millet adına irade izhar edecekleri meydana çıkarmadır. Binaenaleyh, seçmenlik sıfatı, milletin, muayyen şeraiti haiz bütün azalarına tanınmıştır. Seçimde her ilin ayrı bir kül halinde nazarı itibare alınması, nihayet, seçimin tekniğine taallük eden bir husustan ibarettir.

BİBLİYOGRAFYA

- ANDRÉ DE LAUBADÈR,* Manuel de Droit Administratif. Paris. 1946.
LOUIS TROTABAS, Eléments de Droit Public et administratif. Capacité. 1939.
MAURICE HAURIÖU, Précis élémentaire de Droit Constitutionnel Sirey 1938.
M. SİBERT, Répétitions Ecrites de Droit Constitutionnel 1939.
J. BARTHÉLEMY, Valeur de la liberté et adaptation de la république Sirey. 1935.
J. BARTHÉLEMY, Précis de Droit Constitutionnel. 3 ème édit. Dalloz. 1936.
P. DUBOIS-RİCHARD, L'organisation technique de l'Etat. Sirey. 1930.
G. BURDEAU, Cours de droit constitutionnel. Quatrième édit. Paris. 1946.
MAURICE DUVERGER, Cours de droit constitutionnel. 3 ème édit. Sirey 1946.
ROGER BONNARD , Précis de droit public Sixième édition Sirey. 1944.
LOUIS LE FUR, Les grands problèmes du droit. La démocratie et la crise de l'Etat bahsi. Sirey 1937.
MARCEL DE LA BİGNE D E VİLLENEUVE Traité général de l'Etat. T.2. Sirey 1931
EMİL GİRAUD, La crise de la démocratie et le renforcement du pouvoir exécutif. Sirey. 1938.
DUGUİT, Manuel de droit constitutionnel. Paris. 1923.
GAFUR SOYLU, Köy nedir ve nasıl idare olunur. İkinci basılış. İstanbul 1940
SİDDİK TÜMERKAN, Türkiyede Belediyeler (tarihi gelişimi ve bugünkü durumu). İstanbul 1946.
K. NACİ, Mahallî idarelerden vilâyet hususi idareleri. Ankara 1933.
VECİHİ TÖNÜK, Türkiyede idare teşkilâtının tarihî gelişimi ve bugünkü durumu. Ankara. 1945.
OSMAN NURİ, Mecellei Umuru Belediye birinci cilt Tarihi Teşkilâtı Belediye. İstanbul Matbaai Osmaniye. 1338 - 1922.

OSMAN ERGİN,

YAVUZ ABADAN,
SİDDİK SAMİ,

SİDDİK SAMİ,

SİDDİK SAMİ,

RAOUL DE LA GRASSERIE,
B. N. ESEN;
TARİH IV.

Türkiyede şehirciliğin tarihi inkişafı. İstanbul Hukuk Fakültesi Neşriyatı 1936.

Hürriyet ve İntihap ehliyeti. Ankara. 1939.

Türk idare hukukunun tekamül safhaları ve bugünkü esasları. Hukuk ilmini yayma kurumu yayını. Ankara 1936.

İdare hukuku. Birinci cilt. İstanbul Üniversitesi yayını, 1942.

Milletlerin Hukuki Hayatı serisinden Türkiye (İdare ve maliye) Hukuk İlmini yayma kurumu yayını.

Anayasa. Ankara 1946.

Millî Eğitim Bakanlığının Lise IV için hazırlatıp okuttuğu kitap.

Millî Eğitim Bakanlığının Lise IV için hazırlatıp okuttuğu kitap.